

Universiteit
Leiden

The Netherlands

Kroniek van Afrika: vol. 6, no. 3

African Studies Centre (Leiden),

Citation

African Studies Centre (Leiden),. (1966). Kroniek van Afrika: vol. 6, no. 3. Leiden : African Studies Centre. Retrieved from <https://hdl.handle.net/1887/529>

Version: Not Applicable (or Unknown)

License: [Leiden University Non-exclusive license](#)

Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/529>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

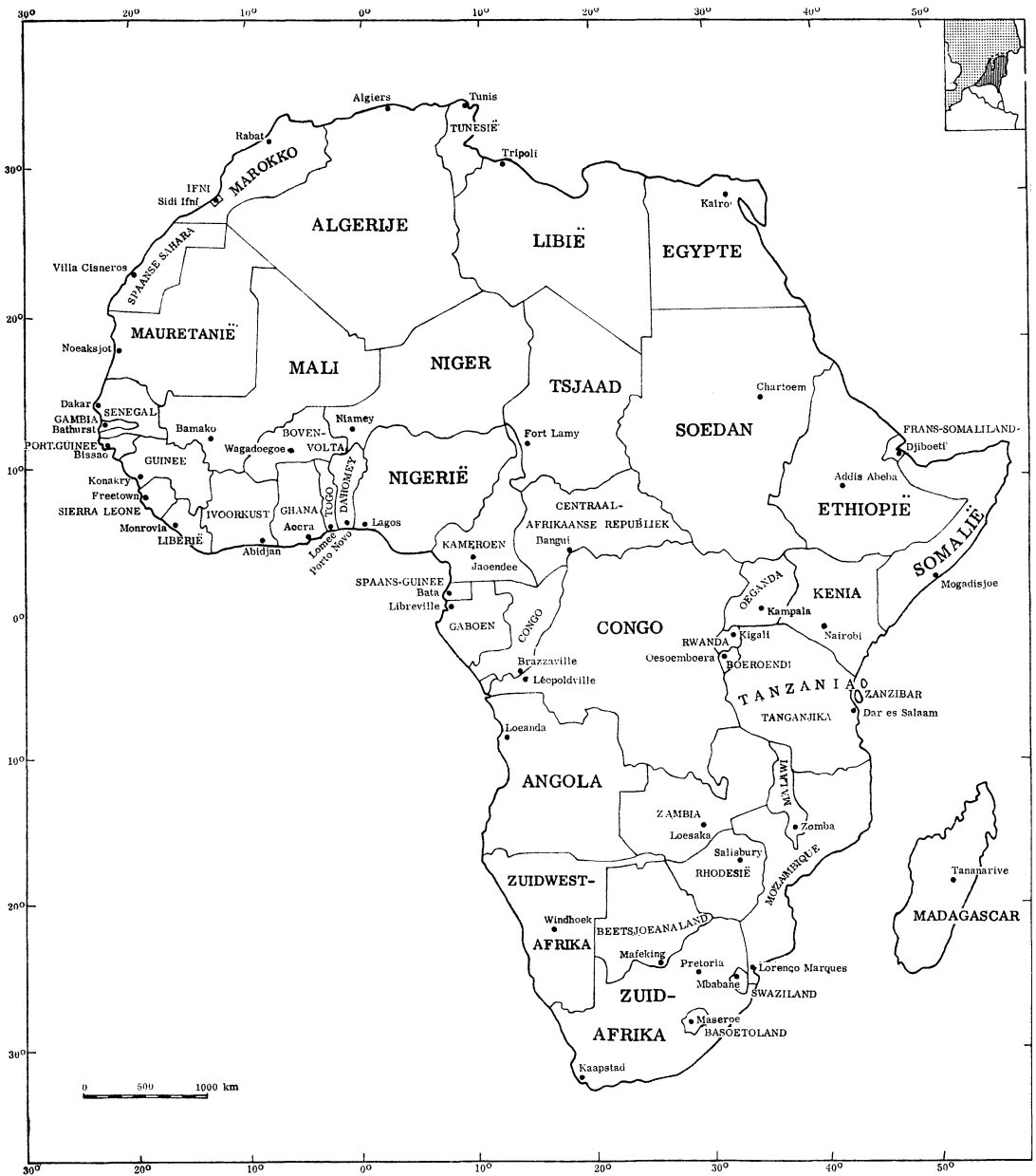
september 1966
6e jaargang no. 3

AFRIKA-STUDIECENTRUM • LEIDEN • NEDERLAND

Kroniek
van
afrika

UNIVERSITAIRE PERS LEIDEN

Kroniek van Afrika

INHOUD

CHRONOLOGISCH OVERZICHT

van 15 mei tot 15 augustus 189

ASPECTEN:

Nigerië en de tweede staatsgreep — Een lauwe sector
in de koude oorlog: het conflict Kenia-Ethiopië-Somalië
— Zuidwest-Afrika en een verdeeld Hof 239

P. H. GULLIVER

The development of labour migration in Africa 250

MEDEDELING

over leergangen in de problematiek der ontwikkelings-
landen 266

CHRONOLOGISCH OVERZICHT

VAN 15 MEI TOT 15 AUGUSTUS

EUROPESE ECONOMISCHE GEMEENSCHAP

Van 18 tot 21 mei is te Tananarive de Raad van de Associatie, waarin de ministers van de EEG en die van de geassocieerde Afrikaanse en Madagassische staten zitting hebben, bijeengekomen. Gesproken werd over de bepaling van de herkomst van producten, de financiële hulpverlening, het associatie-verdrag met Nigerië, de Kennedy-ronde en de afzet van Afrikaanse bananen. Wat de herkomst van producten betreft, werd getracht een oplossing te vinden voor de moeilijkheden die gerezen zijn over de interpretatie van een artikel uit het verdrag van Jaoendee volgens hetwelk de invoerrechten voor producten uit de geassocieerde staten in de EEG-landen zouden worden verminderd. De vraag is gerezen wanneer een product als afkomstig uit een bepaald land kan worden beschouwd indien daar bijvoorbeeld grondstoffen uit derde landen in zijn verwerkt. Omdat over dit vraagstuk geen oplossing kon worden gevonden, zal hierover in oktober op een buitengewone vergadering van de Raad van de Associatie, die te Brussel zal worden gehouden, opnieuw worden gesproken. Wat de financiële hulpverlening betreft, drongen de geassocieerde staten aan op een liberalisering van de condities waarop door de Europese Investeringsbank leningen worden verstrekt.

De geassocieerde staten toonden zich bezorgd over het tussen Nigerië en de EEG te sluiten associatieverdrag. Zij vrezen hiervan een te grote concurrentie. De EEG-landen wezen er op dat de Nigeriaanse invoer in Europa gedeeltelijk aan contingentering zal zijn onderworpen.

Vrees voor concurrentie van derde landen bleek ook uit de bezorgdheid van de geassocieerde staten over de onderhandelingen over de Kennedy-ronde, nu de EEG toezeggingen over tariefsverlaging voor bepaalde producten heeft gedaan.

De geassocieerde staten maakten bezwaar tegen het feit dat Duitsland, waar de import van bananen voortdurend stijgt, dit product bijna niet uit de geassocieerde landen invoert. De Duitse afgevaardigde wees er op dat deze invoer in Duitsland vrij is en dus geheel bepaald wordt door de internationale concurrentie.

Te Lagos is op 16 juli, na meer dan twee jaar onderhandelen, het associatieverdrag getekend tussen Nigerië en de EEG. Voor 26 producten van de EEG-landen worden in Nigerië de invoerrechten en contingenteringen afgeschaft. Nigerië kan in de EEG-landen al haar producten vrij invoeren, terwijl alleen voor cacao, aardnotenolie, palmolie, finer en triplex contingenten zullen worden vastgesteld. Het verdrag loopt tot 31 mei 1969, de datum waarop ook het associatieverdrag van Jaoundeë, dat op 1 juni 1964 tussen de EEG en achttien Afrikaanse landen werd gesloten, eindigt.

De associatie van Nigerië heeft slechts betrekking op de handel en niet, zoals bij de andere geassocieerde landen het geval is, op financiële hulpverlening. Het is om de concurrentie die Nigerië de geassocieerde staten zou kunnen aandoen dat de invoer van een aantal producten uit Nigerië en de EEG-landen beperkt moet blijven. Met Kenia, Oeganda en Tanzania zullen in oktober over soortgelijke associatieverdragen onderhandelingen beginnen.

Op 25 mei en op 3 augustus heeft de EEG-commissie een aantal beslissingen genomen die betrekking hebben op financieringen door het Europese Ontwikkelingsfonds die niet terugbetaald behoeven te worden. Bedragen werden beschikbaar gesteld voor de bouw van scholen, aanleg van wegen, proefboerderijen en irrigatiewerken e.d. De Afrikaanse landen die hiervan profiteren zijn Dahomey, Senegal, Congo-Kinshasa, Congo-Brazzaville, Madagascari, de Centraalafrikaanse Republiek, Ivoorkust, Togo en Rwanda.

ARABISCHE LIGA

De conferentie van de 13 Arabische staatshoofden, die op 5 september in Algiers zou beginnen, gaat niet door. Al in april zou volgens *Der Nahe Osten* van 15 april 1966 het algemeen secretariaat van de Liga in een document, waarin tevens de voorlopige agenda van de topconferentie werd bekend gemaakt, zijn twijfel hebben uitgesproken over het nut van dergelijke conferenties zolang het solidariteitspact (Casablanca, september 1965) een dode letter blijft, zolang Marokko, Algerije, Tunesië, Soedan, Jemen, Libanon en Irak de toegezegde bijdrage in het fonds (begroot op ongeveer f 400,— mln.) voor bewapening van Israël's buurlanden en voor de financiering van de projecten ter afvloeiing van Jordaanwater niet storten en zolang eensgezindheid van de Arabische leiders over internationale politieke vraagstukken ver te zoeken is.

Op 15 juni verklaarde president Nasser van Egypte dat zijn land zich niet meer gebonden achtte aan de bepalingen van het solidariteitspact (dat een verzoening beoogde tussen de verschillende politieke richtingen in de Arabische wereld met als voornaamste doel: bundeling van

krachten in de strijd tegen Israël), omdat de reactionaire Arabische staten de vooruitstrevende krachten in de Arabische wereld als een groter gevaar beschouwen dan de Israëliëische dreiging. Op 22 juli kondigde Nasser aan dat hij niet aan het topperleg in Algiers zal deelnemen, want het was hem niet mogelijk met reactionairen aan een tafel te zitten. De Egyptische regering diende bij de Liga een verzoek tot uitstel voor onbepaalde tijd van de conferentie in. De meeste leden steunden dit verzoek, hoewel Marokko, Soedan en Koeweit het uitstel beperkt wilden houden. Algerije liet als ontvangend land officieel geen voorkeur blijken. Alleen Jordanië en Saoedi-Arabië verzetten zich tegen het Egyptische verzoek. Saoedi-Arabië dreigde bij uitstel voor onbepaalde tijd dat het niet meer zal deelnemen aan de vergaderingen van de Liga en dat het zich zal terugtrekken uit de twee organen die door de Topconferenties zijn ingesteld, namelijk het orgaan voor exploitatie van water van Jordaan en zijrivieren en het verenigde Arabische commando. Als dit dreigement inderdaad ten uitvoer is gebracht, dan zijn nog maar 6 van de 13 Liga-staten in het commando vertegenwoordigd. Syrië, Libanon en Jordanië trokken in juli hun staf-officieren eruit terug, nadat zij geweigerd hadden te voldoen aan het verzoek van het opperbevel, Irakse troepen toe te laten op hun grondgebied. Marokko, Tunesië en Libië namen al geruime tijd geen deel meer aan de werkzaamheden van het commando.

Op 5 augustus maakte het algemeen secretariaat van de Liga bekend dat de vierde topconferentie voor onbepaalde tijd is uitgesteld. Volgens nog niet bevestigde berichten zouden ook de bijeenkomsten van de regeringsleiders en die van de ministers van buitenlandse zaken voorlopig van de baan zijn, daarentegen zou wel de gewone zitting van de Raad van de Arabische Liga in Kairo worden gehouden.

AFRIKAANS-MADAGASSISCHE GEMEENSCHAPPELIJKE ORGANISATIE (OCAM)

Te Tananarive werd van 25 tot en met 27 juli de conferentie van staats-hoofden van de OCAM gehouden. De voornaamste punten van bespreking waren het handvest van deze organisatie, een gemeenschappelijke markt voor de suiker en het plan voor een Franstalig gemeenebest.

In januari hadden de ministers van buitenlandse zaken van de OCAM-landen reeds een ontwerp-handvest opgesteld waarmee alleen Congo-Brazzaville zich niet had kunnen verenigen omdat in dit ontwerp een voor dit land te sterk accent op het politieke karakter van de organisatie werd gelegd. In de afgelopen maanden zijn over deze kwestie nadere onderhandelingen gevoerd die er toe hebben geleid dat een ook voor Congo-Brazzaville aanvaardbare vorm werd gevonden. In het oorspron-

kelijke ontwerp was sprake geweest van harmonisering van de buitenlandse politiek van de leden. In de definitieve versie is dit punt vervangen door onderlinge raadpleging op het gebied van de buitenlandse politiek waarbij de soevereiniteit en principiële keuze van elk van de leden zal worden gerespecteerd.

Volgens het handvest staat de organisatie open voor iedere Afrikaanse staat. Nieuwe leden kunnen slechts met algemene instemming worden toegelaten. Er zijn drie OCAM-instanties: de conferentie van staatshoofden, de raad van ministers van buitenlandse zaken en het secretariaat-generaal. De conferentie van staatshoofden komt één maal per jaar bijeen en daarnaast nog als een van de leden daartoe een verzoek indient en minstens twee derde van de leden een bijeenkomst nodig acht. De ministerraad komt eveneens eenmaal per jaar bijeen en is verantwoording verschuldigd aan de conferentie van staatshoofden. Het secretariaat is gevestigd te Jaoundee. De secretaris-generaal wordt voor de duur van twee jaar benoemd en kan nadat deze termijn verstreken is opnieuw benoemd worden. Hij bereidt de begroting van de organisatie voor die door de conferentie van staatshoofden moet worden goedgekeurd. Het handvest zal in werking treden wanneer de regering van Kameroen de ratificatie-instrumenten van twee derde van de landen die het handvest hebben ondertekend, heeft ontvangen. De vergadering benoemde president Diori Hamani van Niger tot voorzitter en verlengde de ambtstermijn van de secretaris-generaal, Diakha Dieng.

De veertien landen besloten om een gemeenschappelijke markt voor suiker te stichten. Door maatregelen van de Europese Economische Gemeenschap genieten de Afrikaanse landen niet langer preferentiële rechten in Frankrijk. Om de staten die suiker produceren te steunen zal een gemeenschappelijke markt voor de suiker in het leven worden geroepen. Ook voor andere producten overweegt men het instellen van zulk een markt.

De vergadering sprak zich uit voor het houden van een bijeenkomst van ontwikkelingslanden voordat de conferentie van de Verenigde Naties over de wereldhandel bijeenkomt, om een gemeenschappelijk beleid op de conferentie te bepalen. Een aantal voorstellen, zoals de stichting van een gemeenschappelijke verzekeringsmaatschappij en van een gemeenschappelijke scheepvaartonderneming werd naar studiecmissies verwezen.

Een van de belangrijkste punten van bespreking was de stichting van een Franstalig gemenebest. Het idee hiertoe is afkomstig van president Bourguiba van Tunesië en werd door president Senghor van Senegal aan de vergadering voorgelegd. Alle OCAM-leden toonden zich in principe voorstander van zulk een gemenebest, dat, behalve Afrikaanse landen,

ook de Franstalige landen uit andere werelddelen zou moeten omvatten. De vergadering gaf de voorzitter Diori Hamani opdracht het plan aan de Franse regering voor te leggen.

President Senghor diende een voorstel in dat beoogt een Afrikaanse raad voor hoger onderwijs te stichten, waartoe alle Franstalige Afrikaanse landen, waar ook Tunesië, Algerije en Marokko toe worden gerekend, zouden moeten toetreden. Het gemenebest zou zich echter niet moeten beperken tot het onderwijs, maar ook economie en financiën als haar werkterrein moeten zien.

Nadat de conferentie beëindigd was, begaf een aantal deelnemers zich naar Parijs waar zij door generaal de Gaulle werden ontvangen. President Diori Hamani legde het plan aan het Franse staatshoofd voor. Frankrijk blijkt welwillend tegenover het idee van een Franstalig gemenebest te staan maar wil hiertoe geen initiatieven nemen om alle schijn van neokolonialisme te vermijden. Alvorens naar Parijs te gaan heeft Diori Hamani het plan in Marokko, Algerije en Tunesië besproken. In Rabat en Algiers staan de bewindhebbers er afwijzend tegenover. Deze landen stellen zich een volledige Arabisering ten doel en zien daarom geen reden om tot een Franstalig gemenebest toe te treden. In Tunis is men er wel voorstander van. President Bourguiba meent dat begonnen moet worden met technische problemen, zoals bijeenkomsten van ministers van onderwijs, en dat eerst later economische en politieke zaken aan de orde moeten komen. President Senghor wil deze gebieden niet scheiden en daar beginnen waar de minste weerstand is te verwachten: interparlementaire en interuniversitaire unies, bijeenkomsten van ministers van cultuur e.d.

Naar andere Franstalige landen zullen missies worden gezonden om het plan van een gemenebest te bespreken.

NOORD-AFRIKA

Maghreb

Begin juni verklaarde de Amerikaanse onderminister van buitenlandse zaken, belast met de betrekkingen tot Afrika, Joseph Palmer, in Algiers dat de Verenigde Staten van Amerika niet van plan zijn militaire bases te vestigen in Tunesië en Marokko, of militaire verdragen te sluiten met die landen. Egyptische en Algerijnse dagbladen hadden Tunesië en Marokko beschuldigd van het aangaan van dergelijke militaire verbin-tenissen met de VS.

Begin juli bezocht de president van de Afrikaanse-Madagassische Gemeenschappelijke Organisatie (OCAM), het Nigerijnse staatshoofd, Diori Hamani, Tunesië, Algerije en Marokko om te spreken over de oprichting van een Franstalige landengemeenschap van culturele en

economische aard. De Tunesische president lanceerde het idee van een dergelijke gemeenschap tijdens zijn bezoek aan Senegal in mei 1966 en sinds de conferentie van Tananarive (25 tot 27 juni) streeft de OCAM naar verwezenlijking ervan. Algerije en Marokko schijnen niets te voelen voor zo'n gemeenschap. Aansluiting eraan zou het arabiseringsproces van rechtspraak en onderwijs in gevaar kunnen brengen. Voor Marokko komt daar nog bij dat de verhouding tot Frankrijk is bekoeld na de ontvoering van de Marokkaanse oppositieleider, Ben Barka, op 29 oktober in Parijs. Een ander argument tegen een Franstalige gemeenschap gaf het Algerijnse persbureau in een commentaar op het voorstel van Diori Hamani: 'Algerije kan niet anders dan elk idee of elke poging verwerpen, die een aantasting betekenen van die solidariteit, die de betrekkingen tussen de nieuwe onafhankelijke staten moet beheersen'.

Omstreeks 20 mei bezetten Algerijnse militairen nabij Tindouf de vroegere militaire post Merkala in het Marokkaans-Algerijnse grensgebied, dat na het gewapende grensconflict van oktober 1961 gedemilitariseerde zone werd. Na een Marokkaans protest liet de Algerijnse regering de post ontruimen en verklaarde dat de bezetting ervan op een vergissing berustte. Op verzoek van Marokko kwam in Addis Abeba van 25 tot 31 juli de OAU-commissie ad hoc, die in november 1963 werd ingesteld ter regeling van het Marokkaans-Algerijnse grensconflict, bijeen. Hoewel de besluiten van de commissie geheim zijn, wist het AFP te melden dat een resolutie was aangenomen, waarin Algerije en Marokko hun volle vertrouwen uitspreken in de commissie, die van haar kant hen vraagt de gedemilitariseerde zone te respecteren en zich te onthouden van iedere actie die grensincidenten kan veroorzaken. In geval van hernieuwde spanning kan het militaire comité (bestaande uit Malinese en Ethiopische officieren) op verzoek van een van de twee partijen ter plaatse bijeenkomen. De commissie zou erkend hebben niet bij machte te zijn te bemiddelen in zake het eigenlijke probleem, namelijk, de aanspraken van Marokko op Algerijns grondgebied.

Een vergadering van de Maghrebijnse ministers van buitenlandse zaken, die begin juni zou plaatsvinden is op verzoek van Algerije uitgesteld, vermoedelijk tot september.

Van 20 tot 26 juli vergaderde te Tunis de Maghrebijnse commissie voor handelsbetrekkingen. Onderwerp van bespreking waren de structurele en bestuurlijke hinderpalen die de onderlinge handel in de weg staan. Aan een comité van deskundigen werd opgedragen een lijst op te stellen van goederen, die tussen de vier landen vrij kunnen worden verhandeld en een lijst te maken van goederen waarvoor tariefcontingenten moeten worden vastgesteld.

Marokko

Koning Hassan II besloot begin juli tot naasting van de nog overgebleven 20.000 ha. van het buitenlandse (voor het merendeel Franse) grondbezit, dat ten tijde van het Frans-Spaanse protectoraat over Marokko niet door normale koop was verkregen. Met deze naastingen, die in het totaal ongeveer 250.000 ha. betreffen, werd in oktober 1963 begonnen. De ont-eigende bezitters ontvangen geen schadevergoeding van de grond, wel voor gebouwen, materiaal, voorraden en vee. Voorheen werd die ver-goeding betaald uit de Franse financiële hulp, maar nu door de zaak Ben Barka de betrekkingen met Frankrijk niet erg vriendschappelijk zijn (in januari van dit jaar werden de wederzijdse ambassadeurs terug-geroepen), bestaat onzekerheid over deze hulp en dus ook over de mogelijkheid of Marokko de schadevergoeding kan betalen.

Op 13 juli verdeelde de koning 6.000 ha. van deze genaaste grond onder 500 boeren. De boeren, die waren ondergebracht in 13 coöperaties, kregen de grond in eigendom. Hiermee was, aldus de minister van land-bouw, de eerste fase begonnen van de landbouwhervorming, die geen aantasting van het beginsel van private eigendom — zelfs waar het bezit van 'colons' betreft — inhoudt.

Midden juli werd bekend gemaakt dat van 18 augustus tot 27 sep-tember de nieuwe beroepenkamers (voor landbouw, industrie, handel en ambacht) zullen worden gekozen. Dit zijn dan de eerste verkiezingen na de instelling van de uitzonderingstoestand in juni 1965. Volgens de grondwet, die overigens, naar een verklaring van de koning van juni 1965 gewijzigd moet worden, kiezen de beroepenkamers 1/3 van de leden van de Senaat.

De UNFP-leider Benjelloum werd 7 juni op beschuldiging van het aanzetten tot staking veroordeeld tot 6 maanden gevangenisstraf, tot een boete en tot een 2 jaar geldend verbod van verblijf in de steden Rabat, Casablanca en Fez.

Op 13 juni werd een algemene dienstplicht voor mannen in de leeftijd van 18 tot 25 jaar ingesteld. De diensttijd duurt 18 maanden en de dienstplichtigen zullen na een versnelde militaire opleiding werken aan de opbouw van het land.

Van 23 tot 25 mei bezocht de Senegalese president Senghor Marokko. In een communiqué werd tevredenheid uitgesproken over de ontwikkeling van de betrekkingen tussen beide landen, er stond echter niets in over de mogelijk in te stellen Franstalige landengemeenschap, die Senghor zo na aan het hart ligt.

De koning ontving van 11 tot 22 juni de sjah van Iran. De sjah is voorstander van het voorstel van de koning van Saoedi-Arabië om een Islamitisch congres bijeen te roepen. Dit voorstel wordt fel bestreden

door de Egyptische president, die er een poging in ziet tot bundeling van reactionaire krachten in de Islamitische wereld. Ook koning Hassan blijkt voor het houden van een dergelijk congres te zijn, maar hij verzet zich tegen het sluiten van een Islamitisch pact. Tijdens het bezoek van de sjah sloten de twee landen een vriendschaps- en een cultureel verdrag, alsook akkoorden voor samenwerking op wetenschappelijk, economisch en technisch gebied. Iran zal investeringen doen in Marokko en het, indien mogelijk, financiële hulp verstrekken.

Op 15 augustus was koning Hoesein van Jordanië gast van de Marokkaanse koning. Onderwerpen van gesprek waren: de crisis in de Arabische Liga, de kwestie Israël en de Islamitische solidariteit. Ook koning Hoesein is voorstander van een bijeenkomst van een Islamitisch congres.

Algerije

In juni en juli werd een aantal (vermoedelijk 120) leden van het vakverbond, de Union Générale des Travailleurs Algériens (UGTA) gevangen genomen. In de loop van juli werd een deel van de arrestanten weer vrijgelaten. De autoriteiten gaven geen redenen op voor de arrestaties. De achtergrond ervan zal waarschijnlijk gelegen zijn in de kritische houding van vele UGTA-leden ten aanzien van het beleid van Boumedienne, aan wiens oprechtheid in het streven naar een socialistische maatschappij wordt getwijfeld. Verder vormt de strijd van het vakverbond zijn autonomie te behouden een bron van voortdurende spanning tussen UGTA enerzijds, partij en staat anderzijds. Tussen UGTA-leiders en het uitvoerend secretariaat van het FLN vonden midden juli besprekingen plaats, waarbij het vakverbond zijn instemming betuigde met het beginsel van de eenheidspartij, die 'alleen in staat is de verworvenheden van de revolutie te bewaren en ons land naar het socialisme te leiden'. Er werd besloten dat UGTA en FLN tweemaal in de maand op arrondissementen- en departementaal niveau zullen vergaderen.

Begin augustus riep Boudiaf, leider van de Parti de la Révolution Socialiste (PRS) en lid van het in juli 1964 door PRS, Front des Forces Socialistes (FFS) en andere oppositionele groeperingen opgerichte Comité National de Défense de la Révolution, in een open brief op tot het houden van een congres van alle revolutionaire Algerijnen. Enige dagen later werd in Algiers een pamflet verspreid, waarin beweerd werd dat de Organisation de la Résistance Populaire, FFS en PRS zich aangesloten hebben in een nieuwe partij, de Parti National Démocratique de Coalition. Het pamflet eindigde met de woorden: 'vive Ben Bella'. Het FFS ontkende echter in een vlugschrift, uitgegeven te Parijs, deel te hebben gehad aan de redactie van het Algerijse pamflet.

Een dag voor de onafhankelijkheidsdag (5 juli) werd het gebeente van

emier Abd El Kader, dat naar Algiers was overgebracht, herbegraven. De emier had zich met de wapenen verzet tegen de Franse penetratie in Algerije; hij capituleerde in 1847, vestigde zich in 1853 in Damascus, waar hij in 1883 overleed.

Op 8 augustus opende kolonel Boumedienne een nationale conferentie over het probleem van de geëmigreerde arbeiders in Europa. Met gezinsleden meegerekend wonen en werken er ongeveer 700.000 Algerijnen in Europa, waarvan 550.000 in Frankrijk. De emigranten zijn van groot belang voor de nationale economie: in 1965 stuurden zij ongeveer f 750 mln. naar hun vaderland. Het doel van de conferentie was: uitstippelen van een nationale emigratiepolitiek en bespreking van de huisvestingsmoeilijkheden, die de emigranten vooral in Frankrijk onder vinden.

In mei ontstonden moeilijkheden binnen de Association Coopérative, het orgaan van de Frans-Algerijnse samenwerking op het gebied van de olie. Algerije beschuldigde de Franse maatschappij Sorefal (voornamelijk staatskapitaal) ervan Franse maatschappijen bij het gunnen van boringswerkzaamheden te bevoordelen ten koste van Algerijnse. De Sorefal had namelijk de Algerijns-Amerikaanse maatschappij (voor 51% Algerijns) Alfor bij een inschrijving voor olieboringen gepasseerd. Begin juni werd deze zaak voorgelegd aan de Commission Mixte de Conciliation (een instelling van de Association Coopérative). Het resultaat was dat Sorefal alsnog Alfor verzocht in te schrijven voor een aantal olieboringen.

Eind mei maakte de regering bekend dat het verzekeringswezen zal worden genationaliseerd. De voor het merendeel buitenlandse verzekeringsmaatschappijen moeten de aangegane verplichtingen nakomen, maar zij mogen geen nieuwe contracten meer afsluiten.

Begin augustus zag Boumedienne af van zijn voornemens die maand Egypte te bezoeken. Officieel werd tijdsgebrek als reden opgegeven, waarschijnlijker is dat de Algerijnse regering hiermee haar ongenoegen uit over het initiatief van de Egyptische president tot het uitstellen van de Arabische topconferentie, die in september in Algiers zou worden gehouden.

Tunesië

Op 26 juli werd te Parijs een akkoord ondertekend, dat voorziet in een Franse aankoop van 1 mln hl Tunesische wijn en waarin Tunesië zich verbindt schadevergoeding te betalen voor het in mei 1964 genationaliseerde Franse grondbezit in Tunesië. Met de netto-opbrengst van de wijn (ruim f 20 mln) zal deze schadevergoeding worden betaald. Ruim een maand eerder had de regering als antwoord op een soortgelijke maatregel van Frankrijk voor een aantal Tunesische producten het

preferentieel douanetarief voor een aantal Franse producten hersteld.

In juni verleende president Bourguiba gratie aan 33 ex-politiekegevangenen, die hierdoor hun burgerrechten terugkregen. De gratie betrof voornamelijk oud-ministers en ambtenaren, die de zaak van de nationale zelfstandigheid hadden gecompromitteerd door samenwerking met de protectoraatsmogendheid, Frankrijk. Er waren ook een aantal navolgers van Salah Ben Youssef onder. Youssef, die in 1961 in Duitsland onder mysterieuze omstandigheden werd vermoord, steunde in de strijd om de macht met Bourguiba (1955) op de traditionalisten.

De 10e augustus begon te Tabarka een congres van de studentenvereniging, de Union Générale des Etudiants Tunisiens (UGET), onder voorzitterschap van Sadok Mokaddem, president van de Nationale Assemblee en lid van het politieke bureau van de Parti Socialiste Destourien (PSD). Aan de vooravond van het congres vond een fusie plaats met de Fédération des Etudiants Destouriens, die in 1964 was afgesplitst van de UGET, omdat deze zich niet wilde onderschikken aan de partij. Het congres schaarde zich achter de politiek van Bourguiba, hoewel een dertigtal van de 150 gedelegeerden kritiek uitte, onder andere op de pro-Westerse gezindheid van de president en speciaal op zijn pro-Amerikaanse houding in het Vietnamese conflict.

In zijn rede van 12 augustus ter herdenking van het in werking treden van de emancipatiewetten voor de vrouw, kondigde Bourguiba aan dat de maatregelen in verband met de geboortebeperving zullen worden afgeremd, omdat, aldus de president, de aanwas van de bevolking beneden de verwachting is gebleven. (Het is mogelijk dat Bourguiba hiermee een gebaar maakt naar de traditionalisten, die zich tegen ieder vorm van geboorteregeling verzetten.)

Van 6 tot 22 juli bezocht president Bourguiba Nederland, België, Luxemburg en West-Duitsland. Het doel van de reis was: versteviging van de betrekkingen tot deze landen en het voorbereiden van de associatie van zijn land met de EEG. In Luxemburg had de president een bespreking met de voorzitter van de EEG-commissie, Hallstein. In Den Haag tekende hij een akkoord over een Nederlandse lening van f 5 mln. aan Tunesië.

Mauretanië

Eind juni kwam het 2e congres van de enige legale partij, de Parti du Peuple Mauritanien, bijeen te Aioun-El-Atrouss. Veel aandacht werd besteed aan het probleem van de verhouding tussen moren en negers. President Moktar Ould Daddah verwierp iedere oplossing, die de twee bevolkingsgroepen een zekere mate van zelfstandigheid zou geven. Dus geen deling van het land, geen federatie, geen gedeeltelijke autonomie,

zelfs geen wettelijke vastgelegde garantie voor de minderheidsgroep. De beide etnische eenheden moesten zich verenigen tot een Mauretaans volk, dat overigens volgens de president al bestaat. Het congres wees Moktar Ould Daddah aan als enige kandidaat voor de presidentsverkiezing van 7 augustus. Het nam een resolutie aan, waarin de regering wordt verzocht met Spanje te onderhandelen over Rio d'Oro. Op dit gebied, ook Spaanse Sahara genoemd, laten zowel Mauretanië als Marokko territoriale aanspraken gelden. Moktar Ould Daddah werd 7 augustus tot president herkozen. Hij kreeg 100% van de uitgebrachte stemmen bij een opkomst van 96% van de stemgerechtigden.

In een vraaggesprek met *Jeune Afrique* van 7 augustus zei de president dat zijn land niet opnieuw zou toetreden tot de Afrikaans-Madagassische Gemeenschappelijke Organisatie (op de van 25 tot 27 juni gehouden vergadering van staatshoofden van de OCAM werd de hoop uitgesproken dat Mauretanië zich weer zou aansluiten), omdat deze organisatie de OAU verzwakt. Wel toonde hij zich voorstander van meer landen omvattende regionale groeperingen in Noord- en West-Afrika. Hij verklaarde dat de Mauretaniërs 'gereed zijn deel te nemen aan iedere onderneming die poogt een economische eenheid van de Maghreb te verwezenlijken.'

Eind mei bezocht een culturele missie van de Chinese Volksrepubliek Mauretanië.

Verenigde Arabische Republiek

Tijdens zijn officiële bezoek aan Egypte (10 tot 18 mei) sprak de Russische premier, Kossigin, zich uit voor de samenstelling van een gezamenlijk front van progressieve Arabische staten d.w.z. van Verenigde Arabische Republiek, Syrië, Irak en Algerije. Hij veroordeelde het voorstel van koning Feisal van Saoedi-Arabië een Islamitische conferentie te houden als een poging religieuze gevoelens te exploiteren voor imperialistische doeleinden. In een gezamenlijk communiqué verklaarden de twee partijen dat hun zienswijzen over de belangrijkste problemen van de wereldsituatie met elkaar overeenstemmen en dat hun internationale politiek blijft gegrond op de beginselen van vreedzame coëxistentie, respect voor territoriale integriteit en niet-inmenging in binnenlandse aangelegenheden van andere staten. Wat de kwestie Vietnam aangaat, eisen beide partijen onmiddellijk beëindigen van de bombardementen op Noord-Vietnam en een volledige toepassing van de Geneefse akkoorden van 1954. Rusland steunt de Arabische volken in hun strijd tegen de imperialistische krachten, die pogen militaire en koloniale blokken op te richten en het steunt de wettige aanspraken van de Palestijnse Arabieren op Palestina. Op 9 juni maakte de minister van financiën bekend dat

Egypte voor 5 jaar uitstel heeft gekregen van rentebetaling op en aflossing van Russische leningen, die de laatste 8 jaar werden verstrekt. De commandant van een Russische vloot, die midden augustus een bezoek bracht aan Alexandrië, verklaarde dat zijn vloot in de Middellandse Zee zou blijven. Hiermee gaf hij voedsel aan de bestaande geruchten over het door Egypte verlenen van faciliteiten aan de Russische marine in ruil voor economische hulp (volgens sommige geruchten in ruil voor hulp bij het maken van een Egyptische atoombom).

Sinds enige maanden voert de Egyptische regering een campagne tegen de — wat genoemd wordt — feodalist. Daartoe is opgericht een comité voor de liquidatie van het feodalisme onder leiding van de eerste vice-president, maarschalk Amer. De campagne richt zich tegen die families van de bezittende klasse, die nog steeds invloed uitoefenen, vooral op het platteland. Hun land en hun bezittingen worden in beslag genomen en het wordt hun verboden op het platteland te blijven wonen. Ambtenaren waarvan bekend is, dat zij vriendschappelijke betrekkingen met deze families onderhouden, krijgen ontslag of worden overgeplaatst. Van de laatste tijd dateert ook een verheviging in de strijd tegen corruptie en misdaad, speciaal tegen handel in en gebruik van verdovende middelen.

Van 23 tot 27 juli hield president Nasser een aantal redevoeringen ter herdenking van de nationalisatie van het Suezkanaal, 10 jaar geleden, en van het 14 jarig bestaan van de Egyptische revolutie. In deze redevoeringen bestreed hij het plan van een Islamitische conferentie en kondigde hij aan niet naar de Arabische topconferentie van 5 september in Algiers te gaan (zie het chronologisch overzicht van Arabische Liga). Omstreeks dezelfde tijd verklaarde Pineau, de Franse minister van buitenlandse zaken in 1956, voor de Engelse televisie dat voorafgaand aan de Engels-Franse en Israëliëse aanval op Egypte in oktober 1956 een geheime overeenkomst tussen de drie aanvallende mogendheden was gesloten. De Engelse premier, Wilson, alsmede een groot aantal liberale en labour-parlementariërs verwijten nu de leden van de toenmalige regering Eden en de toenmalige Chief Whip, Heath, dat zij door het ontkennen van het bestaan van een dergelijke overeenkomst (tussen Engeland, Frankrijk ener-, en Israël anderzijds) het parlement hebben misleid.

In juli werden de bevolkingscijfers van 1965 gepubliceerd. Het bleek dat de bevolking in de laatste 5 jaar gegroeid is met 4 mln. tot 30 mln. In deze 5 jaar steeg het jaarlijks groeipercentage van de bevolking van 2,4 tot 2,7. De regering, onder de indruk van deze cijfers, zal haar actie voor geboorteregeling intensiveren.

In zijn rede van 6 augustus voor studenten die in het buitenland

studeren, zei president Nasser dat nu de Verenigde Staten van Amerika de voedselhulp aan Egypte niet continueerde de doelstellingen van het vijf-jarenplan in 7 jaar zullen worden bereikt.

Van 21 tot 23 maart bracht de president van Senegal, Senghor, een bezoek aan Egypte. In een communiqué zeggen beide partijen het eens te zijn over het nut van regelmatig contact tussen de Afrikaanse landen op verschillende niveaus.

Midden juni kwam de Syrische minister van buitenlandse zaken, Makhos, voor besprekingen naar Kairo. Zijn land vormde in 1958 met Egypte de Verenigde Arabische Republiek, waar het in 1961 uittrad. De verhouding tussen de twee landen is vanaf deze uittreding steeds gespannen geweest. Voor zijn vertrek uit Egypte werd een communiqué uitgegeven, waarin werd gemeld, dat beide landen het Islamitische pact (waar koning Feisal naar zou streven) beschouwen als een nieuwe poging de voortgang van de Arabische revolutie te belemmeren en dat bundeling van de progressieve krachten in de Arabische wereld nodig is, niet alleen om reactionaire plannen tegen te gaan, maar ook om de doeleinden, die de Arabische natie zich heeft gesteld, te bereiken.

Op 6 juni maakte de Indiase minister van buitenlandse zaken in Kairo bekend dat president Nasser, de Joegoeslavische president Tito en de Indiase premier, mevrouw Indira Gandhi, in de herfst van dit jaar in New Delhi bijeen zullen komen. De Indiase premier voerde 8 juli een voorbereidende bespreking met president Nasser hierover.

Soedan

Mohamed Ahmed Maghoub trad af als premier, nadat het parlement op 25 juli een door zijn eigen partij (de Umma Party) ingediende motie van wantrouwen tegen zijn beleid met grote meerderheid had aanvaard. Tot zijn opvolger werd benoemd de voorzitter van de Umma Party, de 30-jarige Sadik El Mahdi. De nieuwe premier is een achterkleinzoon van de grondvester van de Ansar-sekte, die in 1885 het Engels-Egyptische leger van generaal Gordon in Chartoem versloeg. De vader van Sadik El Mahdi, die in 1961 overleed, was zowel religieus leider (imam) van de Ansar-sekte als voorzitter van de politieke organisatie van deze sekte, de Umma Party. In 1961 werd Hadi El Mahdi tot imam benoemd. De val van Maghoub werd veroorzaakt door een machtsstrijd tussen de beide El Mahdi's in de Umma Party, waarin imam Hadi, die Maghoub steunde, de conservatieve en de nieuwe premier de modernistische vleugel vertegenwoordigt.

De regeringsverklaring (10 augustus) van Sadik El Mahdi was voor het grootste deel gewijd aan de problemen, die in verband staan met Zuid-Soedan. Hij zal al het mogelijke doen om een eind te maken aan de

opstand in het zuiden. Hij beloofde, dat in oktober in Zuid-Soedan verkiezingen zullen worden gehouden, dat het zuiden vertegenwoordigers zal krijgen in de centrale commissie voor economische planning, dat de religieuze vrijheden in het zuiden zullen worden gerespecteerd, maar tegelijkertijd kondigde hij aan dat iedere wet die in strijd is met de Islam zal worden afgeschaft.

Op 5 juli maakte de politie bekend dat zij 50 leden (de premier verklaarde later in het parlement dat het er 20 geweest waren) van de Sony Bevrijdingsbeweging had gearresteerd. Sony ligt in West-Soedan en wordt bewoond door de Sony, de Nuba en de Fur; de Sony Bevrijdingsbeweging streeft naar zelfstandigheid voor dit deel van Soedan.

In het in juli gepubliceerde rapport van het hoge commissariaat voor vluchtelingen van de Verenigde Naties wordt het totaal aantal Soedanese vluchtelingen geschat op 98.000, dat als volgt over de verschillende landen is verdeeld: 40.000 in Oeganda, 20.000 in Centraalafrikaanse Republiek, 30.000 in Congo-Kinshasa, 5.000 in Ethiopië en 3.000 in Kenia.

Soedan en Ethiopië tekenden 26 juni in Chartoem een akkoord over de regeling van hun grensgeschillen. Er werden twee gemeenschappelijke comité's opgericht: het ene om de grenzen exact te bepalen; het andere om grensgeschillen te regelen.

Begin juli bezocht premier Maghoub Somalië. Hij bood aan te bemiddelen in het grensconflict tussen Somalië en Kenia. De Soedanese regering zal het aantal beurzen voor Somalische studenten uitbreiden en zal voor Somalische officieren de mogelijkheid scheppen om een voortgezette militaire opleiding in Soedan te volgen.

De president van Tsjaad beschuldigde 7 augustus Soedan ervan gewapende invallen in zijn land te hebben toegelaten. De Soedanese regering wees deze beschuldiging van de hand (zie chronologisch overzicht van Tsjaad).

Ethiopië

Ethiopië en Kenia hebben een overeenkomst gesloten waarbij de wederzijdse visa worden afgeschaft. Een verdrag van die strekking is op 14 juli ondertekend. De voorbereidende besprekingen zijn gehouden door de Ethiopisch-Keniase commissie voor beraadslagingen die op 22 mei in Nairobi is geïnstalleerd. Deze commissie heeft ook stappen ondernomen om tot nauwere samenwerking te komen op de gebieden van cultuur, openbare werken, defensie en internationale betrekkingen.

(Zie verder het aspect in dit nummer: Een lauwe sector in de koude oorlog.)

Senegal

Sinds 13 juni bestaat in Senegal nog slechts een legale politieke partij, de Union Progressiste Senegalaise (UPS), hoewel de mogelijkheid tot oprichting van nieuwe partijen blijft bestaan. Op 12 juni heeft de enige legale oppositiepartij, de Parti du Regroupement Africain (PRA) besloten op te gaan in de UPS.

Nadat op 13 juni de overeenkomst hiertoe was ondertekend, gaven de partijen een gezamenlijk communiqué uit waarin vermeld werd dat overeengekomen was dat tien leden van de PRA zitting zouden nemen in het Politieke Bureau van de UPS, dat 54 PRA-leden in de Nationale Raad van de UPS zouden worden opgenomen en dat drie leden van de PRA in de regering zouden zitting nemen. De drie nieuwe ministers zijn Amadou Mokhtar (onderwijs), Abdoulaye Ly (gezondheid en sociale zaken) en Assane Seck (culturele zaken). Deze fusie maakt een einde aan de splitsing die in 1958 was ontstaan naar aanleiding van het referendum waarbij een uitspraak moest worden gedaan over de vraag of het land deel zou uitmaken van de Franse Gemeenschap. Toen de UPS besloten had zich voor een 'oui' uit te spreken richtten enkele 'non'-stemmers, waaronder Abdoulaye Ly, de PRA op.

Hoewel de PRA veel met het marxisme sympatiserenden in zich verenigde is niet te verwachten dat de politiek van de Senegalese regering in belangrijke mate zal worden gewijzigd.

Korte tijd heeft het er op geleken dat er een verbetering zou komen in de betrekkingen met Guinee, die na beschuldigingen die president Sékou Touré had geuit n.a.v. het complot dat in november van het vorig jaar zou zijn ontdekt, waren verslechterd. Nadat de post van Guinees ambassadeur in Dakar vijf maanden vacant was geweest nam president Senghor op 17 juni de geloofsbrieven in ontvangst van de nieuwe Guineese ambassadeur, Bemba Diokhady. Bij die gelegenheid kondigde hij aan dat tegen het einde van de zomer de presidenten van beide landen elkaar zouden ontmoeten ter gelegenheid van de jaarlijkse conferentie van staatshoofden van landen die aan de Senegal rivier liggen. Enkele dagen later uitte Sékou Touré echter opnieuw ernstige beschuldigingen aan het adres van Senegal toen hij verklaarde dat op Senegalees grondgebied Guineese contra-revolutionairen door Fransen zouden worden opgeleid. Op 6 juli heeft de minister van voorlichting, Fonfana, daarop bekend gemaakt dat Senegal de samenwerking met Guinee heeft afgebroken. De begroting 1966 is op 4 juni door de Nationale Vergadering goedgekeurd. Hoewel de prijzen zijn gestegen, zullen de gewone uitgaven (dus

de ambtenarensalarissen) niet worden verhoogd. Ondanks belastingverhogingen is het tekort op de begroting gestegen. Ter financiering van investeringen zullen leningen in het buitenland moeten worden gesloten. De verslechtering van de financiële situatie is een gevolg van het beëindigen van de Franse militaire uitgaven in Senegal, van de daling van de aardnotenprijzen en van de algemene verslechtering van de handelspositie waar alle ontwikkelingslanden onder lijden.

Gambia

De Progressieve Partij (PPP) van ministerpresident Sir Dauda Jawara heeft de verkiezingen, die van 17 tot 26 mei werden gehouden, met ruime meerderheid gewonnen. De PPP behaalde 24 zetels terwijl de oppositie-coalitie van de Verenigde Partij (UP) van P. S. Njie en de Gambiaanse Congres Partij (GCP) niet meer dan acht zetels behaalde.

Na de verkiezingen die rustig verliepen, bleek dat de inwoners van de hoofdstad Bathurst overwegend aanhangers van de oppositiepartijen zijn, maar dat de regeringspartij, die niet aan stam gebonden is, in totaal 65.3% van de uitgebrachte stemmen had behaald.

Dit waren de eerste algemene verkiezingen die gehouden werden na het referendum van november 1965 over de vraag of Gambia een republiek moest worden. De republikeinse PPP zal binnen de eerste vijf jaar niet opnieuw een referendum over de monarchie houden, aldus PPP's leider, Sir Dauda Jawara (het eerste voorstel van de regeringspartij de republikeinse staatsvorm te kiezen, behaalde in november niet de vereiste twee-derde meerderheid der stemmen.)

Mali

Mali heeft van West-Duitsland, Joegoslavië, Rusland en de Chinese Volksrepubliek uitstel van betaling van schulden verkregen. Tevens werden door deze landen nieuwe credieten beschikbaar gesteld.

Op 5 juni zijn verkiezingen gehouden voor de gemeenteraden. Het was de eerste maal dat deze gehouden werden sinds in 1956 de gemeenten werden ingesteld. Ruim 90% van de kiezers bracht zijn stem uit op de enige partij in Mali, de Union Soudanaise.

Entente

Op 7 juni vergaderden de staatshoofden van de Entente (Ivoorkust, Dahomey, Niger, Boven-Volta en Togo) te Abidjan. President Grunitzky van Togo werd hierbij door zijn minister van buitenlandse zaken, Georges Apedo Amak, vertegenwoordigd. De staatshoofden bespraken de verhouding tussen de Entente en Ghana en de uitvoering van het in april genomen besluit een solidariteitsfonds op te richten.

Boven-Volta

De noodtoestand, die op 2 januari door de toenmalige president Yaméogo was ingesteld, werd begin juni opgeheven. Nadat op 3 januari het leger de macht in handen had genomen, bleef de noodtoestand van kracht om eigenmachtige wraakoefening en de daarmee gepaard gaande wanordelijkheden te voorkomen. Kolonel Lamizana heeft op 27 mei op een door de radio uitgezonden persconferentie hen die naar het vorige regiem terug verlangen, aangeraden zich van staatszaken afzijdig te houden.

Op 4 juni werd de grens met Ghana, die tijdens het bewind Nkrumah gesloten was, weer opengesteld.

Togo

Togo is volledig lid van de Entente geworden. Na geruime tijd nauw met de Entente-staten (Ivoorkust, Dahomey, Niger en Boven-Volta) te hebben samengewerkt, heeft de Nationale Vergadering op 6 juni president Grunitzky met bijna algemene stemmen gemachtigd de Entente om toelating te verzoeken.

Sierra Leone

De plannen van de regering om het eenpartijsysteem in te voeren zijn doorkruist door een gerechtelijk verbod. De oppositie tegen de op 23 april benoemde commissie die de invoering van het eenpartijsysteem moest bestuderen, was op 2 mei een actie begonnen bij het Hooggerechtshof. Siaka Stevens van de APC samen met zes andere vooraanstaande burgers van Sierra Leone voerden aan, dat de commissie in strijd is met de grondwet die de vrijheid van vereniging waarborgt. Het betreffende grondwetsartikel kan slechts gewijzigd worden als het daartoe strekkende wetsontwerp aangenomen is door tweederde van het totaal aantal leden van het Huis van Afgevaardigden in elk van twee opeenvolgende zittingen waartussen een ontbinding van het parlement moet hebben plaatsgevonden. Na de interventie door het Hooggerechtshof stelde de regering voor dat een beschermd grondwetsartikel gewijzigd kan worden als het daartoe strekkende voorstel wordt gesteund door een eenvoudige meerderheid van het Huis van Afgevaardigden en daarna in een referendum goedgekeurd door een meerderheid van bevoegde kiezers. (Het artikel dat de amendering van beschermde grondwetsartikelen regelt is zelf ook een beschermd artikel). Dit regeringsvoorstel ter amendering van beschermde grondwetsartikelen zonder algemene verkiezingen is bekritiseerd door een aantal opperhoofden die, hoewel zij aanhangers van de regeringspartij zijn, vrezen dat een dergelijke wijziging het eenvoudiger zal maken om ook de beschermde rechten van de stamhoofden te wijzigen.

Bij de districtsverkiezingen die op 27 mei gehouden werden heeft de regeringspartij, de Volkspartij (SLPP), negen van de twaalf districtsraden veroverd. Volgens de Gazette heeft de SLPP van de in totaal 373 zetels er 203 veroverd zonder tegenkandidatuur. De oppositie, het Congres van Het Volk (APC) verkreeg op deze wijze slechts twee zetels. Van de betwiste zetels won de SLPP er 55, de APC 46 en onafhankelijke kandidaten achttien. De SLPP verkreeg 87.818 van de stemmen, de APC 62.057 en de onafhankelijken 13.081. Beschuldigingen van knoeierijen in Kono werden tegen de SLPP ingebracht, waar deze regeringspartij alle 23 zetels veroverde.

Meer dan tweehonderd Ghanese vissers zijn tot aan eind juli op last van de regering gerepatrieerd in verband met beschuldigingen dat de Ghanezen de visserij in hun woongebied monopoliseerden. Deze gedwongen repatriatie vond niet alleen plaats ter bescherming van de plaatselijke nationale vissers, maar staat volgens een regeringsbekendmaking ook in verband met het plan de kuststrook waar de Ghanezen woonden, te ontwikkelen voor toerisme.

De twee instellingen van Hoger Onderwijs, Fourah Bay en Njala worden in september van dit jaar samengevoegd tot één universiteit.

Liberië

Het Liberiaanse leger heeft tijdens een parade in Monrovia begin juni trouw betuigd aan president Tubman, die dit een 'vreemde en ongewone procedure' zei te vinden. In een communiqué ondertekend door generaal-majoor George Washington, wordt verklaard dat de strijdkrachten geen staatsgreep of subversieve activiteit zullen tolereren.

Generaal Washington verklaarde voorts 'het is nooit ons plan geweest om onze medeburgers of de grondwettelijke regering te overheersen... onze plicht is het de president te beschermen en de republiek Liberïë te verdedigen tegen iedere potentiële vijand — intern of extern.'

De grootste ijzerertsminen in het noordelijke Nimba zijn getroffen door een staking die op 30 juni uitbrak nadat de directie van de LAMCO-minen de looneisen had afgewezen. Veiligheidsofficieren en rechercheurs zijn met een onderzoek belast. De LAMCO-minen worden beheerd door een consortium van Liberiaanse, Amerikaanse en Europese (voornamelijk Zweedse) belangen.

Liberïë, dat de grootste ijzerertsproducent in Afrika is en op twee na de grootste ijzererts-exporteur ter wereld, is in overleg met Japan getreden over de mogelijkheid tot verkoop van ijzererts aan de Japanse staalindustrie.

Ghana

Aan de zestig landen aangesloten bij Interpol is een internationaal bevel tot inhechtenisneming van Dr. Nkrumah gezonden. De waarnemend hoofdcommissaris van Politie, J. E. O. Nunoo, die dit op 16 mei aan de pers mededeelde, verklaarde dat de vroegere president gezocht werd wegens afpersing.

De Oostduitse majoor Jürgen Krüger werd op 25 mei vrijgelaten. Hij vertrok dezelfde dag per vliegtuig uit Ghana. Krüger was door Nkrumah aangesteld om zijn veiligheidsdienst op te leiden. Volgens een verklaring van het ministerie van voorlichting in Accra werd Krüger vrijgelaten in ruil voor 350 Ghanese studenten en leden van de Ghanese handelsmissie in Oost-Berlijn.

Sékou Touré heeft op 30 mei aan de Ghanese diplomaten die sinds de val van Nkrumah geen uitreisvergunning konden krijgen, toestemming verleend Konakry te verlaten, na interventie door de secretaris-generaal van de VN, Thant.

In een radiotoespraak op 3 juni heeft generaal Ankrah verklaard dat het verbod van politieke activiteiten nodig was om alle mogelijkheden uit te sluiten, dat de pogingen om de economie van het land te herstellen zouden worden gehinderd. 'Op het juiste tijdstip', aldus de voorzitter van de Nationale Bevrijdingsraad, 'zal het land terugkeren naar een civiele regering en de Raad neemt daartoe nu al de nodige stappen. Te dien einde heeft de regering een politieke raad voorgesteld wiens taakomschrijving binnen enkele dagen bekend zal worden.' Ankrah kondigde ook plannen aan voor de oprichting van een commissie ter herziening van de grondwet. Zolang de voorbereidende werkzaamheden nog niet voltooid zijn, kan de Nationale Bevrijdingsraad geen enkele vorm van partijpolitieke activiteit tolereren en 'drastische stappen' zullen worden genomen tegen allen die deze voorschriften negeren, aldus de generaal. Een maand later (op 1 juli) werd de in het vooruitzicht gestelde politieke commissie benoemd. Negentien leden zullen onder voorzitterschap van de vroegere rechter van het Hooggerechtshof, E. Akuffo-Addo, alle wetten, besluiten en decreten moeten onderzoeken op hun bruikbaarheid en eventuele gebreken. Andere leden van de commissie zijn o.a. Dr. Kofi Busia, die als vice-voorzitter optreedt, en Joe Appiah.

Op 6 juni werden 29 personen uit 'beschermende bewaring' ontslagen, waaronder Alex Quaison-Sackey, de vroegere minister van buitenlandse zaken; Kojo Botsio, de vroegere voorzitter van de plancommissie en zes parlementsleden.

Roemeense deskundigen zullen oliebooroperaties verrichten, zo werd op 3 juni bekend gemaakt, in Oost-Ghana waar olie in het Voltagebied

ontdekt is. Op nog geen tweehonderd kilometer afstand bevindt zich in Tema een olieraffinaderij.

De Administrateur voor Studiebeurzen, G. K. Benson, heeft op 6 juni aangekondigd dat de toelagen van een aanzienlijk aantal Ghanese studenten in Groot-Brittannië en de Verenigde Staten zijn geschorst wegens 'gebrekkige vorderingen en gebrek aan toewijding in hun studies'. Hij zei dat de meeste betrokken studenten (vooral in Groot-Brittannië) lid waren van de CPP en om politieke redenen de studiebeurzen hadden verworven.

Amnestie werd op 10 juni verleend aan zestien leden van het ontbonden derde bataljon van het Ghanese leger. Zij waren betrokken geweest bij de muiten in Congo-Kinshasa in 1961. De amnestie werd verleend om luister bij te zetten aan de eerste honderd dagen van de Nationale Bevrijdingsraad.

Op 19 juni werd de nieuwe verdeling van de portefeuilles onder de leden van de Nationale Bevrijdingsraad bekend gemaakt. Luitenant-generaal Ankrah beheert buitenlandse zaken, het secretariaat van de Bevrijdingsraad en de commissie van de Bevrijdingsraad. Hij blijft voorzitter van de Bevrijdingsraad. De plaatsvervangend voorzitter van deze Raad, de inspecteur-generaal van politie, J. W. K. Harley, wordt belast met binnenlandse zaken en voorlichting, terwijl generaal-majoor E. K. Kotoka verdediging, gezondheid, arbeid en sociale zaken toegewezen kreeg. De departementen van financiën, economische zaken en handel worden beheerd door kolonel A. A. Afrifa.

Tot speciale commissaris van de arbeid werd op 24 juni benoemd G. Adali-Mortty om 'onmiddellijke en effectieve stappen' te ondernemen voor de 'hergroepering van arbeidskrachten'. Tot zijn verantwoordelijkheden zal behoren het nemen van maatregelen die de gevolgen zullen mitigeren van wat genoemd wordt 'een tijdelijke ontwrichting' van de arbeidsmarkt, mede ontstaan door opheffing van verschillende organisaties en instellingen.

Op 24 juni werd bekend gemaakt dat de Nationale Bevrijdingsraad zeven staatsondernemingen wil verkopen en particuliere participatie wil aantrekken binnen elf andere staatsondernemingen, zowel voor het beheer als voor het kapitaal.

De Algemene Conferentie van Stamhoofden, de eerste die sinds Ghana's onafhankelijkheid gehouden werd, is op 12 juli in Kumasi geopend. In zijn openingstoespraak zei J. W. K. Harley, plaatsvervangend voorzitter van de Bevrijdingsraad, dat het stamhoofdschap een essentieel element in het nationale leven van Ghana is en hij drong er bij de stamhoofden op aan dat zij de waardigheid zouden herwinnen die hun klasse onder het bewind van Nkrumah had verloren. Vier dagen later hadden de stam-

hoofden een plan opgesteld voor een nieuwe grondwet. De wetgevende vergadering heeft twee kamers. Uitvoerende macht is in handen van een ministerpresident, terwijl als staatshoofd een titulair president verkozen wordt door de wetgevende vergadering. Het Lagerhuis wordt met algemeen stemrecht verkozen, terwijl stamhoofden tweederde van alle zetels in het Hogerhuis bezetten en door de president benoemde personen de resterende eenderde. De rechter heeft bevoegdheid de besluiten van de wetgevende vergadering te toetsen. De leden van het Lagerhuis worden iedere vier jaar gekozen. De president wordt iedere vijf jaar gekozen en mag zich niet meer dan één maal herkiesbaar stellen. Ook achtten de stamhoofden het noodzakelijk dat hun toestemming verkregen moet worden voor wetgeving die zaken, het stamhoofdschap betreffende, regelen. Overige voorstellen waren om in de grondwet te verankeren een Bill of Rights, waarin vrijheid van willekeurige arrestatie, vrijheid van meningsuiting, vergadering en godsdienst wordt gewaarborgd.

Bezuiniging op diplomatieke vertegenwoordigingen, aldus werd bericht op 16 juli, heeft geleid tot het sluiten van dertien ambassades: die in Niger, Congo-Brazz, Malawi, Zambia, Somalië, Polen, Hongarije, Roemenië, Albanië, Bulgarije, Noord-Vietnam, Cuba, Ceylon en Indonesië. Ghana heeft nu nog zeventien diplomatieke vertegenwoordigingen, waar drie nieuwe zijn bijgekomen, te weten, Denemarken (voor alle Scandinavische landen), Australië (voor het gehele Verre Oosten), en Libanon.

De voormalige minister van handel, Kwesi Armah, zal niet door de Britse regering worden uitgeleverd, want volgens de uitspraak van de Lords van 26 juli is er onvoldoende bewijs aangevoerd. Armah werd op 19 mei gevangengenomen, krachtens de Fugitive Offenders Act, op verzoek van Ghana, waar Armah terecht moest staan op beschuldiging van corruptie en afpersing. Een dag na de uitspraak werd Armah ten tweede male voor de magistraat gevoerd, ditmaal op beschuldiging driehonderduizend gulden van de Ghanese regering gestolen te hebben toen Armah nog Hoge Commissaris in Londen was. Op 4 augustus werd hij op parool vrijgelaten.

De Britse Persraad heeft na een uitvoerig onderzoek vastgesteld dat de foto van geketende Afrikanen die in maart 1965 door de Britse Daily Express was gepubliceerd als zijnde een foto van gedetineerden in Ghana, zonder kwade opzet was afgedrukt. De foto, die in werkelijkheid geposeerd is door Togolese politieke gevangenen, die na de val van president Olympio waren vrijgelaten, is volgens de Persraad door de Daily Express te goeder trouw als afkomstig uit Ghana afgedrukt, mede omdat de leider van de Ghanese oppositie (Verenigde Partij), Dr. K. Busia dit had bevestigd.

Nigerië

De muiterij van 29 juli die leidde tot de machtsoverdracht aan kolonel Yakubu Gowon is, naar algemeen wordt aangenomen, te herleiden op de radiotoespraak van generaal Aguiyi Ironsi op 24 mei waarin aangekondigd werd dat de militaire regering de federale staatsvorm had afgeschaft. Het betreffende decreet verving de deelstaten door groepen provincies waarvan de grenzen als overgangsmaatregel nog samenvielen met de vroegere deelstaten. Bovendien voorzag het decreet in een centrale organisatie van de openbare diensten, waarbij de hogere ambtenaren (met een jaarinkomen van £ 2200) op nationaal niveau benoemd en bevorderd zouden worden.

Ironsi voerde als toelichting op dit decreet aan dat de laatste sporen van regionalisme uit het verleden uitgewist moesten worden om de samenhang in de regeringsstructuur te verkrijgen die nodig is voor de nationale eenheid. Overigens betekende de invoering van de eenheidsstaat volgens de generaal niet een vooruitlopen op het rapport van de Studiegroep voor Grondwetsherziening.

Dezelfde dag werden eveneens per decreet alle politieke partijen ontbonden verklaard en werd de vorming van nieuwe partijen verboden tot aan januari 1969 of zoveel eerder als de militaire regering in staat zou zijn haar programma te voltooien. Deze maatregel was nodig, aldus de generaal, omdat ondanks de waarschuwingen de politieke partijen actief bleven, vaak ook door middel van stamorganisaties, die zelf ontbonden en 'begraven zijn samen met de stam-, sectie- en regionale bitterheid die deze opriepen'. Vier dagen later braken in verschillende steden in de noordelijke provincies onlusten uit, die in direct verband met Ironsi's afkondiging van de eenheidsstaat gebracht werden. De demonstranten droegen banieren met opschriften als 'Wij willen geen militaire regering', 'Weg met Ironsi', en 'Geen eenheidsstaat'.

Volgens een verklaring van Ironsi op 29 mei kon hier gesproken worden van onlusten die georganiseerd waren door zekere Nigerianen 'die met bepaalde buitenlandse elementen samenspannen'. De generaal hoopte dat 'deze buitenlandse elementen niet gesteund worden door hun regeringen'. (Mogelijk refereerde Ironsi hier aan Arabische landen waar terzelfdertijd een goodwill-missie onder leiding van Sir Kashim Ibrahim verbleef om begrip te wekken voor de staatsgreep van 15 januari hoewel het niet uitgesloten wordt geacht dat hij de invloed bedoelde die uitgeoefend werd door buitenlandse — voornamelijk Britse — ambtenaren op de onrust over unificatie). Bij de onlusten die volgens de officiële opgave alleen al aan minstens 92 mensen het leven hebben gekost en waarbij ruim 500 personen werden gewond en 300 gearresteerd, richtte de woede van de demonstranten zich voornamelijk tegen de in het noor-

den wonende Ibo. (Door grotere bevolkingsdichtheid, landgebrek en langduriger contact met de buitenwereld werden de Ibo gepredisponeerd in geheel Nigerië, maar vooral in het noorden, het gebrek aan ambtenaren, klerken en handelaren op te vullen).

Verontrust door de noordelijke reactie kwam de militaire regering bijeen waarna een communiqué werd uitgegeven waarin stond dat de afschaffing van Nigerië's federale systeem en vervanging door de eenheidsstaat slechts opgevat moest worden als een tijdelijke maatregel, die de 'territoriale verdeling' niet aantastte. De afschaffing van de federatie was niet bedoeld als een ingrijpende hervorming, maar als een administratieve maatregel in verband met de 'eisen van de militaire regering onder een verenigd bevel en om het in staat te stellen de dagelijkse bestuurswerkzaamheden uit te voeren'.

Deze voor de noorderlingen geruststellende verklaring werd ook door de emiers in een vergadering aanvaard. 'De grieven van de bevolking' waarvan de sultan van Sokoto had gesproken, waren door deze regeringsverklaring weggenomen. Maar dat bleek slechts schijn, want de mouterij van 29 juli was het rechtstreekse gevolg van de uitroeping van de eenheidsstaat op 24 mei. (Zie ook aspect: Nigerië en de tweede staatsgreep.)

Deze mouterij brak uit in drie westerse steden Abeokuta, Ikeja en Ibadan, toen het staatshoofd, Ironsi, zich daar bevond in verband met de eerste conferentie van stamhoofden en emiers ter bespreking van de staatsvorm die Nigerië zou moeten krijgen. De muitende troepenonderdelen uit het noorden hebben een aantal (voornamelijk Ibo) officieren en manschappen gedood (de blanke slachtoffers kwamen om, doordat zij per ongeluk in het kruisvuur terecht kwamen). Generaal Ironsi en de militaire gouverneur van de westelijke provincies, Overste Fajuyi, werden ontvoerd en, naar verluidt, vermoord.

In onderhandelingen met de muiters werd de macht opgedragen aan kolonel Yakubu Gowon (nadat brigadier Ogundipe geweigerd had aangezien het hem niet gelukt was de mouterij te onderdrukken), die aan de onderhandelingen deelnam aan de zijde van de muiters, hoewel hij sinds 1 februari was opgenomen in de Opperste Militaire Raad. Voor de radio heeft het nieuwe staatshoofd op 1 augustus bekend gemaakt dat de mouterij voorbij is omdat de muiters nu de regering steunen. Tevens werd bekendgemaakt dat het streven van de vorige militaire regering naar centralisatie van bestuur onmogelijk tot resultaten had kunnen leiden omdat vroegere stappen tot eenheid in Nigerië tot niets hadden geleid. De 31-jarige Gowon, afkomstig uit Jos, beloofde dat terugkeer naar een burgerregering zo spoedig mogelijk zou plaatsvinden. Hij verwachtte dat het uiteenvallen van Nigerië slechts zou kunnen worden voorkomen door een losse federatieve structuur, die aan zou sluiten bij de status quo

van voor 15 januari. Gowon kon hierbij rekenen op de steun van de door hem benoemde goeverneur van West-Nigerië, kolonel R. Adebayo, en de goeverneur van Noord-Nigerië, kolonel Hassan Katsina. De goeverneur van Oost-Nigerië, kolonel C. O. Ojukwu, heeft de machts-overname door Gowon een capitulatie voor de muiters genoemd. Ojukwu twijfelde eraan of na deze staatsgreep nog wel van een interne cohesie in Nigerië kon worden gesproken en of Oost-Nigerië er niet verstandiger aan zou doen een zelfstandig staatsbestaan op te bouwen.

Op 2 augustus werd chief Obafemi Awolowo vrijgelaten, die sinds 1962 gevangen werd gehouden op beschuldiging van samenzwering tegen de staat. Zijn vrijlating bracht West-Nigerië in feeststemming. Ojukwu verklaarde dat de vrijlating van Awolowo een van de laatste beslissingen van de vorige militaire regering was geweest. Eveneens vrijgelaten werd chief Anthony Enahoro, die als Awolowo's luitenant tot 15 jaar gevangenisstraf werd veroordeeld wegen een samenzwering de staat met geweld omver te hebben willen werpen. Twee dagen later werden vijftien personen vrijgelaten die na de staatsgreep van 15 januari waren gevangengenomen. Hieronder bevond zich de vroegere minister van voorlichting, chief T. O. S. Benson.

Op 8 augustus verklaarde Gowon in een radiotoespraak dat het oude federale systeem de basis zal zijn voor grondwetsherziening, waarna een grondwetgevende vergadering voorstellen zal doen, die in een referendum ter goedkeuring aan het volk zullen worden voorgelegd. De volgende dag kwamen leiders en vooraanstaande figuren uit de vier vroegere deelstaten bijeen als een bestuurscommissie die de weg moet voorbereiden voor een uitgebreidere conferentie voor grondwetsherziening.

Bij het afsluiten van dit chronologisch overzicht was nog niets officieel bekend over het lot van Ironsi, Fajuyi of van de jonge officieren, die wegens hun aandeel in de staatsgreep van 15 januari nog steeds gevangen zaten toen de mouterij van 29 juli plaats vond. Volgens onbevestigde berichten zijn Ironsi en Fajuyi — die het tot zijn plicht als gastheer vond te behoren dat hij Ironsi bij zijn arrestatie vergezelde — in een dorp nabij Ibadan vermoord.

MIDDEN-AFRIKA

CENTRAALAFRIKAANSE DOUANE- EN ECONOMISCHE UNIE (UDEAC)

Op 8 juni is te Port Gentil in Gaboen de eerste steen gelegd van een olie-raffinaderij die door de UDEAC in samenwerking met de Franse maatschappijen BRP en de Compagnie Française de Pétroles zal worden gebouwd.

De douane-overeenkomsten van de UDEAC zijn van 1 juli af ook van toepassing op West-Kameroen. Voor Oost-Kameroen en de andere staten waren deze regelingen op 1 januari van kracht geworden. De tarieven van West-Kameroen waren voor de totstandkoming van de Kameroense federatie aanzienlijk lager dan in Oost-Kameroen, een toestand die ten dele gehandhaafd bleef. Daarom werd in de UDEAC-overeenkomst vastgesteld dat West-Kameroen tot 1 juli de tijd zou hebben om zich aan de nieuwe tarieven aan te passen.

Kameroen

Op uitnodiging van president Ahidjo zijn de leiders van vier politieke partijen op 11 juni te Jaounde bijeengekomen en hebben besloten een nieuwe partij te stichten, de Union Nationale Camerounaise. Deze vier partijen zijn: de Union Camerounaise (UC), die in 1958 werd opgericht, de Kamerun National Democratic Party (KNDP), gesticht in 1960, de Cameroun People's National Convention (CPNC), die van 1955 dateert en het Cameroun United Congress (CUC), dat in 1965 werd opgericht. De UC, de partij van president Ahidjo is de enige politieke partij in Oost-Kameroen en vormt met de KNDP, de partij van vice-president John Ngu Foncha, de federale regeringscoalitie. De KNDP en de CPNC vormen sinds augustus 1965 de regeringscoalitie in West-Kameroen. De CUC is opgericht door voormalige leden van de KNDP, en staat onder leiding van Salomon Tandeng Muna. De vier partijen besloten voor 31 augustus hun congres bijeen te roepen om deze beslissing goed te keuren. De CPNC hield dit congres van 6 tot 8 augustus en keurde de fusie goed.

In juni is bekend geworden dat Osende Afana, een van de leiders van de verboden oppositiepartij UPC (Union des Populations du Cameroun), in maart is ter dood gebracht. Op 28 februari is hij in een hinderlaag gelokt. Hij wist te ontvluchten maar na een tiental dagen werd hij weer gearresteerd. Enkele dagen later werd zijn onthoofde lichaam door andere UPC-leden gevonden.

De wetgevende vergadering van Oost-Kameroen heeft op 27 juni een wet op het huwelijk aangenomen. De voornaamste bepalingen van deze wet zijn dat een minimum leeftijd om in het huwelijk te treden voor de vrouw op vijftien en voor de man op achttien jaar wordt gesteld, dat beide aanstaande echtgenoten zelf in het huwelijk moeten toestemmen en dat voor minderjarigen de ouders hun toestemming moeten geven. Verder is bepaald dat aan betaling van een bruidsprijs geen rechten kunnen worden ontleend. Verplichting tot terugbetaling van de bruidsprijs is uitgesloten en evenmin wordt de betaling van een bruidsprijs bepalend geacht voor de verwantschap van de uit het huwelijk geboren kinderen. Polygamie blijft geoorloofd, maar de vrouw waarmee een man reeds gehuwd is, kan tegen een volgend huwelijk van haar echtgenoot bezwaar maken. De vrouw kan een eigen beroep uitoefenen, mits de goede gang van zaken in het huishouden er niet door in het gedrang komt. Zij kan een eigen bankrekening hebben en niet aansprakelijk worden gesteld voor schulden die haar echtgenoot heeft aangegaan.

Tsjaad

President Tombalbaye heeft op 7 augustus in de Nationale Vergadering bekend gemaakt dat zich gedurende de laatste maanden verscheidene incidenten hebben voorgedaan in het oostelijk grensgebied. Op 17 juli zouden zelfs 122 doden zijn gevallen. De president verklaarde dat vanuit Soedan infiltranten over de grens komen die Tsjaadse militairen aanvallen. De regering in Chartoem sluit hiervoor, zo verklaarde president Tombalbaye, de ogen en noemt hen Tsjaadse opstandelingen.

Dergelijke incidenten komen reeds gedurende geruime tijd voor. Nadat Tsjaad bedreigd had de diplomatieke betrekkingen met Soedan te verbreken, sloten beide landen op 1 juli 1965 een overeenkomst waarbij Soedan verklaarde alle Tsjaders die politieke activiteiten tegen de regering Tombalbaye bedreven uit te wijzen en hun organisaties, waaronder de 'Islamitische regering van Tsjaad in ballingschap', te verbieden. Aanvankelijk leek dit tot een verbetering van de toestand te hebben geleid.

Gaboen

Gedurende de eerste maanden van dit jaar heeft president Houphouët-Boigny van Ivoorkust getracht te bemiddelen tussen de president van Gaboen, Léon Mba, en de leider van de Mouvement National de la Révolution Gabonaise, de verboden oppositiepartij, Germain Mba. In februari hebben te Abidjan besprekingen tussen de laatste en een afgezant van president Mba plaatsgehad. In april daarop zou een nieuwe bijeenkomst plaatsvinden maar deze zou volgens Germain Mba op zijn verzoek zijn uitgesteld omdat de Gaboense regering een strakkere hou-

ding tegenover oppositie-leden zou hebben ingenomen die tot uiting zou zijn gekomen in de arrestatie van oud-minister Jean Marc Ekoh, ds. Anvame, voorzitter van de protestantse kerken in Gaboen en van de echtgenote van de voormalige minister van buitenlandse zaken, Jean Hilaire Aubame. De Gaboense ambassade te Parijs maakte echter bekend dat noch ds. Anvame, noch Mme. Aubame zijn gearresteerd en dat de besprekingen geen resultaat hadden opgeleverd omdat Germain Mba niet in staat zou zijn geweest namen van andere leden van de MNRG te noemen of het programma van deze organisatie bekend te maken.

Congo-Brazzaville

Terwijl president Massemba-Debat in Tananarive de staatshoofden-conferentie van de OCAM bijwoonde, braken op 27 juni te Brazzaville ongeregelheden uit die aanvankelijk de indruk wekten een militaire staatsgreep in te houden. Aanleiding tot de onlusten was de degradatie van een officier van het Congolese leger, kapitein Gouabi. Honderdvijftig militairen, stamgenoten van de kapitein, trokken daarop in gevechtstenue de stad in en vernielden het bureau van de MNR (Mouvement National de la Révolution), de enige politieke partij in Congo. De militairen patrouilleerden daarop in de stad, zij ontwapenden de burgerlijke verdediging en namen het hoofd van de staf, commandant Mountsaka, enkele officieren en de directeur en de plaatsvervangend directeur van de politie gevangen. De leden van de regering hadden zich teruggetrokken in het stadion waar zij beschermd werden door de gendarmerie en door enkele tientallen Cubaanse militairen die als instructeur in Congo verblijven. Er is niet gevochten, zowel regering als legerofficieren gaven het bevel geweld te vermijden. Enkele dagen lang bleef de situatie bijzonder gespannen. De diepere oorzaak van de opstand moet worden gezocht in een aantal grieven van het leger. Deze hadden betrekking op de persoon van de commandant Mountsaka, op de bewapening van de JMNR, de jeugdbeweging van de politieke partij en van burgers in de civiele verdediging, op de instelling van het nationale volksleger, waar het leger in moet opgaan en dat in sterke mate onder controle van de partij komt te staan en op de aanwezigheid van Cubaanse instructeurs.

Op 28 juni riep premier Noumazalay de militairen op, de wapens naar de kazernes terug te brengen en het uitgaanstenue weer aan te trekken. Hij deed de toezegging dat de kwestie Gouabi opnieuw door de partij zal worden gezien. Dezelfde dag werden besprekingen tussen de regering en militaire leiders gehouden. Op 2 juli verklaarde de chef van de generale staf, luitenant Kimbouala voor radio Brazzaville, dat de oorzaak van de ongeregelheden had gelegen in de ontevredenheid over de handhaving van commandant Mountsaka en dat contra-revolutionaire ele-

menten deze ontevredenheid en de incidenten die rond de degradatie van kapitein Gouabi waren ontstaan hadden willen uitbuiten. Hij verklaarde dat ook in het leger zulke elementen voorkomen, maar dat de jongeren hen zullen weten te ontmaskeren. Het leger is aanhanger van het wetenschappelijk socialisme en wil helpen de economische ontwikkeling te versnellen. Hij wees er op dat de jongeren ook de wet op het volksleger goedkeurden en dat de uitvoering van deze wet bij hen op geen enkele weerstand zal stuiten.

Op 3 juli keerde president Massemba-Debat naar Brazzaville terug. De volgende dag ontving hij de opperbevelhebber van het leger, kapitein Ebadep, luitenant Kimbouala en de commandant en plaatsvervangend commandant van de gendarmerie. Kapitein Ebadep las een verklaring voor die door alle officieren van het leger was ondertekend en waarin zij hun trouw aan de revolutie, het volk en het staatshoofd betoonden. De president verklaarde dat zij in hun nieuwe functies gehandhaafd zouden blijven, opdat het leger zich uit de slechte situatie waarin het door onverantwoordelijke elementen was gebracht zou kunnen bevrijden, en bedankte hen voor de wijze waarop zij de orde hadden weten te handhaven. De president verklaarde tevens dat het probleem van het leger door hemzelf, de regering en de partij zou worden bestudeerd en dat hij slechts eiste dat de wet door allen gehoorzaamd zou worden.

Hiermede is de rust in Brazzaville teruggekeerd. Aan twee grieven van het leger, betreffende handhaving van commandant Mountsaka en de degradatie van kapitein Gouabi, is tegemoet gekomen. De politieke strijd over de plaats van het leger en de bewapening van burgers is echter nog niet beslist. Het is dan ook nog niet duidelijk of de wet op het volksleger zal worden uitgevoerd.

Enkele dagen voor de opstand uitbrak had de Nationale Vergadering een wet aangenomen waarbij de instelling van een volksleger werd geregeld. Tevens nam de vergadering het besluit om de leden van de JMNR te bewapenen. De Congolese strijdkrachten zullen in het volksleger opgaan. Dit laatste komt onder leiding te staan van een politieke directie en onder commando van een officier die de rang zal krijgen van opperbevelhebber van het leger. De politieke directie zal tot taak krijgen de politieke oriëntatie en opvoeding van de militairen te verzorgen, het leger naar aanwijzingen van partij en regering te organiseren en het toezicht te houden op de economische afdeling van het leger. Het nationale volksleger krijgt tot taak het land en zijn instellingen te verdedigen, de bevolking te beschermen, de politieke taak van de revolutie te voltooien en mede te werken aan de economische opbouw van het land.

De Nationale Vergadering heeft besloten om in juli en oktober van dit jaar en in februari en mei van het volgend jaar een deel van de maand-

salarissen (uiteenlopend van 1 tot 20%) in te houden. Met de op deze wijze bijeengebrachte gelden zal een fonds worden gesticht waaruit verscheidene economische en sociale projecten zullen worden gefinancierd.

De volksrechtbank heeft op 25 juli de voormalige adjunct-chef van de generale staf, commandant Felix Mouzabakani en de secretaris-generaal van de Union Panafricaine des Travailleurs Croyants, Gilbert Pongault, ter dood veroordeeld. Drie andere gewezen militairen werden tot gevangenisstraffen veroordeeld. Zij waren van een samenzwering beschuldigd die tot doel had oud-president Fulbert Youlou weer aan de macht te brengen. Ook zouden zij zich aan wapensmokkel hebben schuldig gemaakt. Het complot werd in 1964 ontdekt. Mouzabakani is een van de officieren die in 1963 Youlou tot aftreden dwongen. Hij verklaarde voor de rechtbank dat pressie op hem werd uitgeoefend om zich tegen het nieuwe bewind te keren. Pongault wordt als de centrale figuur van het complot beschouwd. Hij werd bij verstek veroordeeld, en heeft bij de Internationale Commissie van Juristen en bij het Internationale Arbeidsbureau (BIT) geprotesteerd. Eerstgenoemde zal een onderzoek instellen, terwijl het BIT de Congolese regering om nadere inlichtingen heeft verzocht. Op 27 juli heeft dezelfde rechtbank achttien personen berecht die er van beschuldigd werden op 25 mei 1965 oud-president Youlou te hebben geholpen om vanuit zijn villa waar hij onder huisarrest stond naar Leopoldville te ontvluichten. Zeventien verdachten waren militairen. Tien van hen werden vrij gesproken, de anderen werden tot gevangenisstraffen veroordeeld. De enige niet-militair onder de verdachten, mevrouw Jeannette Bangakela, vriendin van Youlou, is bij verstek veroordeeld. Het recht om in Congo te verblijven is haar ontzegd en haar onroerende goederen en meubilair zijn verbeurd verklaard.

De regering van Congo-Brazzaville heeft de Veiligheidsraad van de Verenigde Naties er van in kennis gesteld dat twee Portugese vliegtuigen op 8 juni twee Congolese dorpen, die bij de grens met de Portugese enclave Cabinda zijn gelegen, hebben gebombardeerd. Zij zouden daarop door de grenswacht onder vuur genomen zijn en op Portugees gebied zijn neergestort. Van Portugese zijde is het een en ander ontkend.

Congo-Kinshasa

Het zes jaar oude geschil tussen Congo en België over de verdeling van aandelen ter waarde van ongeveer 1¾ miljard gulden, bekend onder de naam 'Contentieux' was onderwerp van besprekingen in Brussel. De besprekingen die op 13 mei begonnen en twee weken duurden, hebben wèl geleid tot een overeenkomst, maar de onderlinge betrekkingen met

België zijn niettemin verslechterd. Bij zijn vertrek naar Brussel verklaarde de delegatieleider, de 34 jarige ministerpresident Mulamba, in een vraaggesprek met het Congolese blad *Le Progrès* dat de overeenkomsten, die in februari 1965 door Tshombe (volgens Mulamba een 'Belg met een zwarte huid') en Paul Henri Spaak waren getekend, herzien moesten worden omdat deze ongunstig waren voor Congo. De ontstemming over enige protocollaire moeilijkheden bij aankomst werd spoedig verdrongen door de Davignon-affaire. Volgens het Belgische weekblad *Spécial* had een hoge Belgische ambtenaar zich op een recente diplomatenconferentie in Brussel beledigend uitgelaten over de Congolese president Mobutu. Jonkheer Etienne Davignon, chef van het kabinet van de minister van buitenlandse zaken, Pierre Harmel, zou daar gezegd hebben dat 'de huidige regering onder het gezag geplaatst is van generaal Mobutu, voormalig sergeant uit de Force Publique, die geen strateeg is en die alles gelooft te kunnen oplossen met het handboek van de volmaakte infanterist.' Mobutu reageerde onmiddellijk en noemde Davignon 'een woesteling (énergumène) die gelooft de navel van de wereld te zijn wegens zijn adellijke titels en wegens zijn omgang met de Belgische financiële en politieke kringen'. Mobutu voegde hier nog aan toe dat op de verhoudingen met België 'deze kwestie ernstige gevolgen zal hebben'. Met enige vertraging konden de besprekingen beginnen nadat Harmel de woorden van zijn kabinetschef had gedementeed. In Congo onderstreepten anti-Belgische campagnes met demonstraties o.a. in Matadi het commentaar van radio Kinshasa: 'De Belgische minister van buitenlandse zaken, Pierre Harmel, is omgeven door 'Katangaleux', in de gehate betekenis van het woord. Deze mensen hebben nog altijd heimwee naar het onafhankelijke Katanga dat alleen zij in het leven geroepen hebben, zeer ten nadele van de Congolese belangen. De president van de Republiek heeft aan niemand behalve zijn eigen volk rekening en verantwoording af te leggen. Door deze beledigingen groeit generaal Mobutu alleen maar... Het gehele Congolese volk staat achter de president van de Republiek om hem te steunen in deze harde strijd aan het eind waarvan alleen de landskinderen hun bodemschatten zullen beheren'. De ministerraad drong op 21 mei er bij Mobutu op aan de geloofsbrieven van de nieuwe Belgische ambassadeur niet te aanvaarden zolang de kwestie Davignon niet opgelost was. (Deze geloofsbrieven werden ten slotte op 28 juni aanvaard.) Na twee weken, werd op 26 mei, de Congolees-Belgische overeenkomst geparafeerd door de twee ministerpresidenten, waarbij Mulamba opmerkte dat er nog wel problemen over waren gebleven. B.v. het conflict met de Union Minière, volgens een regeringscommuniqué van 27 mei. In een brief aan de regering was de Union Minière teruggekomen op haar eerder genomen besluit haar hoofdkwartier naar

Kinshasa te verplaatsen. Nu zou nog slechts een gedeelte van haar hoofdkwartier naar Congo overgebracht worden, terwijl het beleids gedeelte in België zou blijven. Hierop volgde op 7 juni het voorstel aan het parlement om alle mijn- en bosbouwconcessies die door de vroegere koloniale administratie waren toegekend, in te trekken. Op 7 juli kondigde de regering aan dat Congo zich teruggetrokken had uit het beheer van het Belgisch-Congolese amortisatiefonds dat vorig jaar werd opgericht om een deel van de nationale schuld van Congo te financieren. In een nota aan de Belgische regering wordt verklaard dat voor de Congolese regering het Congolees-Belgische financiële geschil 'definitief is opgelost'. Daags daarna staakte de regering haar participatie van 25% in Sabena zodat Air Congo en Sabena onafhankelijk werden. Op 14 juli confiskeerde de regering acht gebouwen die aan Sabena toebehoorden. Volgens een regeringsverklaring zal de Congolese maatschappij, Otraco, haar acht gebouwen in Brussel opgeven. De volgende dag verklaarde de Belgische ministerpresident, Paul vanden Boeynants, na een kabinetsvergadering dat de Congolese regering, die eenzijdig verklaard heeft dat het geschil op 30 juni ten einde is gelopen, arbitraire maatregelen heeft genomen, die ingaan tegen de termen van de conventies en zelfs van de overeenkomst die op 26 mei is geparafeerd in Brussel.

Volgens generaal Mobutu in een vraaggesprek met het Tunesische weekblad *Jeune Afrique* van 14 augustus is de verslechtering van de verhoudingen tussen de twee landen te wijten aan onbegrip van de kant van België. 'Dat wil zeggen van het financiële België. In dat financiële België wonen zo een driehonderd heren die maar niet willen begrijpen dat de Congo van Papa dood is, dat Congo van 1966 onafhankelijk is, dat dit land vrij is geworden, dat dit land soeverein is en dat de beslissingen die genomen moeten worden door de autoriteiten in dit vrije, soevereine en onafhankelijke land niet geteleasedirigeerd behoeven te worden vanuit Brussel', aldus Mobutu.

Dit financiële België zou volgens Mobutu (in hetzelfde vraaggesprek) verantwoordelijk zijn voor het complot van 23 juli. De generaal was van mening dat financiers hiermee gepoogd hebben Tshombe weer aan de macht te brengen.

In de nacht van 22 op 23 juli brak namelijk een muiterij uit in Kisangani (vroeger Stanleystad). Hieraan werd deelgenomen door naar schatting een 800 Katangaanse gendarmes en een dertigtal blanke huurlingen. De laatsten hadden de luchthaven, de bank, het radiostation, en het postkantoor bezet, terwijl de gendarmes de rest van de stad op de rechteroever van de rivier bezet hielden. Generaal Mulamba arriveerde op de 24ste voor besprekingen met kolonel Tshipula en met de Franse commandant van de blanke huurlingen, Robert Denard. Berichten als

zou de mouterij een politieke achtergrond hebben, werden in eerste instantie ontkend. De mouterij zou ontstaan zijn wegens het reeds drie maanden lang uitblijven van soldij. Volgens de regering echter is deze soldij regelmatig afgezonden. Vermoed wordt dat de geldzending de laatste drie maanden ergens onderweg naar Kisangani is onderschept om onlust te kweken, waaruit politieke munt te slaan zou zijn door de kringen rondom Tshombe. Volgens generaal Mobutu in het bovengenoemde vraaggesprek was het de bedoeling van dit door Belgische financiers op touw gezette complot, dat de huurlingen uit Zuid-Afrika en Rhodesië het Nationale Congolese Leger zouden aanvallen in Lubumbashi en in andere steden. Vroegtijdige onthullingen van enkele huurlingen verhinderden dit, behalve in Kisangani. In een vraaggesprek met de Zuidafrikaanse radio werd dit bevestigd door de leider van een Commando van het huurleger, John Peters. Hem was 150.000 gulden geboden om de mouterij in Kisangani te steunen en Tshombe weer aan de macht te brengen.

Ook al eerder was een samenzwering tegen de regering ontdekt — het zogenaamde Pinkstercomplot. Op 30 mei werden vier vroegere ministers gevangen genomen op beschuldiging van samenzwering tegen de staat en tegen Mobutu. Na een zeven minuten durend proces voor een speciaal militair tribunaal, waarbij geen bewijs werd aangevoerd en de vier mannen geen verdediger hadden, werden zij ter dood veroordeeld. Het waren Evariste Kimba (vroegere ministerpresident), Jeremy Anany (vroeger minister van defensie in Adoula's regering), Alexandre Mahamba (eveneens een vroegere minister in Adoula's regering) en senator Emmanuel Bamba (vroeger minister van financiën en medewerker van Kasa-Vubu). Alle vier mannen ontkenden van plan geweest te zijn Mobutu te doden. Zij voerden aan dat legerofficieren de staatsgreep voorbereid hadden en dat zij als vroegere ministers erbij betrokken waren geraakt op verzoek van deze officieren om de politieke samenstelling van een nieuwe regering voor te bereiden.

Op 3 juni werden zij in het openbaar opgehangen, ondanks gratieverzoeken door hoogwaardigheidsbekleders uit kerkelijke en diplomatieke kringen. Deze openbare executie werd niet alleen buiten Congo betreurd, maar ook krachtig veroordeeld door het in Kinshasa verschijnende, onafhankelijke, maar doorgaans regeringsgezinde dagblad *Le Courier d'Afrique*.

Op 4 juni ontploften drie plastic bommen in de hoofdstad, waarna legereenheden de strategische punten in de stad bezetten. Dezelfde dag verklaarde het Militair Gerechtshof niet verantwoordelijk te zijn voor de procesvoering tegen de vier ministers. Op 5 juni was de stad weer rustig. De minister van binnenlandse zaken, Etienne Tshisekedi, verklaarde

tijdens een interview dat nog tien man, waaronder de vroegere minister van buitenlandse zaken, Cleophas Kamitatu, zich voor de rechter zouden hebben te verantwoorden voor hun aandeel in de Pinkstersamenzwering. Hij ontkende dat de vroegere president Kasa-Vubu iets met de samen-zwering uitstaande had. Op 25 juni werd Kamitatu tot vijf jaar gevangenisstraf veroordeeld, in een drie kwartier durend proces voor een uit drie man bestaand militair tribunaal, waarbij pers en publiek niet toegelaten werden. In verband met deze mislukte samen-zwering werd de 2e secretaris van de Belgische ambassade, Alain Rens, op 2 juni het land uitgezet, terwijl in verband met de muiterij in Kisangani, de Belgische consul-generaal in Lubumbashi, Pierre Marchal, op 31 juli wegens het ongeoorloofd dirigeren van twee vliegtuigen met gewonde huurlingen van Kamina naar Lubumbashi tot persona non grata werd verklaard en gedeporteerd werd.

Moise Tshombe, die ervan verdacht wordt een hand gehad te hebben in de muiterij van 23 juli in Kisangani, werd op 20 mei door de Kamer van Afgevaardigden vervallen verklaard van zijn lidmaatschap van het parlement. Drie afgevaardigden stemden tegen, er waren negen onthoudingen terwijl 96 afgevaardigden voor het voorstel stemden. Tshombe werd van zijn lidmaatschap vervallen verklaard op grond van artikel 78 van de grondwet waarin staat dat een lid zijn zetel verliest wanneer hij niet meer dan een kwart van de vergaderingen tijdens een parlementaire zitting heeft bijgewoond. Tshombe verbleef sinds januari in Europa en heeft geen enkele zitting bijgewoond. Maar in de tekst van de resolutie wordt gesproken van Tshombe's hoogverraad in verband met zijn opmerkingen over de betrekkingen tussen Congo en België (Tshombe schijnt in Parijs beweerd te hebben dat het niet nodig was nog eens over de financiële overeenkomst van februari 1965 met België te onderhandelen). Tshombe die achttien maanden minister-president was (van juni 1964 tot oktober 1965) werd door president Kasa-Vubu ontslagen. Nadat in november Mobutu de macht overgenomen had van Kasa-Vubu schijnt Tshombe in onderhandelingen met de eerste het departement van buitenlandse zaken opgeëist te hebben. Toen echter bleek dat Justin Bomboko de minister van buitenlandse zaken werd, vertrok Tshombe naar België. Op 23 mei berichtte Radio Kinshasa dat Mobutu een internationaal bevel tot inhechtenisneming van Tshombe zou uitvaardigen. Drie dagen later kondigde Mobutu aan het ministerie van justitie opdracht te zullen geven een dossier over Tshombe aan te leggen, omdat hij terecht zal moeten staan op beschuldiging van hoogverraad. Hiermee kan Tshombe niet alleen zijn burgerlijke en politieke rechten verliezen, maar ook zijn nationaliteit.

Op verzoek van Mobutu kwam het parlement in buitengewone zitting

van 7 juni tot 5 juli bijeen om zijn financiële en economische program te bespreken. Op de eerste dag van deze buitengewone zitting onder tekende Mobutu drie wetten. De eerste die racisme en tribalisme uitbant, was reeds op 10 mei door de Senaat met 80 tegen 12 stemmen en negen onthoudingen goedgekeurd. Racistische of tribalistische handelingen zullen worden gestraft met gevangenisstraf van ten hoogste twee jaar en boetes die kunnen variëren van 5000 tot 100.000 CF (100 CF is ongeveer f 2,40). Buitenlanders kunnen binnen 48 uur gedeporteerd worden zonder de mogelijkheid van beroep, als zij schuldig bevonden worden. 'Culturele clubs' met een raciaal karakter en politieke groeperingen op stambasis zullen eveneens verboden worden. De tweede wet herriep de concessies van mijn- en bosbouw. De derde wet bepaalt dat maatschappijen, die in Congo werkzaam zijn, ook hun hoofdkwartier daar moeten vestigen (Kroniek juni 1966, p. 131).

Op de onafhankelijkheidsdag, 30 juni, heeft Mobutu wijlen Patrice Lumumba een nationale held genoemd, wiens strijd voor economische onafhankelijkheid door Mobutu zal worden voortgezet. Op deze zesde verjaardag van de soevereiniteitsoverdracht, die luister bijgezet werd door de aanwezigheid van president Kaunda van Zambia, Nyerere van Tanzania en de vice-president van Oeganda, Bahiba, werd ook de Boulevard Léopold III herdoopt in Boulevard Patrice Lumumba.

Op 1 juli werd Léopoldville Kinshasa, terwijl ook een aantal andere steden een nieuwe naam kregen (Kroniek juni 1966, pp. 129, 130).

De naam Kinshasa zou ontleend zijn aan het dorp dat de eerste Europese ontdekkingsreizigers aantreffen op de plaats van de huidige hoofdstad. Volgens een andere theorie werd het stamhoofd verkeerd verstaan toen hij op de vraag naar de naam van zijn dorp, een wedervraag stelde: 'N'ki sasa' (Wat wenst U?), aldus de NRC van 1 juli.

De regering heeft aangekondigd dat de Benguela spoorweg toch gebruikt zal blijven worden voor de uitvoer van koper. Een eerdere kabinetsbeslissing in mei zou op 30 juni een einde gemaakt hebben aan alle transport vanuit Congo via Benguela in een poging de inkomsten van het Congolese spoorwegsysteem te verhogen. Tussen Congo, Zambia en Tanzania is in juli een overeenkomst getekend in Kinshasa waarbij de uitvoer uit Zambia van 40.000 ton koper per maand wordt geregeld. Het grootste deel, 31.000 ton, zal via de Benguela spoorweg gaan, 4000 ton naar Dar es Salaam en 5000 ton via Congo naar Matadi.

Vier buitenlandse oliemaatschappijen (Shell, Mobil, Texaco en Petrocongo) hebben midden juli de olietoevoer naar Kinshasa stopgezet uit protest tegen een nieuwe belasting van 7,5% op alle zakelijke transacties. Later werd deze belasting door Mobutu tot het eind van dit jaar uitgesteld.

Eind juli weigerde Congo 230 Belgische beurzen voor Congolese studenten te aanvaarden. Eveneens werd een lening van 70 miljoen gulden geweigerd.

Oeganda

Op 24 mei hebben eenheden van het leger het paleis van sir Frederick Mutesa, Kabaka van Boeganda, de koning van de grootste deelstaat van de federatie Oeganda, en die tot in februari tevens president van de federatie was, aangevallen, en na een hevig vuurgevecht ingenomen. Toen de troepen het paleis, een samenstel van lemen, met riet gedekte hutten, omgeven door een grote lemen wal met poorten, wilden betreden, werd van het paleis uit machinegeweervuur op hen geopend. De strijd duurde tot de avond voort. De verdedigers van het paleis, die over een overvloed van wapens en munitie bleken te beschikken weigerden zich over te geven. Pas tegen de avond, toen lichte artillerie ter plaatse verscheen, die de paleiscompound op sommige plaatsen in brand schoot, moesten de verdedigers de strijd staken.

De Kabaka, die door zijn aanhangers en bekenden met de naam 'King Freddy' wordt betiteld, is erin geslaagd te vluchten. Hij woont op het ogenblik in Londen. Onder de hutten die tijdens de gevechten in brand zijn geschoten bevond zich de traditionele bewaarplaats van de koninklijke trommels. De schattingen van het aantal doden bij de gevechten variëren van 'enkele tientallen' tot 'honderden'. In een regeringsverklaring achteraf werd gezegd dat lieden die de federale veiligheidstroepen hadden aangevallen, na hun arrestatie hadden verklaard van het koninklijk paleis wapens te hebben ontvangen. 'De wapens die in beslag zijn genomen', aldus de woordvoerder van de president-premier Milton Obote, 'waren zonder medeweten van de federale regering verworven'.

Aanleiding om tot actie over te gaan was voor Milton Obote een brief die hij van de Kabaka had ontvangen en waarin deze hem meedeelde dat het federale parlement het grondgebied van het koninkrijk Boeganda (zie de *Kroniek* van juni, pag. 150) moest verlaten. Sir Frederick, die ingrijpen van zijn tegenstander verwachtte, had eveneens een brief geschreven aan de secretaris-generaal der Verenigde Naties, Thant, waarin hij hem had gevraagd, 'tussenbeide te komen en rampen te voorkomen'. Het conflict tussen Kabaka en federale premier is meer dan een persoonlijke vete, het is vooral een voorbeeld van de onvermijdelijke botsing tussen de kracht der traditie in Boeganda waarvan King Freddy het symbool was, en de nieuwe nationale staatsmacht waarvan Milton Obote als de belichaming kan worden gezien.

Van oudsher was Oeganda een land waarin de macht op ingewikkelde maar ingenieuze wijze verdeeld was tussen de vier koninkrijken en de

hoofden van districten buiten deze koninkrijken. De verdeling geschiedde volgens een uitgebreid ritueel van delegatie van bevoegdheden en onderling beraad. Eeuwen waren nodig om het evenwicht in dit patroon van machtsverdeling te verfijnen.

Het feit dat de leiders der Baganda (de inwoners van Boeganda), een vooraanstaande plaats bekleedden in het staatsbestel van Oeganda, was voor moderne nationalistten als de premier moeilijk te verteren, temeer daar de inwoners van Boeganda Bantoe's zijn en Obote tot de Niloten behoort. Toen de Kabaka in het begin van dit jaar als staatshoofd een beroep had gedaan op de Britse Hoge Commissaris, Mr. Hunt, met het verzoek, per vliegtuig troepen naar Oeganda te zenden, kreeg Obote de kans zijn tegenstander van 'hoogverraad' te beschuldigen. Ook zijn brief aan U Thant werd opgevat als 'een verzoek aan vreemden om inmenging in de landszaken'.

Boeroendi

De minister van buitenlandse zaken van Boeroendi, Marc Manirakisa, heeft op 23 juni in een radiotoespraak gezegd, dat de regering van Burundi een complot tegen de staat op het spoor was gekomen dat 'gericht was op de fysieke liquidatie van zekere autoriteiten.' Hij zei tevens dat iedere vreemdeling die acties tegen de veiligheid van de staat onderneemt, niet zal worden uitgewezen maar in de toekomst voor een militair hof terecht zal staan. Hij voegde eraan toe: 'Wij zijn ons bewust van de aanwezigheid van zekere vreemdelingen die naar Boeroendi komen onder namen, titels en paspoorten die voor de gelegenheid pasklaar zijn gemaakt.'

De ambassade van Boeroendi in Léopoldville verklaarde op 24 juni dat de Verenigde Staten de macht achter de recente samenzwering tegen de regering zou zijn. Een woordvoerder van de ambassade zei dat de samenzweerders er op uit waren geweest, 'verschillende autoriteiten om het leven te brengen en gevestigde instellingen omver te werpen.'

De spreker uitte de veronderstelling dat dit complot de voorbereiding vormde voor een herhaling van de 'beruchte staatsgreep van oktober 1965', die, naar hij zei, eveneens door de Amerikanen was voorbereid en die gericht zou zijn op het vermoorden van alle vooraanstaande persoonlijkheden onder de Toetsi en alle mannelijke Toetsi-kinderen (25.6)

De negentienjarige prins Charles Ndinzeye van Boeroendi heeft op 8 juli in een speciale radio-uitzending, bekendgemaakt, dat hij alle bevoegdheden van staatshoofd had overgenomen, teneinde de ordelijke gang van zaken in het land te handhaven en de ontwikkeling van de nationale economie mogelijk te maken. De prins verklaarde dat de bijna permanente afwezigheid van zijn vader, koning Mwambutsa IV, die al meer dan acht

maanden in Genève verblijft, 'het land wreed heeft beroofd van zijn leider.' De kroonprins wees erop dat een spoedige verandering in deze situatie onwaarschijnlijk was. 'Boeroendi' aldus de nieuwe regeerder, 'heeft sterk behoefte aan een stabiele regering die het land vooruit helpt. Het voortdurend heen en weer reizen van afgezanten der Boeroendische regering tussen Midden-Afrika en Genève, betekent een moeizame gang van zaken die tot verwarring leidt in het bestuur van het land.'

Prins Charles verklaarde vervolgens dat de regering van Léopold Biha was ontslagen.

De prins kondigde aan dat de constitutie buiten werking was gesteld en dat de beslissingen van het staatshoofd voorlopig als koninklijke decreten kracht van wet zouden krijgen. 'Spoedig' zou het Boeroendische volk een nieuwe constitutie worden voorgelegd, een constitutie die in sterkere mate tegemoet zou komen aan de behoeften van het land en aan de verlangens van de volken die het bewonen. Prins Charles kondigde aan dat t.a.v. de buitenlandse politiek samenwerking met alle landen zou worden nagestreefd, zonder aanzien van hun politieke of sociale structuur. Overeenkomsten en verdragen die al waren afgesloten zouden worden gehonoreerd en lopende onderhandelingen voortgezet.

De afgezette Mwami (koning) Mwambutsa IV heeft uit Genève de volgende boodschap aan zijn zoon gericht: 'Je bent gebruikt door een groep samenzwerende politici en extremisten, die hebben geprofiteerd van je jeugd en je gebrek aan ervaring. Je staat aan het hoofd van een actieve opstand tegen mijn gezag. Ik weiger deze usurpatie van de troon te erkennen. Zolang je de macht niet uit mijn handen hebt ontvangen ben ik nog altijd Mwami van Boeroendi.'

De nieuwe ministerpresident van Boeroendi, kapitein Michombero, heeft op 28 juli in een radiorede het gerucht weersproken dat het afzetten van de Mwami een eerste stap naar de omvorming van Boeroendi tot een republiek zou zijn. 'Regering en volk' aldus de kapitein, 'zijn loyaal aan de monarchie en de kroonprins heeft, nadat hij alles in het werk had gesteld zijn vader te doen terugkeren, zich gedwongen gezien de macht over te nemen om een toenemende verslechtering van de situatie in het land te voorkomen.' Kapitein Michombero voegde er aan toe dat de bewering van de Mwami als zou de kroonprins het instrument zijn van een groep extremisten, uit de lucht was gegrepen. Hij ontkende ten stelligste dat zijn regering voorstander zou zijn van een communistische politiek of zelfs maar in het bijzonder op de hand van communistisch China.

Prins Charles zal per 1 september officieel tot koning van Boeroendi worden gekroond onder de naam Ntaré V. De ministerraad, die dit heeft doen bekendmaken, heeft niet gezegd of dit besluit met of zonder het uiteindelijk fiat van Mwambutsa IV is genomen.

ZUIDELIJK AFRIKA

Portugese gebieden

De secretaris-generaal van de Verenigde Naties, Thant, heeft op 6 juli in een rapport aan de Veiligheidsraad bekend gemaakt dat hij op 1 juli een nota van de Portugese regering heeft ontvangen waarin deze zich bereid verklaarde over bepaalde zaken die op de Portugese overzeese gebieden betrekking hebben, overleg te plegen. Volgens deze nota zouden de twee belangrijkste problemen voor deze gebieden de regionale samenwerking en de handhaving van vrede en veiligheid zijn en zou de Portugese regering niets willen doen dat een oplossing van deze problemen in de weg staat. Thant uitte de veronderstelling dat Portugal zich hiermede bereid toonde om overleg te plegen binnen het kader van de resolutie van november 1965 van de Veiligheidsraad. In deze resolutie werd Portugal opgeroepen zijn overzeese gebieden onafhankelijkheid te verlenen. In april 1966 had de secretaris-generaal van de Verenigde Naties de Portugese regering verzocht de maatregelen bekend te maken die zij had genomen om aan de resolutie gehoor te geven. Portugal had hierop niet gereageerd.

Op 11 juli stelde de Portugese minister van buitenlandse zaken, Nogueira, voor de besprekingen onmiddellijk na de algemene vergadering, d.w.z. half oktober te doen plaats hebben. Hij herinnerde tevens aan het voorbehoud dat Portugal omtrent de genoemde resolutie heeft gemaakt en herhaalde dat de Portugese regering bereid is kwesties van regionale samenwerking, vrede en internationale veiligheid in Afrika te bespreken.

Op 14 juli heeft Thant hierop geantwoord met het tijdstip accoord te gaan, maar als zijn mening te kennen gegeven dat wel over de uitvoering van de resoluties diende te worden gesproken.

Angola

De te Algiers zetelende Angolese bevrijdingsbeweging (MPLA), waarvan de militaire activiteiten in Angola zeer beperkt zijn in tegenstelling tot die van het bevrijdingsfront (FNLA), heeft bekend gemaakt dat Portugal, Zuid-Afrika en Rhodesië een geheim pact zouden hebben gesloten. Dit pact zou vooral ten doel hebben door de aanleg van wegen, vliegvelden en militaire bases in de grensgebieden de efficiency van de militaire apparaten van de betrokken landen te verhogen. Ook zou een dam te Ruacona in de Cuene worden gebouwd om een gebied in het zuiden van Angola en het noorden van Zuidwest-Afrika te bevoeien. Grote mijnbouwondernemingen zouden huurlingen in dienst nemen om hun belangen te beschermen.

Te Kinshasa heeft op 13 juni André Kassinda, die tot 1962 lid was

van het Centrale Comité van de UPA, de partij van Holden Roberto, een nieuwe regering in ballingschap gevormd die zichzelf de Nationale Uitvoerende Commissie van de Raad van het Angolese Volk (CPA) noemt. Deze nieuwe regering zou over een gewapende organisatie beschikken die het Revolutionaire Centrum van Militaire Operaties wordt genoemd en onder leiding staat van commandant Bozinko da Costa. De CPA wordt door zeven nationale organisaties gevormd. Van de zijde van Holden Roberto's regering in ballingschap (GRAE), de enige die door de regering van Congo-Kinshasa wordt erkend, werd hierop geen commentaar gegeven omdat de zaak te onbelangrijk zou zijn. Op 27 juli werd Kassinda te Kinshasa gearresteerd. Op 31 juli bezetten Congolese gendarmes en een soldaat van de GRAE de kantoren van de regering Kassinda en namen de inventaris in beslag. Ook werden nog zeven personen gearresteerd. Kassinda zou naar Kinkuzu, de basis waar Holden Roberto op Congolees gebied over beschikt, zijn overgebracht. De vice-president van de regering Kassinda, het MPLA-lid Chirigueno, heeft een beroep gedaan op de secretaris-generaal van de Verenigde Naties, Thant, de secretaris-generaal van de Organisatie van Afrikaanse Eenheid, Diallo Telli, en de Congolese president Mobutu om de in vrijheidsstelling van Kassinda te bewerkstelligen.

Mozambique

Jaime Sigauke, een van de leiders van Mozambique's bevrijdingsfront (FRELIMO) is te Loesaka vermoord. Zijn lichaam werd op 17 juli gevonden. De Zambische politie heeft verklaard dat een agent van de Portugese politie (Pide) de dader is. Sigauke begaf zich in 1964 naar Lusaka nadat hij de gevangenisstraf van twee jaar wegens ongeoorloofde politieke activiteiten had uitgezeten.

Het opperste militaire gerechtshof in Lissabon heeft op 13 juni uitspraak gedaan in het proces tegen tien intellectuelen uit Mozambique. In maart waren zij berecht door een militaire rechtbank te Lorenzo Marques, op beschuldiging lid te zijn van het FRELIMO. Slechts een van hen, Joel Monteiro, was toen tot vier jaar gevangenisstraf veroordeeld, de anderen waren vrijgesproken. Het openbaar ministerie was hiertegen in beroep gegaan. Het opperste militaire gerechtshof verzwaarde nu de straf van Monteiro tot vijf jaar, die gevolgd moeten worden door 'veiligheidsmaatregelen'. De negen anderen zullen opnieuw voor een militaire rechtbank te Lorenzo Marques moeten verschijnen. Het opperste gerechtshof bepaalde dat hierin de rechters die in maart de zaak behandelden geen zitting mogen hebben.

In een brief aan de Speciale Commissie voor Kolonialisme van de Verenigde Naties heeft de voorzitter van het FRELIMO op 24 mei gemeld dat Portugal in Zuid-Afrika verscheidene duizenden huurlingen zou recrutereren in de strijd tegen het bevrijdingsfront.

Malawi

Dr. Hastings Banda, de ministerpresident van Malawi, is op 6 juli beëdigd als eerste president van de nieuwe republiek Malawi. President Banda, die tevens commandant van het leger is, heeft de nieuwe vlag van zijn land aangeboden aan het eerste bataljon fuseliers van Malawi.

Dr. Banda heeft de volgende dag in het parlement bekendgemaakt, dat zijn land, dat nu volledige zelfstandigheid heeft verworven, lid zal blijven van het Britse Gemenebest.

Op 17 mei had het parlement een nieuwe constitutie, die het door Dr. Banda was voorgelegd, aanvaard. Deze constitutie kwam in de plaats van de grondwet die door Britse deskundigen voor Malawi was ontworpen.

Een van de belangrijkste punten waarop de nieuwe constitutie van het Britse ontwerp afwijkt is, dat zij voorziet in een éénpartij-stelsel en dat aan de president het recht wordt verleend, het parlement te verdagen of zonodig te ontbinden. Op diezelfde dag had het parlement van Malawi tevens een wetsvoorstel aangenomen waarbij de monarchie met ingang van 6 juni zou worden afgeschaft, ten gunste van de republikeinse staatsvorm.

Zambia

De spoorlijn waarvan Zambia en Rhodesië samen de eigenaren zijn, is als gevolg van UDI in Rhodesië, de daaruit voortvloeiende Britse sancties en president Kaunda's weigering om de vrachtprijzen voor het vervoer van Zambia's koper vooruit te betalen, in ernstige moeilijkheden geraakt. Toen de regering van Zambia omstreeks 18 mei weigerde, revenuen aan Rhodesië over te maken (het ging hier om ongeveer een miljoen pond per maand), reageerde het regime-Smith door vooruitbetaling in harde valuta te vragen voor het transitovervoer van koper door Rhodesië naar de Portugese haven Beira.

Over het algemeen is het Zambia tijdens de Rhodesische crisis niet slecht gegaan. Engeland heeft Zambia's petroleum-import gesubsidieerd met een bedrag van 1 miljoen pond per maand. Ook de Verenigde Staten en Canada hebben tot het op gang houden van Zambia's economische leven bijgedragen. De valutareserves van het land zijn met bijna 5% gestegen sedert de afkondiging van Rhodesië's unilaterale onafhankelijkheid en de nieuwe exportbelasting op koper verzekert president Kaunda's

regering ervan dat ze in geen geval schade zal leiden als gevolg van prijswijzigingen of een kleiner aanbod. Omstreeks eind mei kondigden de directies van de kopermijnen in Loesaka aan dat hun produkt niet langer per spoor door Rhodesië zou worden gezonden. Zij waarschuwden haar cliëntèle dat ze wellicht niet in staat zouden zijn, zich aan hun leveringscontracten te houden. Engeland is Zambia's grootste afnemer voor koper, dat van groot belang is voor de Britse automobieliindustrie. Koper is de hoeksteen van de Zambiane economie. Aanvankelijk heerste er in Zambia enig optimisme ten aanzien van de mogelijkheden, het koper te exporteren: deskundigen schatten dat driekwart van de export het land langs nieuwe wegen zal kunnen verlaten. De Rhodesiërs reageerden op de Zambiane dreigementen met een bijna volkomen zwijgen.

In het begin van juni vreesden de directies van Zambia's kopermijnen dat Rhodesië zou weigeren, deze treinen over de grens te laten. Niets van dien aard gebeurde echter. Ongehinderd passeerde trein na trein met het kostbare Rhodesische koper de grens. Ook van andere kant scheen er voor de moeilijke positie van Zambia een oplossing te komen: In juli werd gemeld dat Zambia en Congo in Kinshasa waren overeengekomen 60% van het Zambiane koper via Congo en de Benguela spoorweg naar Lobito in Angola te zenden. Er zou onmiddellijk een begin worden gemaakt met dit vervoer. Enkele dagen later echter bleek het optimisme in Zambia grotendeels voorbarig: de kopertreinen waren wel in Rhodesië toegelaten, maar een groot aantal wagons met koper was letterlijk op dood spoor gezet op een emplacement in Rhodesië en onder zware bewaking, tot onbewegelijkheid gedoemd.

Tegen 15 juni was de waarde van het aldus gestrande koper zelfs tot naar schatting 10 miljoen pond sterling opgelopen. Met alle macht trachtte de regering van Zambia andere wegen te vinden die de geblokeerde levensader door Rhodesië zou moeten vervangen. Drie presidenten: Kaunda van Zambia, Nyerere van Tanzania en Mobutu van Congo-Kinshasa kwamen bijeen om te trachten, de crisis gezamenlijk het hoofd te bieden. Mevrouw Judith Hart, de Britse minister van staat voor Gemenebestzaken, kwam op 19 juni in Loesaka aan voor besprekingen. De Engelse bladen noemden het 'een laatste kans' van Londen om nog iets te redden van de betrekkingen met Zambia.

Ten slotte maakte de Congolese regering bekend, dat het bij nader inzien niet mogelijk was gebleken, de Benguela-spoorlijn in belangrijke mate voor het Zambiane koper open te stellen, daar Congo onmogelijk èn het Congolese en het Zambiane koper meester zou kunnen worden.

Zambia is het land geweest dat steeds het felst op de bres heeft gestaan voor krachtige maatregelen tegen het regime-Smith in Rhodesië.

Langzaam heeft het nu moeten ervaren dat het steeds meer alleen is komen te staan. Een grote verbittering tegenover Engeland is daarvan het gevolg. Met verbittering worden echter geen problemen tot oplossing gebracht.

Een ogenblik heeft het er naar uit gezien, alsof Zambia zo ver zou gaan met het volgen van een scherpe koers, dat het de eigen, directe economische belangen zou verwaarlozen. De realisten onder de adviseurs van president Kaunda hebben het land echter voor een dergelijke politiek behoed: na midden juli bleek dat Zambia, zonder er ophef van te maken, op de Rhodesische voorwaarden was ingegaan en het vervoer van koper naar Beira via Rhodesië had hervat. Ook de regering-Smith is zich zover hier bekend is niet te buiten gegaan aan commentaren waarin leedvermaak doorklonk.

Nadat president Kaunda eind juli was teruggekeerd van een gesprek met Tanzania's Nyerere en Kenia's Kenyatta, werd het langzaam duidelijk dat ook drastische maatregelen tegen Engeland zoals het verlaten van het Commonwealth door Zambia, zeker niet blindelings door de staatshoofden der twee bevriende mogendheden zou worden gevolgd. De lessen in realisme voor een beginselvast man als president Kenneth Kaunda zijn hard en tragisch.

Op 22 juli heeft de 'Times of Zambia' gemeld dat 'duizenden vluchtelingen' uit Angola de grens in het Balovale-district (een deel van Zambia's Noordwestelijke provincie) zijn overgetrokken sedert de vrijheidsoorlog in Angola in de laatste weken weer is opgelaaid.

'Portugese vliegtuigen' aldus dit blad, 'trachten de guerillastrijders te vinden en gewapende boten patrouilleren op de Zambesi.'

Rhodesië

'University College of Rhodesia', een van de bolwerken van de vrije meningsuiting in Rhodesië na de eenzijdige onafhankelijkheidsverklaring, heeft zich tot ongeveer midden juli gekenmerkt door een zo voorzichtig mogelijk beleid.

Na de eerste demonstraties, kort na UDI, liet de universiteit betrekkelijk weinig van zich spreken. Wel trokken zich regelmatig Engelse en andere buitenlandse docenten uit de staf terug. Op 16 juli echter kwam het door een actie van Afrikaanse studenten tot een confrontatie tussen universiteit en regime-Smith: tijdens de uitreiking van de diploma's verzetten een vijftigtal Afrikaanse studenten zich tegen de aanwezigheid van twee ministers van het opstandige regime nl. de minister van financiën John Wrathall en de minister van onderwijs A. P. Smith. Zij joelden ook de rector van de universiteit van Kaapstad, Dr. J. P. Duminy, die als gast aanwezig was, uit. De volgende dag kwam premier Ian Smith met

enkele ministers bijeen om zich te beraden over de na deze demonstraties te nemen stappen. Deze lieten niet lang op zich wachten: In de vroege morgenuren van de 27ste juli werden negen blanke docenten — allen met uitgesproken liberale overtuiging — gelijktijdig door de politie van hun bed gelicht en naar de gevangenis te Salisbury overgebracht.*

Het bevel tot inhechtenisneming was ondertekend door de minister van Justitie Lardner Burke. Tegenover het parlement verklaarde deze: 'het was in het algemeen belang; in de universiteit ontwikkelde zich een gevaarlijke situatie.'

Aan 31 studenten is een verbod opgelegd de colleges bij te wonen. Bijna 200 studenten waarvan de meeste Afrikanen waren, hebben een protest-resolutie ondertekend tegen deze arrestatie anders dan op grond van een acte van beschuldiging. Bijna de helft van de docenten, waaronder twee hoofden van faculteiten, hebben een petitie ondertekend waarin zij deze daad van het regime-Smith afkeurden. Deze gebeurtenissen werden in Londen ernstig opgenomen, vooral in kringen van de Londense universiteit, waarvan het 'college' te Salisbury een onderdeel vormt. Men herinnerde eraan dat deze Rhodesische academische instelling jaarlijks met £ 200.000.— door Londen wordt gesubsidieerd, en vroeg zich af of dit in de toekomst nog wel zin zou hebben als de academische vrijheid op deze wijze werd doorkruist. Er gingen stemmen op, deze subsidie in de toekomst ten goede te laten komen aan de jonge universiteit van Zambia of aan de Keniase universiteit te Nairobi. De enige Rhodesische staatsburger onder de gedetineerden, T. R. C. Curtin, werd in vrijheid gesteld. Hij zal in de toekomst in New York doceren. Na een week in gevangenschap te hebben doorgebracht werden de gedetineerden zeer kort na elkaar vrijgelaten, de meesten op voorwaarde dat ze het land binnen vier dagen zouden verlaten. Zij die per auto reisden zoals de voormalige Nederlander Dr. van Velsen, werden door de Rhodesische politie tot de grens begeleid.

In Londense universitaire kringen wordt betwijfeld of de band met het college te Salisbury wel kan worden gehandhaafd indien de academische vrijheid — zoals is gebleken, niet kan worden gegarandeerd. Volgens de laatste berichten, juist voor de sluitingsdatum van de Kroniek binnengekomen, zal het University College de enige multi-raciale instelling voor hoger onderwijs in Rhodesië, het volgende jaar weer onder hetzelfde academische statuut worden geopend.

De langverwachte verklaring van premier Wilson in het Lagerhuis, op

---

* De gearresteerde docenten zijn: Giovanni Arrighi, Timothy Curtin, Elizabeth Joyce, Christopher Hill, Ian Hender, J. van Velsen, Richard Whittaker, Gerald Caplan en Axel Sommerfelt.

8 augustus, bracht alleen het weinig sensationele nieuws dat de 'besprekingen over besprekingen' zouden worden hervat. De kans dat die besprekingen binnen afzienbare tijd tot enig tastbaar resultaat zullen leiden, werd in nagenoeg alle commentaren, zowel in Engeland als in het buitenland, gering genoemd. De Britse regering houdt vast aan haar zes principes, waarvan vooral het beginsel belangrijk is, 'dat iedere oplossing aanvaardbaar moet zijn voor het Rhodesische volk als geheel.' En zolang het moeizame overleg niet tot een oplossing leidt, zullen de sancties met kracht worden voortgezet.

Hoe waarneembaar de uitwerking van deze sancties ook is op de economie van en daarmee op het leven in Rhodesië, er bestaat geen enkele aanwijzing dat het regime-Smith en zijn aanhangers — die nog altijd de overgrote meerderheid van de blanke bevolking in Rhodesië uitmaken — erdoor op de knieën zullen worden gebracht. Het is waar dat — ondanks alle maatregelen de verkoop van tabak te stimuleren — zoals strikte geheimhouding van alle gegevens die met de veilingen samenhangen — maar een deel van de oogst is verkocht. Veel belangrijker is dat de blokkering van de olietoevoer naar Rhodesië kortweg is mislukt. Nog altijd sijpelt er via Zuid-Afrika en Mozambique voldoende olie in Rhodesië binnen om een minimum aan economisch leven ruimschoots op gang te houden. Zowel in de komende Gemenebest-conferentie in september als tijdens de volgende zitting van de Algemene Vergadering der Verenigde Naties zullen er voorstellen worden gedaan om de petroleum-blokkade effectiever te maken. Pas als er een drastische beperking van olieleveranties aan Zuid-Afrika wordt overwogen en wat meer zegt, uitgevoerd, zou de aanvoer voor Rhodesië onder het noodzakelijke minimum kunnen dalen. Dit echter zou lijnrecht tegen de economische belangen van Engeland, de Verenigde Staten en nog andere grote mogendheden, die sterk bij de Zuidafrikaanse economie zijn geïnteresseerd, ingaan. En de meeste regeringen, hoe gaarne zij ook bereid zijn om te snijden, doen dit het liefst niet in het eigen vlees.

Het regime-Smith heeft verschillende successen kunnen boeken t.a.v. het opvangen van de uitwerking der sancties op het economische leven: Zo kon een asbestmijn in de omgeving van Bulawayo zijn produkten deze winter moelijk afzetten. De vraag naar asbest blijkt echter zo groot dat buitenlandse handelaren in samenwerking met de Rhodesische overheid wegen hebben gevonden om dit produkt van Rhodesië te betrekken. De voorraden zijn uit de schuren verdwenen en de mijn werkt continu.

De Rhodesian Iron and Steel Company in Que Que moest in januari twee van haar drie ovens sluiten. In de loop van de zomer konden zij echter weer in werking worden gesteld. De fabriek draait thans weer op volle toeren.

Van de ongeveer 225.000 blanken in Rhodesië zijn er maar betrekkelijk weinigen voor wie de blokkade werkelijk persoonlijke ellende betekent. Integendeel, velen zeggen dat zij, zonodig, nog veel soberder kunnen leven. Anders is het gesteld met tal van Afrikanen, die over het algemeen niet over reserves beschikken. Een Afrikaanse taxichauffeur zei tegen een Engelse verslaggever desgevraagd: 'Things go bad, boss'. Hij vertelde dat sommige fabrieksarbeiders niet meer dan een halve week werkten en dat anderen waren vervangen door blanken. Voor vele blanken is het leven in Rhodesië altijd nog makkelijker dan voor de gemiddelde arbeider in Engeland, Nederland of Frankrijk. De belastingen zijn er lager, de kosten van levensonderhoud ook. Het feit dat het blanke minderheidsregime de economische schokken die het gevolg zijn van de sancties in eerste instantie laat opvangen door de zwarte meerderheid — die toch al dicht bij de grens van armoede leeft — hadden Wilson's economische strategen kunnen voorzien.

Na enig stagneren heeft ook de import van artikelen die voor het dagelijkse leven onontbeerlijk zijn, zich min of meer hersteld. Tal van Rhodesische firma's werken onder dekking van reële of zogenaamde Zuidafrikaanse firma's, waardoor bijvoorbeeld alle nodige auto-onderdelen de laatste tijd weer regelmatig in Rhodesië te verkrijgen zijn.

Overigens vormen de sancties ook voor hen die ze toepassen, dus in de eerste plaats de Engelsen, een tweesnijdend zwaard. Het gebruik, machines, radio's, auto's en andere duurzame consumptieartikelen in Engeland te kopen, is door de sancties, van de leverancier uit, doorkruist. Japan, West-Duitsland en Italië waren er snel bij om in de ontstane leemte te voorzien en het blijkt dat deze landen kwaliteitsartikelen kunnen leveren tegen betrekkelijk concurrerende prijzen. Ook als de economische banden eerlang weer worden hersteld zal de Engelse industrie de Rhodesische markt weer moeten heroveren.

De bankiers zien de toekomst voor Rhodesië het somberst. Om op peil te blijven hebben de Rhodesische bedrijven en industrieën behoefte aan kapitaalsinvesteringen. Die blijven nu al maanden lang — op grond van de onzekere politieke situatie in Rhodesië — nagenoeg uit. Dit betekent onberekenbare schade-op-lange-termijn aan de Rhodesische economie, ook al valt die schade niet snel aan de oningewijde waarnemer op.

Ten slotte zijn er nog twee kanten aan de 'materiaalslag van de sancties' die vaak worden vergeten. De eerste is de toenemende verwijdering tussen Engeland en de Afrikaanse leden van het Gemenebest, een verwijdering die zich vermoedelijk op de a.s. Gemenebest-conferentie zal manifesteren. De tweede is de psychologische uitwerking op de Rhodesische blanken van het isolement waarin deze door de Engelse sancties zijn geraakt. Wat ligt meer voor de hand dan dat ze zich hechter zullen

aansluiten bij die andere groep blanken in Afrika die zich — zij het door eigen toedoen — geïsoleerd voelen, de blanke Zuidafrikanen?

Radio Salisbury heeft op 17 mei bekendgemaakt dat een Europese farmer en zijn vrouw in hun huis te Hartley om het leven zijn gebracht door schoten uit een automatisch wapen. De slachtoffers waren de farmer J. H. Viljoen, een Europese farmer van Zuidafrikaanse afkomst, en diens echtgenote. Op 30 mei heeft Radio Salisbury gemeld dat de Rhodesische veiligheidspolitie een Afrikaan had gearresteerd die van deze moord wordt verdacht. Deze man zou deel uitmaken van de groep terroristen die het echtpaar om het leven heeft gebracht.

Zambia's president, Kenneth Kaunda, een fervente tegenstander van het regime-Smith, heeft herhaalde malen te kennen gegeven dat hij persoonlijke daden van terreur tegen blanke individuen in Rhodesië afkeurt.

Basoetoland

De weg naar de onafhankelijkheid is voor Basoetoland met doornen bezaaid. De overeenkomst over de constitutie die het rechtsstatuut zou worden van het Koninkrijk Lesotho, de nieuwe naam van Basoetoland, was op 8 juni in Londen geopend door de staatssecretaris van koloniën, Fred Lee. Deze herinnerde eraan, dat tijdens de conferentie van 1964 een vorm voor de constitutie was overeengekomen, die, behoudens minieme veranderingen, de constitutie van een onafhankelijk Basoetoland zou kunnen worden.

In een 'white paper' die de ministerpresident van Basoetoland, Chief Leabua Jonathan, aan beide huizen van het Basoetolandse parlement had aangeboden, was duidelijk gemaakt dat het de bedoeling van de regering was, de veranderingen in deze constitutie tot een minimum te beperken. 'Onder deze omstandigheden,' aldus staatssecretaris Lee, 'zal de taak van de conferentie niet bijzonder moeilijk of langdurig zijn.' Hij verwachtte dat de overgebleven stadia voor deze conferentie kort zouden zijn daar het meeste te dezer zake al was besproken en overeengekomen.

De conferentie verliep echter niet zo vlot als men op grond van een dergelijke uitspraak had kunnen verwachten.

De Paramount Chief of Basoetoland (in de toekomst constitutioneel monarch), Moshoeshe II, sloeg op 13 juni de Britse uitnodiging, de onafhankelijkheidsconferentie als waarnemer bij te wonen, af. Hij argumenteerde deze afwijzing door te zeggen dat een ernstige crisis de verhouding tussen Basoetoland en Groot-Brittannië bedreigde. 'Het verlangen van mijn land naar onafhankelijkheid,' zei hij, 'is een sterk en begrijpelijk verlangen, maar wij hechten groot belang aan de voorwaarden waarop

deze onafhankelijkheid wordt verleend. Het zou niet in het belang van mijn volk zijn,' aldus Moshoeshoe II, 'onafhankelijk te worden als een verdeelde natie, en blootgesteld aan dreigende of al uitgebroken gewelddadigheden en niet in staat de eigen belangen tegen interventie van buitenaf te behartigen.'

De twee oppositieleiders die aanzaten, verlieten de conferentie op 15 juni. Zij verklaarden het niet eens te zijn met de rol van 'marionetten in een grondig geregisseerde opvoering' die hun zou zijn toebedeeld.

Desondanks werd op 17 juni tussen het Verenigd Koninkrijk en de Basoetolandse regeringsdelegatie overeenstemming bereikt: Basoetoland zal op 4 oktober 1966 onafhankelijk worden binnen het Britse Gemenebest onder de naam Lesotho. De Paramount Chief, Motlolehi Moshoeshoe II zal constitutioneel monarch worden. De bevoegdheden die tot de onafhankelijkheid bij het Verenigd Koninkrijk blijven berusten, nl. openbare diensten, buitenlandse zaken, defensie en binnenlandse veiligheid, zullen worden overgedragen aan de regering van Lesotho en niet aan de persoon van de Paramount Chief.

Het feit dat de delegaties der oppositie niet aan de laatste zitting van de conferentie hebben deelgenomen en dat de Paramount Chief, die wel aanwezig was, het communiqué over de conferentie niet heeft ondertekend, wijst er op dat twee partijen in het eertijd onafhankelijke land fel tegenover elkaar staan, nl. die van de ministerpresident en daartegenover de oppositiepartijen, nl. Congrespartij en Marematlou Vrijheidspartij.

Moshoeshoe II heeft — evenals de vertegenwoordigers der oppositiepartijen, als bezwaar tegen de recente conferentie in Londen aangegeven dat Chief Jonathan, hoewel hij de meerderheid in de wetgevende vergadering heeft, slechts 42% van de stemmen bij de laatste verkiezingen op zich heeft verenigd.

Het Engelse standpunt daartegenover is dat de vorm van de huidige constitutie inderdaad nagenoeg identiek is met het ontwerp dat is vervat in de accoorden die in 1964 op dit punt zijn bereikt en die destijds door alle partijen en leiders zijn ondertekend. Voorts wordt er te Londen op gewezen dat de constitutie voorziet in een Bill of Rights waarin de individuele vrijheden nadrukkelijk worden gewaarborgd. Zo is de regering bijvoorbeeld verplicht, desgevraagd voor het gerecht te bewijzen dat zij van alle middelen om haar doelen te bereiken, die heeft gekozen die de burgerlijke vrijheden het minste besnoeien.

Chief Jonathan heeft ter slotzitting van de conferentie verklaard dat zijn politiek zou zijn gebaseerd op panafricanisme en op de Organisatie van Afrikaanse Eenheid, OAU en dat zijn land refugié's asiel zou verlenen, maar dat Basoetoland geen basis tegen de Republiek Zuid-Afrika

zou vormen. Hij kondigde aan dat hij met dit land een verdrag tot wederzijdse respectering van soevereine rechten hoopt te sluiten.

Vriendschappelijke betrekkingen met Zuid-Afrika zijn noodzakelijk voor Basoetoland daar alle handel en verkeer met deze vrije enclave binnen de Unie, noodzakelijk over Zuidafrikaans territorium moet geschieden.

Zuid-Afrika

Van 4 tot 9 juni heeft de Amerikaanse senator Robert F. Kennedy, een bezoek aan Zuid-Afrika gebracht op uitnodiging van de Nationale Unie van Zuidafrikaanse Studenten (NUSAS). NUSAS' voorzitter, Ian Robertson, kreeg huisarrest en de regering weigerde visa te verschaffen aan de buitenlandse journalisten die de reis van Kennedy wilden verslaan. Verzoeken van Kennedy om audienties met ministers werden genegeerd. Behalve Johannesburg, Kaapstad en Stellenbosch, bezocht Kennedy ook Groutville, Zululand. Na zijn bliksembezoek aan dit verbanningsoord voor Albert John Luthuli (de vroegere president van het verboden Afrikaans Nationaal Congres en winnaar van de Nobel-vredesprijs) noemde Kennedy hem 'een van de meest indrukwekkende mensen die ik ooit heb ontmoet'.

De Speciale Commissie van de Verenigde Naties voor Apartheid heeft Groot-Brittannië, de VS, Frankrijk en andere handelspartners van Zuid-Afrika ervan beschuldigd Zuid-Afrika te steunen in haar verzet tegen het beleid van de VN. In haar besloten vergadering van 27 juni (waarvan twee dagen later verslag werd gedaan) verklaarde de Commissie dat bij voortdurende weigering van deze landen om tegen Zuid-Afrika op te treden, de andere ledenstaten opnieuw zullen moeten overwegen welke maatregelen in zake Zuid-Afrika genomen kunnen worden om te voorkomen dat de explosieve toestand tot ernstige internationale gevaren leidt. Uit het verslag blijkt dat de Commissie teleurgesteld is over het resultaat van een oproep door de voorzitter van de Algemene Vergadering, A. Fanfani, om het werk van de Commissie, die tot negentien leden moest worden uitgebreid, te steunen. Alleen de USSR heeft erin toegestemd onvoorwaardelijk in de commissie zitting te nemen. Denemarken en Italië stemden onder voorbehoud toe en Canada antwoordde in het geheel niet. De andere landen die de uitnodiging afwezen, zijn: Argentinië, Australië, België, Brazilië, Ceylon, Japan, Mexico, Nederland, Noorwegen, Oostenrijk, Spanje en Zweden.

Volgens de Zuidafrikaanse minister van Justitie, Balthasar J. Vorster, worden vijfduizend Zuidafrikanen in het buitenland opgeleid voor sabotage tegen de Zuidafrikaanse staat. De minister die dit openbaarde in een vraaggesprek, dat op 3 juli werd afgedrukt in de Johannesburgse *Sunday Times*, zei dat bij terugkeer naar Zuid-Afrika reeds 150

daarvan waren gearresteerd. Verder verklaarde Vorster: 'De politie weet dat het Panafrikaanse Congres en het Afrikaans Nationaal Congres hier nog steeds actief zijn'. Een maand later, op 12 augustus, diende Vorster een wetsontwerp in dat zijn bevoegdheid onder de Wet op de Onderdrukking van het Communisme nog verder uitbreidt. Krachtens deze nieuwe amendering kunnen bepaalde personen verhinderd worden een rechtspraktijk uit te oefenen. Ook kan aan bepaalde personen verboden worden bijdragen voor bepaalde organisaties te geven of te ontvangen. Ten slotte worden de mogelijkheden in dit wetsontwerp uitgebreid om zekere personen van het grondgebied van de Republiek te verwijderen. Tien dagen voor de indiening van het wetsontwerp had Vorster nog uitdrukkelijk ontkend dat hij van Zuid-Afrika een totalitaire staat wilde maken. Deze beschuldiging was op 2 augustus in het parlement geuit door leden van de Verenigde Partij. Op deze zittingsdag maakte Vorster in antwoord op een vraag van Mrs. Helen Suzman van de Progressieve Partij bekend, dat in totaal 115 personen gedetineerd zijn krachtens de 180-dagen detentiewet van vorig jaar.

Volgens een bericht in de Johannesburgse *Star* van 16 juli zijn in totaal 936 personen getroffen door een verbanningsorder of huisarrest. Hiervan zijn 467 tot communist verklaard, terwijl 515 personen onder een ban vallen krachtens de Wet op de Onderdrukking van het Communisme en de Wet op de Oproerige Vergaderingen, terwijl slechts drie personen van deze laatste wet alleen het slachtoffer zijn geworden (de totaalcijfers kloppen niet met elkaar, omdat 49 namen op meer dan één lijst voorkomen).

In zijn toespraak tot de Senaat op 29 juli heeft president Swart aangekondigd dat een wetsvoorstel ingediend zal worden waardoor het verboden wordt dat enige bevolkingsgroep zich mengt in de politieke zaken of instellingen van een andere bevolkingsgroep. Volgens een bericht in de *Star* van 30 juli is dit wetsvoorstel een poging om te verhinderen dat de Progressieve Partij deel zal nemen aan de verkiezingen van de vier kleurling-vertegenwoordigers in oktober.

In een herderlijk schrijven van 26 juli hebben de 31 rooms-katholieke bisschoppen van Zuidelijk Afrika stelling genomen tegen de apartheid. 'Wij achten het noodzakelijk om te herhalen dat het een ernstige schending van de waardigheid van de menselijke persoon is om iemand op grond van ras of nationaliteit te verhinderen zijn eigen levenswijze te kiezen of zijn beroepskeuze, bewegingsvrijheid, woonplaats en de vrije vestiging van een gezin te beperken'. Als wetten de uitoefening van deze en andere rechten en vrijheden belemmeren of onmogelijk maken, zullen alle wettige middelen aangewend moeten worden om deze wetten te wijzigen, aldus dit herderlijk schrijven.

De regering heeft op 4 augustus een wetsontwerp ingediend dat het lidmaatschap van de NUSAS alleen openstelt voor blanken. Een ander ontwerp machtigt de minister van onderwijs subsidie in te trekken voor die universiteit die iets onderneemt tegen een student, stafflid, of vereniging wegens steun aan apartheid. Dit is het regeringsantwoord op de weigering van de Universiteit van Kaapstad om de oprichting van een studentenvereniging voor blanken alleen toe te staan.

Een Afrikaans nationalist, Zeth Mothopeng, heeft een eis tot schadevergoeding ingediend tegen de Minister van Justitie Vorster wegens mishandeling de nu 51-jarige Mothopeng aangedaan toen hij in oktober 1963 gedetineerd werd onder de 90 dagen detentiewet. Mothopeng, die beschouwd wordt als de Minister van Justitie in het Panafrikaanse 'Schaduwkabinet' heeft 25.000 gulden geëist als schadevergoeding voor de mishandeling, o.a. via elektrische schokken, door de politie in Pretoria. Vorster ontkent de beschuldigingen van Mothopeng, die een vonnis van drie jaar gevangenisstraf uitzit wegens zijn lidmaatschap van de PAC.

Zuidwest-Afrika

Zie hierover het aspect: Zuidwest-Afrika en een verdeeld Hof.

ASPECTEN

NIGERIË EN DE TWEDE STAATSGREEP

Onverwacht kwam de mouterij van de 29ste juli niet. Want speculaties over een interne machtsstrijd hadden langzamerhand bij de burgerij de reputatie van het leger als een gedisciplineerde, supra-tribale organisatie aangetast. De eerste berichten over legeropstand in de westelijke steden Ibadan, Abeokuta en Ikeja brachten echter toch verwarring omdat de aanstichters hiervan gezocht werden onder de jonge officieren, die sympathiseren met de nog steeds gevangen majoor Nzegwu c.s., de rebellen van de 15e januari. Met hen zou de mouterij een poging tot radicalisering van het regeringsbeleid en tot versnelling van het unificatieproces zijn geworden.

Maar toen bleek dat het vliegveld van Ikeja — de luchthaven van de hoofdstad Lagos — bezet was door noordelijke troepen, was het duidelijk dat oorzaak en gevolg in een andere richting gezocht moesten worden. In plaats van een poging tot radicalisering van het regeringsbeleid te zijn, was de mouterij verzet tegen een reeds te radicaal geachte politiek. Dit bleek toen de Opperste Militaire Raad (tot onderhandelingen met de muiters gedwongen omdat deze niet alleen de strategische punten in de drie genoemde steden bezet hielden, maar ook generaal Ironsi en de gouverneur van de westelijke groep provincies, overste Fajuyi, ontvoerd hadden) de eisen van de muiters ingewilligd had en als het nieuwe staatshoofd overste Yakubu Gowon aanvaardde. Gowon liet namelijk in zijn radiotoespraak van 1 augustus duidelijk merken geen vertrouwen te hebben in een grotere centralisatie en een groeiende eenheid in Nigerië. Volgens hem was het eenheidsstreven al herhaaldelijk op de klippen gelopen. Het nieuwe staatshoofd prefereerde de status quo ante 15 januari, waarop ook de commissie tot herziening van de grondwet zich zou richten om te komen tot een losse, federale structuur.

De mouterij bleek dus een wat late reactie zowel op de rebellie van 15 januari, als op Ironsi's radiotoespraak van 24 mei en op de noordelijke onlusten van eind mei, begin juni. De Noordelijken hadden dus toch niet vergeten dat de 15e januari aan hun NPC-leiders en enkele hoge militai-

ren het leven had gekost. Zij hadden een bevestiging gezien van hun vermoeden, dat Ironsi van Nigerië een Ibo-staat wilde maken, in zijn radiotoespraak van 24 mei waarin de eenheidsstaat werd afgekondigd. Ten slotte voelden zij zich voor een staatsgreep gesteund door de eind mei gebleken rancune onder Noordelijken tegen de tussen hen wonende Ibo.

Begrijpelijk is de wijdverspreide conclusie dat de staatsgrepen in Nigerië in wezen veroorzaakt werden door tegenstellingen tussen de samenstellende volken (ten onrechte in vele perscommentaren: stammenoorlogen genoemd). Maar een dergelijke conclusie, hoe begrijpelijk ook, is een simplificatie, die de recente geschiedenis te eenzijdig interpreteert en factoren die medeverantwoordelijk zijn voor Nigerië's crisis ten onrechte negeert.

De eerste staatsgreep van 15 januari en de daaropvolgende legitieme machtsovername door het leger was te beschouwen als participatie in een nationaal verzet tegen een corrupt en bankroet regiem. Hoewel de westelijke burgeroorlog (waarvan de legeropstand het welkome sluitstuk was) voornamelijk aan noordelijke politici en hun westelijke sympatisanten het leven kostte, kan moeilijk volgehouden worden dat hier sprake was van een zuiver tribale animositeit gericht tegen het noorden. Daarvoor was het enthousiasme over de liquidatie van een supra-tribale, corrupte regering, ook in het noorden te groot. Uit de voorgeschiedenis van de eerste staatsgreep blijkt ook dat de religieuze tegenstelling tussen noord en zuid niet doorslaggevend was. Zo erkende bijvoorbeeld een vooraanstaande Yoruba-moslim als Alhaji Adegbenro de autoriteit van de Sardauna van Sokoto niet meer, terwijl een Yoruba-christen zoals Akintola dit wel deed. Ten slotte bleek het nationale karakter van de staatsgreep ook uit het feit dat Ironsi geen moeite had zijn Militaire Raad samen te stellen uit vertegenwoordigers van alle belangrijke volken.

Zou de eerste staatsgreep het gevolg zijn geweest van een op tribale en religieuze tegenstellingen gebaseerde conflictsituatie (zoals vrij algemeen wordt aangenomen), dan wordt het uitblijven van een jihad (heilige oorlog) onverklaarbaar. Ter verklaring van de tweede staatsgreep wordt aangevoerd dat na de uitroeping van de eenheidsstaat door Ironsi op 24 mei de noordelijke plunder- en moordpartijen, waarvan de Ibo het slachtoffer werden, een aanwijzing waren voor de onuitvoerbaarheid van Ironsi's plannen. Natuurlijk hebben de onlusten van eind mei en begin juni een belangrijke rol gespeeld in de voorgeschiedenis van de mouterij op 29 juli. Maar een aantal vreemde factoren in het geheel wekken het vermoeden dat de oorzaak dieper ligt dan in de vermeend spontaan uitgebarsten natuurlijke wederzijdse afkeer tussen Ibo en Hausa. Want waarom braken eerst op 28 mei onlusten uit in de

noordelijke steden in verband met Ironsi's uitroeping van de eenheidsstaat? Al op 21 februari en op 31 maart was deze immers in het vooruitzicht gesteld, terwijl in feite natuurlijk onmiddellijk na de staatsgreep een eind gekomen was aan de federale structuur.

Tijdens de eerste honderd dagen van Ironsi werd algemeen aangenomen dat de publieke opinie in Nigerië voorstander was van de eenheidsstaat omdat voor iedereen duidelijk gebleken was hoe juist de autonomie van de deelstaten had geleid tot corruptie, fraude, nepotisme en overheersing door een enkele deelstaat. Zo schreef het gezaghebbende *Nigerian Opinion*, vol. 2, no. 4, (april) 1966 over de overtuiging van de militaire regering dat 'de meerderheid van ons volk een verenigd Nigerië wenst, één regering en niet een veelvoud van regeringen': 'Wij geloven dat deze overtuiging correct is'. (In gelijke zin lieten zich Nnamdi Azikiwe en de hoofdredacteur van de *Daily Times*, Peter Enahoro uit). Nadat het voorstel tot eenwording maandenlang uitvoerig besproken was, braken opeens demonstraties in het noorden uit, die wat betreft tijdstip, methode, banieren en leuzen wijzen op voorbereiding en organisatie. Het is niet onredelijk de noordelijke politici, hogere ambtenaren en emiers, die in centralisatie van de ambtenarij en van de beleidsvorming een ongewenste beperking van hun macht zagen, verantwoordelijk te stellen voor het uitbreken van de onlusten en de daaropgevolgde muiterij.

Hiermee krijgt Ironsi's falen een tragisch perspectief, want in zijn pogingen om juist de noordelijke politici, emiers, en ambtenaren te verzoenen, had hij activiteiten toegestaan, die elders in het land waren verboden. Zo kon in de Noordnigeriaanse pers een door voormalige politici geleide hetze gevoerd worden terwijl opbouwende kritiek in hoofdartikelen en zelfs cartoons in het Westen tot uitbranders en in hechtenisneming leidde. Zo werd geen actie ondernomen om beschuldigingen van corruptie en fraude tegen noordelijke politici of ministers te onderzoeken.

Ironsi vermoedde achter deze noordelijke 'spontane volkswede' niet alleen organisatie, maar zelfs samenspanning met zekere buitenlandse elementen (of Ironsi hiermee Arabieren of Britten bedoelde is nooit helemaal duidelijk geworden). Deze opzet van de conservatief ingestelde noordelijke politici om de vrees voor overheersing door de Ibo uit te buiten, werd in de hand gewerkt door een tactische fout van Ironsi. Hij weifelde t.a.v. de bestrijding van de corruptie in het noorden om die vrees niet onnodig aan te wakkeren, maar hij stelde zich bloot aan de beschuldiging zich te veel te omringen met Ibo-adviseurs.

Het gebruik van het wapen van de etnische tegenstellingen leidde tot de tweede staatsgreep, waardoor een situatie werd geschapen, die het voortbestaan van Nigerië als staatkundige eenheid in gevaar brengt.

Daaraan doet het onmiddellijk vrijlaten van de populaire Westnigeriaan, chief Obafemi Awolowo niets af, integendeel. Tot zijn vrijlating scheen ook ten slotte door Ironsi besloten te zijn, zoals de gouverneur van Oost-Nigerië, kolonel C. O. Ojukwu meedeelde. De vrijlating van Awolowo, die bekend staat om zijn voorkeur voor een federale grondwet, kan door het huidige regime bedoeld zijn als poging een eind te maken aan de toenadering tussen Ibo en Yoruba, waarbij de Ibo geïsoleerd komen te staan — eenzelfde tactiek als Akintola zonder kans op succes volgde. Het is onwaarschijnlijk dat Nigerië op korte termijn uiteen zal vallen: voor het noorden betekent secessie economische achteruitgang en verlies van invloed. Voor het westen met een vrijgelaten Awolowo is het evenmin opportuun nú krachtig tegenstand tegen de federale structuur te leveren. Alleen het oosten, dat reeds eerder tijdens de crisis van december 1964 met secessie dreigde, zou hierop aan kunnen dringen. De massale vrijwillige repartriëring van Ibo uit Noord- en West- naar Oost-Nigerië schijnt op weinig vertrouwen in het voortbestaan van Nigerië als staatkundige eenheid te wijzen.

Toch zijn er wel degelijk aanwijzingen van een zeker nationaal bewustzijn onder de bevolking — vooral onder jongeren, intellectuelen en vakbonden — hetgeen ook overeenstemt met achtergrond en verloop van de eerste staatsgreep. Deze tekenen van een nationaal bewustzijn — eertijds ook zo duidelijk in het leger — werden verdrongen door de etnische tegenstellingen die door provincialistische politici werden aangewakkerd. Secessie zou aan een nationaal bewustzijn een definitief einde maken, hetgeen een overwinning van de balkanisatie op het streven naar wijdere verbanden zou betekenen.

Zoals Awolowo — op de vergadering van westelijke leiders unaniem tot 'Leider van de Yoruba' verkozen — stelde, moet niet vergeten worden dat Nigerië behalve de Hausa-Fulani, Yoruba en Ibo-volken, ook nog zeven andere volken met ruim 10 miljoen zielen omvat. Wie langs stammen splitst, verbreekt niet alleen onzichtbare banden, maar heeft een desintegrerende kracht losgemaakt die alleen maar rampzalige gevolgen kan hebben. Veler hoop is nu op Awolowo gevestigd, want het leger heeft zijn eenheid verloren en ziet zijn gezag verminderd. Als de eenheid van Nigerië bewaard zal blijven, zal dit voor een niet gering deel te danken zijn aan hem.

K. L. R.

EEN LAUWE SECTOR IN DE KOUDE OORLOG: HET CONFLICT
KENIA-ETHIOPIË-SOMALIË

In de Keniase kranten wordt met grote regelmaat melding gemaakt van het doden van 'shifta' in de noordoostelijke gebieden van Kenia, die aan Somalië grenzen. Soms zijn het er vier, dan weer acht. In de tijd die samenviel met de binnenlandse crisis in Kenia nam ook de activiteit van de shifta toe. In juni en juli van dit jaar hebben de schermutselingen tussen geregelde Keniase troepen en shifta het karakter van kleine veldslagen aangenomen.

Wie zijn deze shifta precies? Van Keniase zijde worden zij voorgesteld als Somalische veedieven en plundersaars. De Somaliërs daarentegen betitelen hun acties, naar uit hun radio-uitzendingen blijkt, als een nobel streven, onderdeel van een strijd om alle gebieden waar Somaliërs leven, binnen één Somalisch staatsgebied te brengen. Ook hier geven de twee extreme visies op de werkelijkheid tezamen een min of meer compleet beeld daarvan: De shifta zijn Somaliërs die ofwel binnen de grenzen van Kenia, of in het zuidelijke deel van Ethiopië wonen en aanvallen uit-Kenia, of in het zuidelijke deel van Ethiopië wonen en aanvallen uit-De shifta (letterlijk: bandieten) zijn in feite noch alleen idealistische vrijheidsstrijders, noch alleen veedieven. Zij verenigen eigenschappen van nomaden en partizanen in zich. Als nomaden zoeken zij — zonder zich veel om staatsgrenzen te bekommeren, de beste weidegronden voor hun kudden. Als partizanen leven zij van de sedentaire bevolking die zij op hun trektochten, in de gebieden waar zij komen, aantreffen. De Somaliërs in die soms gemengde bevolking steunen hen in het algemeen, zoal niet vrijwillig dan toch onder dwang, overal daar waar zij er niet op kunnen vertrouwen dat de geregelde Keniase strijdkrachten hun have en goed beschermen.

De aanwezigheid dezer shifta, en vooral de hardnekkigheid van hun acties is niet los te denken van de koude oorlog: toen het huidige Somalië zes jaar geleden ontstond en het gebied van de Britse kolonie en dat van het vroegere Italiaans-Somaliland verenigde, voelde de jonge staat zich al spoedig geroepen, die gebieden waar Somaliërs woonden, bij het eigen land in te lijven. Bijna een derde van de drie en een half miljoen Somaliërs leeft buiten de eigen grenzen, in wat nu het noordoosten van Kenia is, in Frans-Somaliland en in het district Ogaden van Ethiopië. De voor de hand liggende oplossing, deze Somaliërs binnen de eigen grenzen op te nemen, acht men in Mogadisjoe niet verwezenlijkbaar op grond van het gebrek aan voldoende gronden die voor beweiding en landbouw geschikt zijn. (Somalië bestaat inderdaad voor een zeer groot deel uit woestijnen.) De landen die grenzen gemeen hebben met Somalië,

Ethiopië en Kenia in de eerste plaats, zien in de eisen van de regering te Mogadisjoe puur expansionisme.

In hoeverre kunnen deze Somalische eisen gerechtvaardigd worden genoemd? Het is een feit dat Groot-Brittannië voor het verloop van de huidige grenslijn tussen twee harer voormalige koloniën — Kenia en Brits-Somaliland — historisch gesproken verantwoordelijk is. De Britse regering — destijds onder Mc Millan, heeft kort voor Kenia onafhankelijk werd, zich nog gehaast, het noordelijke grensdistrict als deel van dit land te erkennen. Zij heeft dit gedaan in weerwil van het rapport dat een commissie van onpartijdige Britse deskundigen in 1962 had opgesteld en waarin werd gezegd dat het merendeel van de bewoners van deze gebieden Somaliërs waren. Deze conclusie was echter niet bruikbaar voor Londen, dat tot iedere prijs goede betrekkingen met Jomo Kenyatta wenste te handhaven. Van Keniase zijde wordt ieder spontaan karakter aan de activiteiten der 'shifta' ontzegd. De troepenbewegingen van Kenia in dit grensdistrict leiden tot hevige reacties van de Somalische regering. Op hun beurt zijn de geëmotioneerde radiuitzendingen uit Somalië voor de Keniase regering weer aanleiding te verklaren dat zij 'nimmer een vierkante meter van haar gebied zal prijsgeven.'

De staatsgrenzen van de Somalische republiek zijn een typisch koloniale erfenis: zij vallen nagenoeg nergens samen met de etnische demarcatielijn. Daar ditzelfde zou gelden voor tal van Afrikaanse staten die veelal min of meer willekeurig uit een lappendeken van volken en taalgroepen bestaan die slechts gemeen hebben dat ze door dezelfde Europese mogendheid zijn onderworpen, hoeven de Somaliërs bij de meeste leden van de OAU niet op sympathie voor hun streven te rekenen. (Als deze organisatie er eenmaal aan zou beginnen, naar klachten van deze aard te luisteren, zou dit een precedent zijn voor een nooit eindigende reeks van eisen tot grenscorrecties, m.a.w. van een gigantische herverkaveling van Afrika. Vandaar dat de jonge staten te Addis Abeba hebben besloten, elkaars nationale grenzen wederzijds te respecteren.) Zelfs de betrekkelijk gematigde eis van Somalië's premier, Abdirazak Haji Hussein om een plebisciet te doen houden in die delen van Kenia en Ethiopië waar Somaliërs wonen, heeft onder deze omstandigheden geen kans te worden ingewilligd. Ethiopië en Kenia werken militair samen om aan insurgenten binnen hun grenzen het hoofd te bieden. Ethiopië beschikt hiertoe over Amerikaans, Kenia over Engels oorlogsmaterieel.

De Ethiopiërs hebben met Amerikaanse hulp een nieuwe grote militaire luchtbasis gebouwd, nog geen 140 kilometer van de grens van Somalië. Als gevolg van de Engelse beslissing van 1963 inzake de Keniase grens, heeft Somalië destijds de diplomatieke betrekkingen met Engeland verbroken en zich min of meer van het Westen afgewend. Het heeft een

aanbod van Russische zijde tot militaire hulpverlening tot een bedrag van niet minder dan 100 miljoen gulden aanvaard.

Dat noch Amerika, noch Rusland ervoor voelt, via een conflict tussen Ethiopië en Kenia enerzijds en Somalië anderzijds in een verscherping van de koude oorlog te geraken blijkt wel uit de beperkende bepalingen die beide leveranciers van oorlogsmaterieel aan hun afnemers hebben opgelegd: ze komen er in grote trekken op neer dat al dat materieel niet mag worden gebruikt om er aanvalsoorlogen mee te voeren.

Het zou onrealistisch zijn, de betekenis van dergelijke bepalingen te overschatten, behalve dan voor de leverancier-staten, die ze kunnen gebruiken om hun handen in onschuld te wassen achteraf. Het resultaat van de overeenkomst met de Sovjetunie is, dat het Somalische leger betrekkelijk goed is uitgerust: het beschikt over tanks, luchtafweergeschut van een niet al te verouderd type en artillerie. Van de Mig-straaljagers die eveneens aan Somalië zijn geleverd, was kortgeleden een deel nog steeds in de kisten verpakt opgeslagen, mogelijk doordat er nog te weinig geoefend personeel is om met deze toestellen te vliegen, mogelijk omdat de kosten van oefenvluchten buitensporig hoog zijn voor een land als het voor een aanzienlijk deel door nomaden bewoonde Somalië. Volgens de mededeling van Engelse deskundigen hebben Italiaanse- en Amerikaanse instanties geholpen bij het opleiden van de Somalische politiemacht die uit enkele duizenden manschappen bestaat.

In de zes jaren waarin Somalië een onafhankelijk land is, heeft het zich in een nogal geïsoleerde positie bevonden. Er worden te Mogadishoe kennelijk pogingen aangewend om dit isolement te doorbreken: bij de onafhankelijkheidsviering waren ook Engelse en Soedanese hoogwaardigheidsbekleders uitgenodigd.

De bestuursvorm van Somalië vertoont sterk westerse trekken: zo bezitten de afgevaardigden in de nationale vergadering geheim stemrecht dat in de constitutie is vastgelegd. Dit brengt mee dat er een grote marge is gelaten voor individuele opvattingen onder de afgevaardigden. Dit is temeer opmerkelijk daar het de taak van de ministerpresident niet gemakkelijker maakt.

Het recente aanbod van de Soedanese regering tussen Ethiopië en Kenia enerzijds en Somalië anderzijds te bemiddelen, is nog niet afgewezen. Misschien scheidt het plaats nemen aan een conferentietafel een beter klimaat voor wederzijds begrip dan de radiouitzendingen van de partijen aan elkaars adres tot dusver hebben doen ontstaan.

A. E. B.

Het Internationaal Gerechtshof heeft op 18 juli de klacht van Ethiopië en Liberïë verworpen. In deze op 4 november 1960 aanhangig gemaakte zaak werd van het Hof gevraagd een bindende uitspraak te doen terzake van het Zuidafrikaanse beheer over Zuidwest-Afrika. Gevraagd werd om een uitspraak dat Zuid-Afrika nog steeds gebonden is door het mandaat van 1920 (zoals de mening van het Hof in 1962 bleek), en dat dit mandaat geschonden is door toepassing van de politiek van gescheiden ontwikkeling op deze voormalige Duitse kolonie.

Het Hof is aan het wezen van deze zaak niet toegekomen, omdat de klacht verworpen werd wegens het in gebreke blijven van eisers aan te tonen dat een individueel recht of rechtsbelang aan hun vorderingen ten grondslag ligt.

Het Hof overwoog hierbij of enig recht of rechtsbelang berustte bij de individuele leden van de Volkenbond, met betrekking tot de verplichtingen van de mandataris ten aanzien van de bevolking van het mandaatsgebied. Deze rechtstreekse verplichting van de mandataris aan Volkenbondsleden afzonderlijk werd door het Hof ontkend op grond van artikel 22 van het Volkenbondsstatuut, dat de verantwoordelijkheid van de mandataris aan de Volkenbondsraad en de Permanente Mandaatscommissie regelt (par. 7 en 9 respectievelijk). Volgens het Hof waren de rechten van de leden beperkt tot die welke uitdrukkelijk in het mandaat werden genoemd. De opvatting dat uit het 'heilige pand van beschaving' een rechtsbelang voor de individuele leden zou voortvloeien werd door het Hof verworpen omdat aan dit rechtsbelang dat wel in het Volkenbondsstatuut genoemd wordt, geen juridische vorm werd gegeven. Dat de rechten van de eisers ontleend zouden kunnen worden aan het advies van 1962 ontkende het Hof omdat hiermee alleen het recht tot inroeping van het artikel over jurisdictie werd vastgesteld, maar niet het rechtsbelang van volkenbondsleden bij de verwerkelijking van de mandaatsvoorzieningen. Dergelijke artikelen in de mandaatsovereenkomsten hadden tot doel om aan de individuele volkenbondsleden de middelen te verschaffen 'hun speciale belangen' met betrekking tot de mandaatsgebieden te beschermen. Het Hof was van mening dat het niet in de bedoeling kan hebben gelegen aan individuele Volkenbondsleden bepaalde rechten ten aanzien van de controle op de mandaatsuitoefening buiten de Raad om te geven, omdat immers het aan de mandataris toegekende vetorecht de Raad machteloos maakte.

Het Hof wilde in het huidige internationale recht niet een *actio popularis* erkennen, ook niet op grond van de 'algemene rechtsbeginselen', van

artikel 38, paragraaf I (c), van het Statuut van het Hof¹. De onderling verschillende opvattingen van de zeven rechters², die het niet met de uitspraak eens zijn, komen neer op een drietal groepen bezwaren tegen de redenering en de conclusies van hun collega's:

1. Er valt een tegenstrijdigheid te concluderen tussen deze uitspraak van 18 juli 1966 en die van 21 december 1962 toen de vier Zuidafrikaanse preliminaire bezwaren ter ontkenning van de bevoegdheid van het Hof werden verworpen en het Hof zich bevoegdheid toekende op grond van het wezen van de zaak³.

Deze tegenstrijdigheid is van des te groter belang omdat artikel 60 van het Statuut van het Hof bepaalt dat het vonnis beslissend is en niet voor beroep vatbaar, terwijl de uitspraak van 1962 als vonnis is op te vatten.

2. Het is niet juist dat eisers direct een speciaal eigen recht of rechtsbelang zouden moeten hebben bij eventuele door Zuid-Afrika begane schendingen (mede i.v.m. de in 1962 verworpen preliminaire bezwaren).

3. Het is niet juist dat het Hof wegens het oordeel over de noodzaak van eigen recht of rechtsbelang zich niet heeft ingelaten met de vraag of de beschuldigingen tegen Zuid-Afrika dat dit land haar mandaatsverplichtingen in Zuidwest-Afrika schendt, gegrond waren. Hierbij werd in

---

1. Deze mening wordt ondersteund door B. Winiarski (Polen), J. Spiropoulos (Griekenland), Sir Gerald Fitzmaurice (Verenigd Koninkrijk), G. Morelli (Italië), A. Gros (Frankrijk) en J. T. van Wijk (Zuid-Afrika, rechter ad hoc). Aangezien de stemmen stakten was de stem van de president, Sir Percy Spender (Australië) doorslaggevend. Drie leden van het Hof namen aan de beslissing niet deel: Zafrulla Khan van Pakistan (die volgens een artikel in de *Observer* van 31 juli gedwongen was zich terug te trekken omdat hij op de nominatie had gestaan tot rechter ad hoc benoemd te worden door de eisers); Bustamante y Rivero van Peru wegens ziekte en Foud Ammoun van Libanon, die eerst tegen het einde van de mondelinge behandeling van de onderhavige zaak verkozen was verklaard.

2. De zeven rechters met afwijkende meningen zijn: V. K. Wellington Koo (Nat. China), V. M. Koretski (USSR), P. C. Jessup (VS), L. P. Nervo (Mexico), I. Forster (Senegal) en L. Mbanefo (Nigerië, rechter ad hoc).

3. De verworpen preliminaire bezwaren van Zuid-Afrika waren: i) dat het mandaat niet meer een van kracht zijnd verdrag is in de zin van art. 37 van het Statuut van het Hof; ii) dat geen der beide eisers valt onder het begrip 'een ander lid van de Volkenbond' van art. 7 van de mandaatsovereenkomst, omdat deze is vervallen; iii) dat Ethiopië noch Liberië enig rechtsbelang bij de kwestie hebben en dus niet als klagers kunnen optreden; iv) dat zich tussen partijen geen enkel geschil voorgedaan heeft dat niet door onderhandelingen kan worden opgelost.

herinnering geroepen dat het Hof zich tot driemaal toe over de internationale positie van Zuidwest-Afrika heeft uitgesproken ⁴.

De uitspraak heeft in blank Zuid-Afrika grote vreugde gewekt. De Zuidafrikaanse advocaten werden jubelend ingehaald en de Gereformeerde Kerk stelde voor een nationale dankdienst op zondag te houden. De uitspraak werd in vrijwel alle kranten een grote overwinning genoemd. Ook Verwoerd vatte de uitspraak in zijn aan de gelegenheid gewijde radiotoespraak zo op. Volgens Verwoerd kan Zuid-Afrika nu voortgaan met de uitvoering van de plannen voor Zuidwest-Afrika, die inhouden de instelling van tien niet-blanke thuislanden, directer bestuur voor de blanken door Pretoria en overdracht van de bestuursbevoegdheden aan de Zuidafrikaanse regering door de Zuidwestafrikaanse administratie.

De vertegenwoordiger van de Volksorganisatie in Zuidwest-Afrika, SWAPO, in Dar es Salaam, Peter Nanyemba, liet onmiddellijk na de uitspraak weten: 'Wij hebben geen alternatief dan een gewapende opstand, waardoor wij onszelf bevrijden'. Deze in 1960 opgerichte organisatie, die 50.000 leden zegt te hebben, heeft als doelstelling de vestiging van een vrije, democratische regering in Zuidwest-Afrika en de zuivering van het Afrikaanse continent van alle vormen van vreemde overheersing. Twee vertegenwoordigers van SWAPO bij de uitspraak aanwezig, S. A. M. Nujoma en S. Mifima stuurden een telegram naar secretaris-generaal Thant, waarin zij om onmiddellijke beëindiging van het mandaat vragen. Het koloniale bewind in Zuidwest-Afrika dient onmiddellijk stopgezet te worden, waarna onder toezicht van de VN verkiezingen gehouden kunnen worden, die tot onvoorwaardelijke onafhankelijk zullen leiden. De oudere Nationale Unie van Zuidwest-Afrika, SWANU, stelde de internationale gemeenschap verantwoordelijk voor de gevolgen van deze uitspraak van het Internationaal Gerechtshof, omdat — zo zegt SWANU — zij nu al twintig jaar zonder succes naar een oplossing zonder bloedvergieten streeft.

Ook elders in Afrika bleek het onbehagen groot. Zo hebben de 36 Afrikaanse afgevaardigden bij de VN op 19 juli de uitspraak afgewezen als een verwaarlozing van de verantwoordelijkheden van het Internationaal Gerechtshof. Een bestuurscommissie van acht leden werd door

---

4. Op 11 juli 1950: advies op verzoek van de Algemene Vergadering van de VN, dat Zuidwest-Afrika ondanks de opheffing van de Volkenbond mandaatgebied was gebleven en dat Zuid-Afrika aan de mandaatovereenkomst gebonden bleef. Op 7 januari 1955 werd door het Hof goedgekeurd dat de Algemene Vergadering besluiten met betrekking tot het mandaat Zuidwest-Afrika met tweederde meerderheid nam. Op 1 juni 1956 keurde het Hof goed dat de Speciale Commissie van de Algemene Vergadering van de VN voor Zuidwest-Afrika klachten hoorde.

hen in het leven geroepen, die de zaak van Zuidwest-Afrika moet behartigen. Voor deze kwestie zal voorrang van behandeling gevraagd worden op de komende Algemene Vergadering. Overigens blijkt de verwachting dat de Veiligheidsraad en Algemene Vergadering veel aan Zuidwest-Afrika zullen doen, onder Afrikanen niet groot. Dit blijkt o.a. uit het commentaar van Achkar Marof van Guinee (voorzitter van de Permanente VN-Commissie voor apartheid): 'Ik ben niet in het minst verbaasd, maar ik had nooit verwacht dat de zaak beslist zou worden op louter juridische gronden. Toch ben ik blij. Dit zal alle Afrikanen ervan overtuigen dat er geen reden is voor het geloof of de hoop dat deze kwestie nog met redelijke middelen kan worden opgelost'. Vrijwel alle Afrikaanse persorganen en regeringen hebben zich in scherp afkeurende termen over de uitspraak uitgelaten.

Maar ook buiten Afrika werd de uitspraak kritisch ontvangen. De belangrijkste perscommentaren in Europa en Amerika stelden zich hier en daar op het standpunt dat de uitspraak juridisch wellicht zuiver tot stand gekomen was, maar algemeen was de mening dat de legalistische weigering van het Hof om buiten de strikt formele grenzen van het positieve recht het wezenlijke karakter van de kwestie, die nu al jaren tot uitspraken van verscheidene organen van de VN heeft geleid, zelfs maar in overweging te nemen, de waardering voor het Hof vermindert heeft.

Niettemin schreef het Zuidafrikaanse dagblad *Star* op 23 juli: 'De ontspanning die in Zuid-Afrika gevoeld wordt, zal gedeeld worden, discreter maar daarom niet minder van ganser harte in Washington en Londen en waarschijnlijk ook in andere westerse hoofdsteden'.

De conflictsituatie rondom Zuidwest-Afrika is door deze uitspraak verscherpt. Afrikanen verliezen steeds meer vertrouwen in mondiale organisaties die zij ervan verdenken te weinig met Afrikaanse meningen rekening te houden. Uit de commentaren op de uitspraak blijkt dat Afrikanen een groter aandeel in de werkzaamheid en het beleid van de internationale organisaties willen. Niet ten onrechte zal dit duidelijk blijken bij de aanstaande benoemingen van nieuwe rechters voor het Internationaal Gerechtshof.

K. L. R.

THE DEVELOPMENT OF LABOUR MIGRATION IN AFRICA

P. H. GULLIVER *

The populations of sub-Saharan Africa have been, and remain still, predominantly rural in their distribution and in their economic involvement in agricultural activities. In many of the new African countries more than nine tenths of the people live in and depend upon the rural areas, and in very few indeed is the non-rural population more than twenty per cent of the total. Even in the most highly industrialised and urbanised country — the Republic of South Africa — something like a half, or a little more, of the African peoples live in the rural areas. There has, however, been little clear distinction between the rural and urban populations at any one time because of a very high proportion of the people living and working in town have been there temporarily only: their homes and their principal social and cultural involvements have remained in the rural areas. That is to say, a high proportion of urban residents have been migrant workers and their dependents. In this article I want to look at some of the causes and consequences of this phenomenon as it has developed principally in eastern and southern Africa, where industrialisation and the demand for labour developed first and most extensively.

Labour migration began in South Africa at least as early as the 1870s, and it developed in Rhodesia and in East Africa in the early 1900s. It is not a new phenomenon therefore, and has long become an integral part of the economic system of these parts of the continent. To the mines of South Africa, and to its towns and growing industries, Africans from all over the southern half of the continent used to come for spells

* Dr. P. H. Gulliver (School of Oriental and African Studies, University of London) is a social anthropologist who spent most of the time between 1948 and 1958 in East Africa, undertaking research. He has taught at Harvard, Boston and London and published several books and many articles, mostly about East African people, like 'A preliminary survey of the Turkana' (A report compiled for the Government of Kenya (Kaaapstad, 1951)) and his most recent work 'Social control in an African Society' about the Arusha, Agricultural Masai of Northern Tanganyika (London, 1963).

of employment until a few years ago, before political considerations prevented them. Up to 1960 many hundreds of Africans were going each year to South Africa from as far away as southern Tanganyika — a journey of nearly 2,000 miles. To the Copperbelt in Zambia have come men from the rural areas not only of Zambia itself, but also from Malawi, Tanzania, the Congo, Mozambique and Angola; whilst men came to the Katanga section of the Copperbelt from the southern Congo, Angola and Tanzania. Similarly, for a rather different kind of employment, rural Africans have for well over half a century made temporary migrations to the sisal growing regions of Tanganyika and Kenya from all over East Africa, from Ruanda and Burundi, from Mozambique and the eastern Congo. Such migrations of workers have not, however, been restricted only to the eastern and southern regions of Africa: for many years regular, seasonal migrations of men have come, for example, to the cocoa-growing areas of southern Ghana and the southern Ivory Coast from a wide region in the interior of West Africa. Here, as with the similar migrations to the Buganda cotton and coffee fields in Uganda, the migrants have come to work for other Africans and not in primarily European-controlled enterprises.

Long distances are involved in these migrations of workers, often hundreds of miles. In earlier times the workers used to walk these distances, finding casual employment on the way to keep them going, and spending two months or more on the journey each way. Even as late as the outbreak of World War II migrant workers in Tanganyika were walking 500 miles to employment areas in the sisal industry. However the development of transport made migration increasingly easier as men moved by lorry, train, steamer, bus and even by air. And the development of the demand for labour, and a reasonably assured supply of labour, stimulated the growth of specialised recruiting agencies which sought to take on men for specified periods. Such agencies provided transport for their recruits both to and from work; and until political decisions interfered, large numbers of migrant workers were being flown from air bases in Malawi to employment in South Africa. Despite the advantages of free or subsidised transport and guaranteed employment and return home, many migrants preferred nevertheless to find their own means of transport even over the long distances involved, for this way they were able to avoid what seemed to them the entanglement with authority involved in contractual employment obligations. In some employment areas — notably the Zambian Copperbelt — the supply of labourers consistently equalled or exceeded the demand so that no recruitment agencies were needed. Men paid their own bus and rail fares for distances of up to 600 miles in order to get to the copper mines.

In general the length of the period of employment in the past tended to be between twelve and twentyfour months, after which time the men returned home again. This seems to have been the generally preferred period both when formal contracts were involved and when migrants remained entirely free agents. Men usually began their migratory careers in early adulthood, before they were married, and commonly they no longer went away to work after about the age of 30 years. Until recently, but probably still today, few men continued to migrate to work over the age of about 45 years. In the past the average employment career of a rural African contained two migrant journeys to work, with commonly a fairly long spell at home in between. More recently, and especially as employment has developed in industrial, semi-skilled and skilled work the number of labour journeys has increased to four or five, or even more, during a man's career. Characteristically, as I have already suggested, labour migrants were the younger men, those with relatively fewer responsibilities and attachments at home, but also those with, very often, fewer privileges and opportunities at home. Being younger, the migrants also tended to be unmarried; but even where they were married they generally left their wives and children at home in the rural areas. The migrant populations in the urban and other employment areas have been marked by an overwhelming preponderance of males. Not long ago there were seven men to each woman among Africans in Salisbury, Rhodesia; there were five in Nairobi, and two in Mombasa, Kampala and Brazzaville. The bulk of the migrants have always been unskilled, or at best semi-skilled: this was, of course, what the rural areas had to offer as a result of low educational standards there, but unskilled employment was also what, for the most part, was demanded by the employers in towns, mines and estates.

From rural, tribal areas all over southern Africa for at least two generations (but often more) virtually 100% of the adult male population has been engaged in labour migration on at least one occasion. As Schapera pointed out nearly a quarter of a century ago, in the case of Bechuanaland, labour migration became the accepted practice, a normal part of a young man's career, almost part of the process of becoming a full adult. Men who had not been away to work were almost in as inferior a status as those who had not undergone the proper initiation from adolescence to manhood in the tribal culture.¹ From many tribal areas the proportion of adult males away at work at one time has been over one quarter, and in plenty of cases absentees comprise over one half of all men. The proportions of younger men away at work have been ever

1. Cf. Schapera, I.: *Migrant labour and tribal life*. London, Oxford University Press, 1947, p. 116.

higher than this, of course. Accounts are very common of villages in rural Africa where few young men are to be seen; and those who are at home are commonly found to be resting in between spells of employment, and using the savings which they have accumulated in their previous journeys to town or mine.

The other side of the picture amply supports this brief account of the rural situation. During the 1950s it was estimated that in South Africa no less than 800,000 men out of a total of about two million Africans in employment were purely temporary; in Rhodesia 90% of all those in paid employment were migrants, and 60% of the labour force on the Copperbelt. In Katanga, where great efforts were made by the Belgians to stabilise their labour force, still between 25% and 30% of the workers were migrants. In Kenya, where so many of those in paid employment were unable to return to the overcrowded reserves because they could find neither a place to live nor the means of livelihood, still by 1960 over one half of the country's labour force was comprised of migrants. And in the towns of Nairobi and Mombassa, no less than 80% of the workers had been there for less than two years.

If we take for granted the growth of industry and employment in Africa as economic development has occurred, the question arises, why was this development accompanied by such a predominance of migrant workers rather than by the rapid growth of permanent wage-earning, urban workers. This question can be examined in two parts: first, why do men leave their rural homes at all, and travel long distances to find employment? and second, why, having gone to town, do they return home again and eventually stay at home? The first question has often been answered in the past (and even sometimes today) by employers, government officials and the like, who said that the rural people were attracted by the excitement, the bright lights, the displays of western-type goods and the possibilities of better living in the towns. It has also been said that rural Africans have some kind of mystique of 'wanderlust', a desire to travel about and see the world, especially the strange new world introduced into certain parts of Africa from the outside. There is in fact no evidence at all that these are the main factors which induce men to leave home and seek work in distant places. These factors, or some of them at least, may have been significant for particular individuals, but in my own experience the vast majority of rural Africans, ill-educated or uneducated, and deeply involved in their own tribal cultures, have had rather little interest in the outside world (any more than other rural populations have on the whole, in any continent), and many of them are apprehensive of its difficulties and dangers. The fundamental cause of migration to work is economic. Men travel these long distances

because they wish to obtain wealth which they cannot obtain at home in the poorly developed rural areas. Often there is little or no opportunity in the rural areas to obtain much more than the barest of livelihoods, just above subsistence; but even where income earning opportunities existed in agriculture, the expected incomes were so often much smaller or they seemed to require considerably more effort than employment in town and mine. All the major studies by anthropologists working in the rural areas of Africa are agreed on this conclusion. In my own research in East Africa in the 1950s I was constantly impressed by the ubiquitous assertions of Africans that they migrated to distant employment only because they could not earn money at or near home. They also declared to me, and to other research workers elsewhere, that if opportunities for income-earning were developed at home they would cease going away. It is clear that the highest proportions of migrants have been found to come from the poorest rural areas where local agriculture has remained at the subsistence level, because of poor climate and soils or because of long and costly distances from markets for the produce that can be grown. In the agriculturally prosperous areas, only in those cases where the expansion of cultivation and growth of population has produced a large number of men who cannot obtain sufficient land — or at least cannot obtain the land when they are young men — do we find that there has been a high proportion of labour migrants. Generally speaking, the prosperous rural areas, growing cash crops (coffee, cotton, tobacco, cocoa, etc.), have had few or almost none of their men away at work. There are numerous cases where a rural area had a large proportion of migrants until a local cash crop was developed. In southern Tanganyika in the 1950s I worked in one rural area where tobacco growing had been introduced in those parts of the country where soils, climate and communications were advantageous. Within a few years labour migration in those parts fell to less than one man in ten, whilst in those parts where tobacco growing was not introduced, or was unsuccessful, the rate of absenteeism in distant employment remained at about the level of four men in ten which it had been for three or four decades.² In another rural area in Tanganyika it was possible to make a positive correlation between the degree of land shortage and the rate of labour migration in what was in general a prosperous agricultural community. Young men who could obtain land on which to grow rice or coffee tended not to go away to work: their contemporaries who could not obtain land tended

2. Gulliver, P. H.: *Labour migration in a rural economy*. Kampala, Uganda, East African Institute of Social Research (E. A. Studies, No. 6), 1955, p. 16 et seq.

to go away, and to go away several times.³ Here it was interesting to note that the migrants on the whole earned higher incomes than their stay-at-home neighbours, for they went to work on the Copperbelt where wages were high for those prepared to work underground. Yet that possibility of higher incomes was not great enough to attract the men who stayed at home as farmers. They were prepared to accept a rather lower standard of living, although still for them an attractive one, rather than go abroad.⁴

This explanation of labour migration also explains why it is that the bulk of migrants have been the younger men, for it is in young adulthood that men have their greatest needs for income: — in order that they may dress well, enjoy a few luxuries, and above all that they may get married and set up their own households. They need some form of wealth for marriage payments: direct cash in some cases, or cash with which to obtain cattle or other livestock, and other goods which are acceptable to the fathers and kinsfolk of marriageable girls. Yet it is very common at this stage of life that men have least access to what wealth there is in the rural areas. They may, in more favourable regions, have to wait until they can inherit land on which to grow crops for sale; there and elsewhere, they are dependent on their fathers and senior kin who control the herds of cattle and other forms of wealth. Labour migration under such circumstances offers the opportunity to earn money, most or even all of which they can use for their own needs. One, or perhaps, two labour journeys, enabled these young men to marry and set up home: hence the common feature that men stopped going away to work by the time they were 30 years old, or often enough after they had married. Another factor here is that among younger men the demand for wealth, for modern goods and services, has tended to be higher than among their more conservative, older kinsmen, and the income-earning opportunities of labour migration enabled them to satisfy these new wants and to circumvent the restrictions of their elders, who largely control and administer rural resources. Further support of these arguments can be found in the fact, often reported from Southern Africa, that a year of good harvests tended also to be one of below average labour migration.

This brings us to the second part of the question about labour migration: why did men return home, and stay at home? Why, if the towns and mines offered opportunities for a higher standard of living,

3. Gulliver, P. H.: *Land tenure and social change among the Nyakyusa*. Kampala, Uganda, East African Institute of Social Research (E. A. Studies No. 11), 1958, pp. 36-38.

4. Gulliver, P. H.: Nyakyusa labour migration; *Rhodes-Livingstone Journal*, No. XXI, 1957, p. 50 et seq.

and if many rural areas offered only a persistingly low standard, did the migrants not remain in wage employment? In the first place, after a period of employment and making savings from their wages, men wished to return home in order to enjoy their savings and to use them for the very purposes which induced them to go abroad: to get married, for instance, to build a house, to obtain and use agricultural equipment, etc. These purposes could only be fulfilled at home, or at least this is how the migrants saw it. They wanted to enjoy the benefits of employment at home. Africans of rural upbringing and disposition commonly disliked urban ways of life and the more rigorous conditions of employment routines. They had a high preference for the easier, more relaxed ways of rural life, where the routines were familiar and opportunities for leisure and pleasure were greater. Rural life is also tribal life: that is the kind of life organized by a particular culture, set of values and ways of doing things. It continued to provide a tremendous satisfaction for the people in comparison with the foreign ways and values of the towns or of other tribal areas. Within his own village and neighbourhood a man had his own kinsfolk and friends — people amongst whom he found his rights and privileges (if also his obligations and responsibilities) for assistance and cooperation. As some writers have put it, here was the built-in social security system for the rural African; and it was a system which did not exist in town in either its traditional or modern form. Furthermore, it was in his own home area that a man could exercise his rights to land and the assured security that those rights implied. To be away too long might be to prejudice or even destroy altogether these invaluable rights, and this was of the utmost importance when there was little security in town and when a rural, agricultural life was the preferred one. Sickness, misfortune, loneliness, anxieties, were more difficult to cope with in town and labour camp, and often they were more prevalent there. At times of troubles, and as a man grew older and thought in terms of permanently settling down, the rural area offered him much more security. In many of the employment areas it has been rather difficult, almost downright impossible sometimes, to settle permanently even when a man wished to do so. He might be legally debarred from doing this in any case; but it might be impossible, or at least very expensive to obtain land and a house, and certainly there was no provision for old age. Even those who had been working for wages in town for years thought in terms of eventual retirement to their rural, tribal area, where some land was available and the possibilities of cultivation, and where one's kin could help to carry the burden. It was usually necessary, even for these men then, to keep in fairly regular touch with their home areas, and there was much incentive to space

the spells of employment by periods at home. Again, it was widely believed to be preferable to keep wives and children at home. There they would not run the risks of involvement in urban life, and above all they would not become 'detrribalised' and lose their own cultural heritage. But it was not for the sake of their children alone that men feared the cultural devitalisation of urban life, but for themselves as well. One man with whom I spoke in a town in Tanganyika said, 'I was beginning to become just a Swahili' — that is, he felt in danger of losing his own cultural identity and with little to replace it. He went on: 'I could not become a Digo (the Digo are the local tribespeople in the area of the town in question) because they do not live in town, and I could not obtain land in their villages for I am a foreigner to them. Here in the town there is no tribe; everyone just does as he pleases and you do not know what to expect of a man and cannot rely on anyone.' And then, characteristically, he went on: 'Who wants to become a Digo even if he could? Those Digo are no good. I am a Ngoni (his own tribe) and I want to stay a Ngoni.' The sociologist might phrase this rather differently, but it comes down to much the same thing. The towns are nontribal, and they have not been in existence long enough for a distinctive and patterned way of life and values to emerge. In town a man's neighbours, workmates, leisure associates are a heterogeneous crowd of many and diverse tribal origins who, for the most part, like himself regard themselves as only temporarily there. They scarcely know what to expect of each other, and their accepted values are often in conflict. Ignorance of each other tends often to breed suspicion and to raise anxieties. Thus men continued to look to their own rural areas for the security they felt they could not, often very rightly, obtain in town.

These fairly obvious factors in the employment situations which have served to induce men to return home and eventually to stay at home do not, however, take account altogether of the basic cause of going to town at all: the desire, even the sheer need, for money and wealth. In the poorer rural areas, from which by definition the majority of labour migrants have come, the level of demand for wealth has been rather lower than elsewhere and thus more easily satisfied. Having made his marriage payments and got married and set up his own household, and having perhaps invested some of his savings in a little agricultural equipment, a man was well content to settle down to a low standard of living thereafter. His major capital needs were satisfied, and there was little or no incentive to go away again. This would, of course, depend on the standards of living and of expectations which he and his community had. In an area of land shortage, the ex-labour migrant

might not be able to obtain a large enough farm even to satisfy quite meagre wants; and if his neighbours with more land were living at a comparatively high standard on the profits of their cash crops, then he might come to believe that it was essential for him to take the only opportunity open to him — to go away to work again. Then a great deal would depend on the kinds of wages he could earn and the level of savings which he could maintain in the employment possibilities open to him. Broadly speaking, and oversimplifying the situation somewhat for the sake of brevity, there have been two main kinds of employment and migrant workers: I refer to these as the 'low-wage workers' and the 'higher-wage workers'. In the first case, and applying generally to commercial agricultural employment in such enterprises as sisal estates, European farms, tea and coffee estates, etc., wages have been low. Young men could amass a small amount of wealth to enable them to make a start in life after perhaps eighteen months of unskilled labouring; but the possibilities of amassing further wealth were so limited that the effort seemed not worthwhile, and were fairly easily outweighed by the attractions of remaining at home. Whilst in employment the level of wages was so low that the workers had little opportunity to learn and become accustomed to new standards of living which they would be reluctant to give up later on; and this applied especially to the workers in commercial agriculture and casual labour where they learned little of a skilled kind and saw little of the outside world. Their demand expectations were scarcely stimulated at all. The workers in this kind of employment were, as a result, pre-eminently those who made just one or two labour journeys abroad and ceased going altogether by or before the time they were 30 years old.

In the second case, the higher-wage workers, the levels of wages have been high enough that comparatively big savings could be made, and the incentives to go away again were correspondingly strong. Furthermore these higher wages were mostly to be earned in towns and mines, and they often involved the learning of new skills; so that the result was that such workers learned new habits and new standards which they found, when they returned home, that they could not satisfy in the rural areas. The sacrifice entailed in remaining at home became too great: that is, the difference between home standards of living and standards in the employment areas became too great to be easily accepted, and even the advantages of living at home in the tribal culture did not weigh heavily enough. Men were compelled, or at least felt they were compelled, to go away again, and again. The more they went, the stronger became their desires for higher standards in food, clothing, housing, entertainment, and so on. Nevertheless, even amongst these kinds of migrant workers,

sooner or later they finally settled down at home. The strain of a divided life became too great, the advantages of home life became too attractive as a man grew older, and the ultimate necessity of having a place to which to retire became too pressing. Often, even with the higher wages that were being obtained, it would still have been more or less impossible to maintain the man's family and household were it not for the fact that his wife remained at home to maintain the farm and gain the food produced on it. Only the much more generously paid workers — that is, those with a comparatively high education and skilled ability — were able to earn enough to allow them to contemplate the possibility of living in town altogether where they could expect to enjoy permanently the advantages of a relatively high standard of living without reference to their rural homes.⁵

What I am saying is that, at least in the past, the levels of wages for the majority of workers in towns, mines and commercial agriculture have not been sufficiently high to allow more than a very slow growth of a permanent wage-earning class in Africa. The wages offered have not been attractive enough to provide a reasonable alternative to peasant farming, where that possibility has not been denied by a gross shortage of farmland. Neither, on the whole, have wages been high enough to encourage the strong growth of new standards of living without which workers can no longer manage. The comparatively higher wages that have been paid in, for example, the Copperbelt mines and towns, have nevertheless not been high enough to cut off a man from his rural, tribal background, nor to cause him to choose to sever his rights and privileges there. It used to be said, and quite seriously, by employers that an increase in wages only led to a decrease in the supply of labour, as workers could with higher wages more easily and quickly amass the savings they required, and more easily and quickly therefore opt out of the employment system. An increase in wages brings diminishing returns in labour, and therefore, went the dogma, it was not economic to give an increase. This dogma has never, to my knowledge, been demonstrated, although it has often been asserted that when wages have been increased there has been no corresponding increase in the supply or reliability of labour. But of course Africans, no more than other workers, are by no means so sensitive economically that they respond and react to small changes in wages and wage structures. I will refer later to what happens when wage rates are raised by large amounts, and such raises are associated with developments in employment conditions and opportunities.

5. cf. Gulliver, P. H.: Incentives in labour migration; *Human Organization*, Vol. 19, No. 3, 1960.

As industry has developed in eastern and southern Africa, then, the large bulk of its labour force has been provided by temporary workers, migrants from their rural homes who return there after a limited spell of wage-earning. Research studies are largely agreed in showing that over the decades, and perhaps increasingly towards the end of the colonial era, a small proportion of the migrants did not return home after a fairly short period, but stayed for much longer. Some it seemed stayed for good, and most of these severed their relations with their home areas: they have become 'lost', as the situation is described in a number of different African languages. Some of these 'lost' men probably settled in another rural area: near an employment area where they have married a local woman has been common in some areas of eastern Africa, for example. Some of the 'lost' men have died, but their kin have never received information about this. Some have, however, become deeply involved in urban and wage-earning life and have become committed to it. Although, at least in the past, this has applied more to the minority of well-educated, skilled workers, it has also affected some unskilled and semi-skilled workers. The difficulty here is that we have most inadequate data, and only too often we have to fall back on what are likely to be prejudiced and unreliable impressionistic reports. Most outside observers, and many Africans too, perhaps tend to overestimate the size of the labour force which is permanent or semi-permanent in town and mine. Some of the best data come from survey work on the Copperbelt undertaken by Professor Clyde Mitchell during the 1950s. Mitchell established what he called a 'stabilisation index' by obtaining data from a wide selection of men in wage employment at the time. He discovered the amount of time each of the workers in his sample had spent in town since the age of 15 years, and presented this in the form of a percentage. With this information he made four categories of workers: 'peasant migrants' who had spent less than a third of their time in town since the age of 15 — 33% of his sample; 'migrant labourers' who had spent between one and two thirds of their time in town — 29% of the sample; 'temporarily urbanised' who had spent over two thirds of their time in town — 18%, and 'permanently urbanised' who were town born and bred — 20% of the sample.⁶ In a different survey in the Copperbelt, Professor Mitchell asked sample workers if they regarded themselves as temporarily, semi-permanently or permanently in town; the replies gave 57% of the workers who thought of themselves as only temporarily in town, 33% who thought themselves to be there for a long time to come, but not for good, and only 10% who considered that

6. Mitchell, J. C.: *African urbanisation in Ndola and Luanshya*. Lusaka, Rhodes-Livingstone Institute (Communication No. 6), 1954, pp. 15-17.

they would stay permanently. That is to say, in summary, that by both methods the labour migrants appear to have comprised more than 50% of the labour force: they spent a good deal of time at home, and they had no intention of staying for long in town employment. This kind of result is broadly supported by the research carried out in one or two other African cities during the same decade. It is, moreover, supported by what little evidence we have as yet from the 1960s. In his book, 'The Second Generation', on the town of East London in South Africa — a smaller town of long standing in the most industrialised country in Africa — Dr. Pauw states that 'the men who have got stuck in town (are) largely men who had no land of their own to cultivate in the country and who had very little hope of obtaining any'. Dr. Pauw goes on, 'The towns with their western-oriented industrial and commercial activities exert a certain pull, but at the rural end the pressure on land exerts a push which seems to be more powerful.'⁷ Thus even in a well established urban situation, the urbanisation and stabilisation of labour appears to be closely linked with the opportunity of the Africans to remain attached to their rural areas and to their land. In Kampala, Uganda, at least one half of the population seems to have been in town for less than three years; although it is interesting to note that among the skilled, better-paid workers in the earlier 1960s perhaps three quarters had been in town for well over a decade. Doubtless in a large city such as Johannesburg with its high degree of industrialisation, and drawing its labour from African rural areas which are desperately short of land and are virtually rural slums, the proportion of urbanised workers is higher. The same is said to be true of some of the growing cities of West Africa: but there are few reliable data and sometimes, I fear, African pride in the growth of their cities and industry induces people to overemphasise the degree of permanency of the labour force. There seems to be some feeling of shame and reproach about the persistence of labour migration, and therefore it is sometimes denied that it any longer exists. Nevertheless, and despite the admitted poverty of information for the 1960s, there seems to be good reason to assume that very considerable labour migration does continue, especially among the unskilled workers. Even with the skilled and better paid workers, including salaried employees, the links between them and their rural homes are assiduously maintained by frequent and regular visiting and gifts of money and goods. For the large majority of urban workers still their essential interests and obligations, their highly valued rights to land, their basic status, continue to persist in their rural home areas; and there they expect to come to live and settle eventually.

7. Pauw, B. A.: *The second generation*, Cape Town, Oxford University Press. 1963, p. 18.

But new factors are developing which hasten the development of a more permanent, wage-earning class, and a more truly urban class. There are, of course, more and often better opportunities in town, industry and commerce for Africans in the post-colonial era. Not only are very many, even virtually all, of the jobs formerly monopolised by Europeans now open preferably to Africans, but both towns and industry are growing and offering more jobs. In many cases, though not all by any means, wages have risen so that differences between urban incomes and rural incomes have increased and have become, therefore, more and more difficult to bridge if men shift from one kind of area to the other. Although some more favoured rural areas have continued to develop prosperous agricultural enterprises, still very many have not and many seem quite unlikely to do so in the immediate future. Falling world prices for primary produce, poor climates and soils, lack of capital and skills, inadequate economic organization, etc., as well as acute shortages of land in many of the most favourable regions, continue to preserve rural poverty. Men find that the sacrifice required in their standard of living becomes too great to allow them to settle down in the rural areas with any ease; though even so many are still prepared to make the sacrifice for the other advantages that can be gained.

The general development of educational opportunities and standards, coupled with the increased demand for more skilled workers, have contributed to the same developments. Especially with more secondary schools, the proportion of men who have both the ability for and the expectations of better paid jobs has been growing fairly steadily — though there are minor signs here and there that there may begin to be more educated men than there are jobs for them. The kind of education provided for them tends to make men dissatisfied with rural, agricultural employment and enterprise. For the most part, as far as one can see, urban life offers to them the preferable opportunities. And the kinds of employment such men take up require a high degree of commitment to continued, uninterrupted service. Employers look for and encourage, directly and indirectly, those who can be expected to be permanent; opportunities for wage increments, promotion and other benefits are forfeited by migrant, periodic workers. In some of the newer urban enterprises management is taking greater care of the interests of their workers — paying higher wages, rewarding persistent employment, providing valued amenities. Moreover by the nature of their industrial activity they teach and foster skills and trades which cannot be used in the rural areas, but which carry both good incomes and status whilst followed in town. It is a fact that in a large enterprise, such as the modern textile factory in Jinja in Uganda, the turnover of labour is

low (13% in 1964) because of these kinds of consideration. It is also interesting to note that the proportion of men from distant areas who have been in constant employment in this factory for over three years is a good deal higher than for workers who come from the surrounding countryside. The turnover there is a great deal lower than in smaller, less well organized firms and in the towns in general, where the annual turnover seems often to be nearer 50% still. How long such firms can hold their labour, and how far this experience will penetrate more widely cannot be easily forecast. Such enterprises are still relatively few. And a great deal must continue to depend on the extent of urban and industrial development in general in the future. Much will also depend on the economic situation in the rural areas: how far the agricultural economy can attract Africans, and educated Africans too, as well as how far the towns and industry are unable to offer sufficient and adequate employment. It is clear that in some rural areas sheer population pressure and shortage of agricultural land is already unavoidably forcing men to become permanent wage-earners *faute de mieux*. This sort of situation can arise both in undeveloped, poor regions (such as, for example, north-western Uganda) and in prosperous agricultural regions (such, as for example, Chaggaland on the southern slopes of Kilimanjaro in Tanzania). For socio-cultural reasons, however, some peoples are much more able to cope with land shortage than others. For example, the people from parts of north-western Uganda are becoming permanent urban workers in Kampala, whilst the equally hard-pressed Ciga from southern Uganda continue to be temporary migrant workers to that city. Similarly, although fairly large numbers of landless Chagga have come to settle in towns, their near rural neighbours with no less serious land shortage — the Arusha — still manage to stay at home. There is no space to go into this matter here, and I merely wish to note that it is incorrect simply to see increasing land shortage in prosperous agricultural areas as necessarily producing large numbers of recruits to urban wage earning. However, in some areas at least the relatively new phenomenon of landless men is likely to encourage the growth of an urban proletariat.

Before concluding, I should make some brief comment on the effects in the rural home areas of this long period of migrant labouring in Africa. Clearly in those cases where acute land shortage has occurred in recent decades, the opportunities of labour migration have helped to reduce the immediate pressure of population on limited resources, and to raise standards of living (or at least prevent them from falling) through the money brought or sent back home. Unfortunately, however, in many cases there has been little permanent decrease in pressure on the land in so far as men still return home and still expect to obtain

farmland there. And when they learn and bring home new and higher standards of living experienced in town and mine, they may even exacerbate the economic situation. On balance though, such areas have gained advantages from labour migration, and if more migrants become semi-permanent wage-earners these advantages may increase. But the far larger part of rural Africa is not so hard-pressed for land; it is merely at present unable to use the land profitably in order to reduce poverty. Here the wealth brought back by migrants has commonly been an absolute essential to the meagre prosperity that has developed. Against this we must set the fact that whilst these poorer, rural Africans have the continued opportunity for labour migration to earn a little wealth, they are likely to put less thought and effort into improving their home economy. The risks of experimenting with new crops and new techniques seem, all too often, to be greater than the difficulties of employment abroad. There has not been much rural depopulation, but there has, I think, been a good deal of depressing of rural initiative and enterprise. Nevertheless I must insist again that often the increase in standards of living in African rural areas has been in large part the result of employment abroad. Of course, many areas have developed cash-cropping most successfully and profitably; but they are not the areas to which I am referring. It is the areas of poor climates and soils, distant from markets and modern stimuli, which have supplied and still supply the vast bulk of labour migrants, and which have benefitted to a limited extent economically as a result.

There are other, more personal, factors involved too. Much has been said in the past about the dangers resulting from young men going abroad, from men being separated from their wives and children, and from their elders and local leaders. On the whole such dangers have been overemphasised — at least whilst migrant workers were away for only about eighteen months and whilst they brought back few radical ideas and values from town and mine. Most commonly, near kinsmen arrange their periods of labour migration so that some of them are always at home to look after and undertake more laborious agricultural work for wives and aged parents. Men frequently take care to prepare fields for their wives to use whilst they are away; and a high proportion of men plan to return home just before a new cultivation season begins. And, of course, wives and parents do share the advantage of men's savings from their wages as labour migrants, and often encourage the men to go away to work because of this. As migrants have tended to stay away longer, and their spells at home have shortened, there has in fact been a marked increase in the number of wives and children accompanying the men to town to live there.

In conclusion: it can scarcely be disputed, I think, that still a high proportion of wage-earners in sub-Saharan Africa are migrant workers, and this is especially the case amongst the still numerically preponderant unskilled workers. And still the greatest assurance of security lies in the rural areas where land is for the most part available, where the social security system of kin and neighbours continues to operate, and where ultimate retirement is possible, preferable and most assured. Although new patterns of social relationships, new expectations, new institutions, new values, in other words new cultures, are emerging with some degree of stability in towns autonomously of the heterogeneous rural and tribal origins of the workers and their families, nevertheless men in town are still markedly affected in their relationships and their motivations by their persisting connections with their rural home areas. They do not merely keep in contact with home, but are commonly considerably influenced by their kin who live there and through their rights and acknowledged obligations which remain there. And again, not unnaturally, there is especially the case amongst the less skilled and the less well paid wage-earners.

Thus the evidence available suggests that an increasing number of men and their families have become and continue to become more and more dependent on abilities that can only be utilised in town, and on levels of income and standards of living which can only be obtained there. But this process has not yet reached the stage of producing a well-defined, clearly committed, permanent class of wage-earning, urban workers divorced from the rural areas. If urban, industrial and commercial economic developments continue then it is most probably that this class will develop too. At present it looks as though the latter development will be only gradual, and that migrant labour will continue to persist; and this will be for essentially the same sort of reasons that migrant labour grew and flourished in earlier decades in Africa. There is, as yet, no sign of a thorough-going industrial revolution in tropical Africa. The bulk of the African people are going to be, by a mixture of necessity and preference, dependent on and based in the rural areas, and therefore, it seems to me, the conditions for labour migration will persist for some time to come. Thus urban populations and wage-earning classes will tend to be unstable. This may to some extent make for rather less efficiency in industry and commerce; but on the other hand, in these still unavoidably poor countries in tropical Africa, this situation may well be invaluable in knitting town and country together and preventing that dangerous separation between the two which has been a major difficulty in some underdeveloped countries elsewhere in the world.

LEERGANGEN IN DE PROBLEMATIEK DER ONTWIKKELINGSLANDEN

Voor de vijfde achtereenvolgende keer organiseert de Stichting voor Internationale Samenwerking der Nederlandse Universiteiten en Hogescholen ook dit academisch jaar een drietal leergangen in de problematiek der ontwikkelingslanden. De cursussen worden in Utrecht, Nijmegen en 's-Gravenhage gehouden. De onderwerpen zijn: cultuur en maatschappelijke structuur van de ontwikkelingslanden, speciaal van het cultuurgebied van de Islam (Utrecht); de positie van de ontwikkelingslanden in de huidige wereldsituatie en de consequenties hiervan voor hun interne situatie en voor de ontwikkelingssamenwerking ('s-Gravenhage). Over de inhoud van de Nijmeegse leergang is nog overleg gaande. Nadere inlichtingen, prospecti en aanmeldingskaarten zijn verkrijgbaar bij genoemde Stichting, Molenstraat 27, 's-Gravenhage, tel. 070-630550, toestel 144 (voor de leergangen te 's-Gravenhage en Nijmegen) en toestel 237 (voor de leergang te Utrecht).

De KRONIEK VAN AFRIKA wordt uitgegeven bij de Universitaire Pers te Leiden door het Afrika-Studiecentrum en verschijnt vier maal per jaar.

Redactie :

Drs. A. E. BAYER, hoofdredacteur, (Zuidelijk en Oost-Afrika);
Drs. A. KATER (Franssprekend West- en Centraal-Afrika,
Madagascar, Portugese gebieden, OCAM, EEG);
Drs. J. VAN DER MEULEN (Noord-Afrika, Spaanse gebieden,
Arabische Liga, OAU);
Dr. K. L. ROSKAM (Engelssprekend West-Afrika, Congo-
Léopoldville).

Administratie :

Rapenburg 8, Leiden.
Giro: 531031;
Bank: Amsterdam-Rotterdam Bank N.V., Leiden
Jaarabonnement: f 12.—
Studentenabonnement: f 6.—